

Küreselleşme

büyük hayal kırıklığı

Joseph E. Stiglitz

Globalization and Its Discontents

Plan B İletişim Yayıncılık

Birinci Baskı Ekim 2002

298 Sayfa

ARKA KAPAK

Yedi yıl boyunca Clinton'ın Ekonomik Danışmanlar Konseyi Başkanı ve Dünya Bankası Baş ekonomisti olarak çalıştı. 2001 Nobel Ekonomi Ödülünü iki meslektaşıyla paylaştı.

Stiglitz, IMF'yi sert bir dille eleştirdiği bu kitapta şöyle diyor:

"Gelişmiş ülkeler, küreselleşmeyi yönetecek uluslararası kuruluşların reformu konusunda üstlerine düşeni yapmalıdır. Bu kuruluşları biz kurduk, onları düzeltmek için de biz çalışmalıyız. (...) Daha insani bir çehreye sahip bir küreselleşme yaratabilmek istiyorsak, o zaman sesimizi yükseltmemiz gerek.

Hiçbir şey yapmadan duramayız,

Hiçbir şey yapmadan durmamalıyız."

"Bu kitap, küreselleşmenin nasıl yanlış yönetildiğini anlatıyor. Joe Stiglitz oradaydı. O biliyor.

Ve bildiklerini bu kitapta yalın ve kıskırtıcı bir dille aktarıyor." - James K. Galbraith, Teksas Üniversitesi —Austin

"Dünya ekonomilerinin gelecekteki seyrini umursayan herkesin mutlaka okuması gereken, insanın önünde yeni ufuklar açan bir eser." - George Soros

"Stiglitz'in sesine derhal kulak vermeliyiz." - The Guardian

ÖNSÖZ

IMF'nin politikaları kısmen, modası geçmiş bir varsayıma, piyasaların kendiliğinden verimli sonuçlara yol açacağı varsayımına dayanır ve arzulanan devlet müdahalelerine, ülkeyi ekonomik büyümeye götürecek ve herkesin durumunu iyileştirecek önlemlere izin vermez.

Eşitsizlik, işsizlik, kirlilik: bunlar devletin önemli bir rol oynamasını gerektiren meselelerdir.

Küreselleşme karşıtı hareket, gücünü, sadece ideoloji güdümlü politikaların, gelişmekte olan ülkelere verdiği zararlardan değil, küresel ticaret sistemindeki adaletsizliklerinden de alıyor. Günümüzde çok az kişi (fakir ülkelerin ürettiği malları ülkeye sokmayarak fayda sağlayan çıkar sahipleri hariç), gelişmekte olan ülkeleri, piyasalarını gelişmiş sanayi ülkelerinin mallarına açmaya zorlayarak yardım ediyormuş gibi davranırken, kendi piyasalarını koruma ikiyüzlülüğünü, zengini daha da zenginleştiren fakiri ise yoksullaştıran ve gittikçe kızdıran politikaları savunuyor.

Biz küresel bir topluluğuz ve bir arada yaşayabilmek için diğer tüm toplumlar gibi bazı kurallara uymalıyız. Bu kurallar adil ve doğru olmalı (ve böyle oldukları denenmelidir), güçlülere olduğu kadar fakirlere de dikkate alınmalı ve temel bir ahlak ve sosyal adalet anlayışını ifade etmelidir. Günümüz dünyasında, bu kurallar demokratik süreçlerden geçilerek belirlenmelidir; idari organların ve otoritelerin bağlı çalıştığı bu kurallar, verilen kararlardan ve belirlenen politikalarından etkilenen uzaktaki bütün o insanların isteklerini ve ihtiyaçlarını dikkate almayı ve bunlara yanıt vermeyi garanti etmelidir.

Daha çok ilgi kesinlikle daha iyi politikalara, daha iyi politikalar da daha iyi sonuçlara yol açacaktır. Eğer bu gerçekleşirse, ben de bunda bir katkımlı olduğunu hissedeceğim.

BÖLÜM 1

KÜRESEL KURULUŞLARIN VAATLERİ

Küreselleşme gibi o kadar yarar sağlamış olan bir güç nasıl oldu da tartışmalara yol açtı? Uluslararası ticarete açılmak, birçok ülkenin çok daha hızlı kalkınmasını sağladı. Uluslararası ticaret, bir ülkenin ihracatı ekonomik büyümeyi körüklerse faydalı olur. İhracat güdümlü büyüme, Asya'nın büyük Bölümünü zenginleştirdi ve buradaki milyonlarca insanın durumunu iyileştirdi. Küreselleşme sayesinde dünyadaki birçok insan artık eskisinden daha uzun yaşıyor ve yaşam koşulları çok daha iyi duruma. Batı'daki insanlar, Nike'taki düşük ücretli işleri sömürü olarak görebilir ama gelişmekte olan ülkelerdeki birçok insan için fabrikada çalışmak, tarlada kalıp pirinç yetiştirmekten çok daha iyi bir seçenektir.

Küreselleşme, gelişmekte olan ülkelerdeki çoğu insanda tecrit duygusunu azalttı ve bu ülkelerdeki birçok insanın bilgiye, bir yüzyıl önce herhangi bir ülkedeki en zengin insanların bile ulaşamayacağı düzeyde erişmesini sağladı. ... Küreselleşmenin negatif yanları olsa da faydaları da var. ... Piyasaya giren yabancı firmalar, koruma altındaki kamu iktisadi teşebbüslerine zarar verebilir ama aynı zamanda yeni teknolojilerle tanışmaya, yeni piyasalara ulaşılmasına ve yeni sanayilerin oluşmasına yol açarlar.

Küreselleşmiş dünyanın başka bir yönü olan dış yardım, tüm hatalarına karşın yine de milyonlara, çoğunlukla hiç fark edilmeyen şekillerde fayda sağladı.

Küreselleşmeyi kötüyeyenler, çoğunlukla faydalarını görmezden geliyorlar. Küreselleşme yandaşları ise daha da dengesizler. Onlara göre küreselleşme (bekleneceği üzere Amerikan stili muzaffer kapitalizmi kabul etmekle ilişkilendirilir) ilerleme demektir; gelişmekte olan ülkeler, eğer büyümek ve fakirlikle etkili bir şekilde savaşmak istiyorlarsa, bunu kabul etmek zorundadırlar. Ama küreselleşme, gelişmekte olan ülkelerdeki birçok insana, vaat ettiği ekonomik faydaları getirmedi.

Zengin ülkelerle fakir ülkeler arasında büyüyen uçurum, Üçüncü Dünya'da gittikçe artan sayıda insanı korkunç bir yoksulluğa itiyor ve günde bir dolardan az parayla geçinmek zorunda bırakıyor. Yirminci yüzyılın son on yılında defalarca tekrar edilen yoksulluğu azaltma vaatlerine karşın, yoksulluk içinde yaşayan insanların gerçek sayısı neredeyse 100 milyon arttı. Bu gerçekleşirken dünyanın toplam geliri yılda ortalama yüzde 2,5 arttı.

Afrika sosyalizmini bir kenara bırakan, oldukça dürüst hükümetler kurmayı başaran, bütçelerini dengeleyen ve enflasyonu düşük tutan ülkeler bile özel yatırımcıları çekemediklerini görüyorlar. Bu yatırım olmadan, sürdürülebilir bir büyüme sağlamaları mümkün değil.

Küreselleşme yoksulluğu azaltmayı beceremediği gibi istikrarı sağlamayı da başaramadı.

Küreselleşme ve piyasa ekonomisiyle tanışma, Rusya'da ve komünizmden piyasa ekonomisine geçen diğer ekonomilerin çoğunda, vaat edilen sonuçları üretmedi. Batı, bu ülkelere yeni ekonomik sistemin onlara eşi benzeri görülmemiş bir refah getireceğini söylemişti. Oysa eşi benzeri görülmemiş bir yoksulluk getirdi.

Küreselleştirmeyi eleştirenler Batı ülkelerini ikiye bölmeyle suçluyorlar ve bu eleştiriler doğru. Batı ülkeleri, fakir ülkeleri ticaret engellerini kaldırmaya zorlarken, kendi engellerini kaldırmayarak gelişmekte olan ülkelerin tarım ürünlerini ihraç etmelerini önlediler ve bu ülkeleri çok ihtiyaç duydukları ihracat gelirinden yoksun bıraktılar. ... Benim çabalarım hemen hemen hep başarısızlıkla sonuçlanıyordu. Ticari ve finansal özel çıkarlar gizleniyordu; Dünya Bankası'na geçtiğimde bunların gelişmekte olan ülkelere yarattığı sonuçları çok net bir şekilde gördüm. Ama Batı, ikiye bölme etmediğinde bile küreselleşme gündemini, gelişmekte olan ülkeleri harcamak pahasına kendisinin kazançtan orantısız bir pay almasını garanti edecek şekilde yönlendirdi. Sorun yalnızca, daha gelişmiş sanayi ülkelerinin, gelişmekte olan ülkeleri, piyasalarını daha zengin ülkelerin mallarına açmaya zorlarken, kendi piyasalarını gelişmekte olan ülkelerin ürünlerine açmayı reddetmesi; daha gelişmiş sanayi ülkelerinin tarımı sübvansiyonla destek ederek gelişmekte olan ülkelerin rekabet etmesini zorlaştırmaları ve bu arada gelişmekte olan ülkeleri sanayi ürünleri üzerindeki sübvansiyonları kaldırmaya zorlamaları değildi. "Dış ticaret hadleri"ne (gelişmiş ve az gelişmiş ülkelerin ürettikleri ürünler için aldığı fiyatlar) baktığınızda, 1995'te yapılan son (sekizinci) anlaşmanın net etkisi, dünyanın en fakir ülkelerinden bazılarının ihracatları karşılığında aldıkları fiyatların, ithal ürünlere ödedikleri paraya oranla azalmasıydı. Sonuç dünyanın en fakir ülkelerinden bazılarının durumunun aslında kötüleşmesi oldu.

Latin Amerika ve Asya'daki sermaye piyasalarında oluşan çözümler Batılı bankalara yarar sağladı ama bu ülkelere akan spekülasyon sıcak para girişi (bir ülkeye giren ya da çıkan para çoğunlukla geciktirir ve bir ülke parasının değer kazanacak ya da kaybedecek olması üzerine girilen bir iddiadan ibarettir) tersine dönünce bu bölgeler bundan zarar gördü. Paranın aniden dışarı akışı, geride, değeri düşmüş para birimleri ve zayıflamış bankacılık sistemleri bıraktı. Uruguay Turu fikri hakları da güçlendirdi. Amerikalı ve diğer Batılı ilaç firmaları artık Hindistan ve Brezilya'daki ilaç firmalarının onların fikri mülkiyetini "çalmalarını" engelleyebiliyorlardı. Oysa gelişmekte olan ülkelerdeki bu ilaç firmaları, kendi vatandaşlarının, hayat kurtaran bu ilaçları, Batılı ilaç firmalarının satacağından çok daha düşük bir fiyata almasını sağlayabiliyordu. Uruguay Turu'nda alınan kararların iki yönü vardı. Batılı ilaç firmalarının karları artıyordu. Avukatlar, bunun bu firmaları yeni buluşlar yapmak için teşvik ettiğini söylüyorlardı; ama gelişmekte olan ülkelerdeki satışlardan elde edilen kar artışı azdı çünkü çok az insanın parası bu ilaçları almaya yetiyordu; bu yüzden de teşvik edici etki olsa olsa sınırlı olabilirdi. Kararların diğer yönü ise şuydu; binlerce insan fiilen ölüme mahkûm oluyordu çünkü gelişmekte olan ülkelerdeki devletler ve bireyler artık talep edilen bu yüksek fiyatları ödeyemiyorlardı.

Dünya Bankası'nın ve diğerlerinin finanse ettiği projelerde, ister tarım ister altyapı projesi olsun, eğer bir borç silme durumu söz konusu değilse, sonuçta borçları yine gelişmekte olan ülkelerdeki fakir halk ödemek zorundadır.

Çok sayıda örnekte, küreselleşmenin yararları savunucularının iddia ettiğinden azken, ödenen bedel onların iddia ettiğinden çok daha ağırdı; çünkü çevre mahvedilmiş, politik yöntemler yozlaşmış ve yüksek değişim hızı ülkelerin kültürel adaptasyonuna fırsat tanımamıştı. Kitleli işsizliğin getirdiği krizleri, Latin Amerika'daki kentsel şiddet, dünyanın farklı yerlerindeki, örneğin Endonezya'daki etnik çatışmalar gibi daha uzun dönemli toplumsal bozulma problemleri izledi.

Nedir aynı zamanda hem bu kadar iftiraya hem de bu kadar övgüye maruz olan bu küreselleşme meselesi? Temelde, ülkelerin ve dünya halklarının bütünleşmesidir, ulaşım ve iletişim maliyetlerini inanılmaz ölçüde azaltacağı için ortaya konmuştur; ayrıca mallar, hizmetler, sermaye, bilgi ve (daha az ölçüde) insanların sınırları aşmasının önündeki yapay engellerin kaldırılması demektir.

Küreselleşmenin bu yönlerinden birçoğu hatta belki de çoğu her yerde memnuniyetle karşılandı. Kimse dünyanın başka bir yerinde bilgi ve ilaç varken çocuklarının öldüğünü görmek istemez. Tartışma konusu olan, küreselleşmenin daha dar tanımlanmış ekonomik yönleri ve kuralları koyan, sermaye piyasalarının liberalleşmesi (birçok gelişmekte olan ülkede, ülkeye giren ve çıkan kısa süreli para akışlarını sabitlemek için tasarlanmış olan kuralları ve düzenlemelerin kaldırılması) gibi şeyleri dayatan uluslararası kuruluşlar.

Neyin yanlış gittiğini anlamak için, küreselleşmeyi yöneten üç ana kuruluşa bakmak çok önemli: IMF, Dünya Bankası ve WTO (Dünya Ticaret Örgütü).

Bu kitapta ben ağırlıklı olarak IMF ve Dünya Bankası üzerine yoğunlaştım, bunun en büyük nedeni, bu kuruluşların son yirmi yıldır mali krizler ve komünist ülkelerin piyasa ekonomisine geçişi de dahil olmak üzere başlıca ekonomik meselelerin merkezinde olmaları. IMF de Dünya Bankası da 1944 yılının Temmuz ayında New Hampshire eyaletinin Bretton Woods kasabasında yapılan BM Para ve Maliye Konferansı'nın sonucunda, İkinci Dünya Savaşı'nın yol açtığı yıkımın ardından Avrupa'yı yeniden kurabilmek ve dünyayı ekonomik bunalımlardan kurtarmak için finans sağlama çabasının bir parçası olarak, İkinci Dünya Savaşı'yla birlikte ortaya çıktı. Dünya Bankası'nın gerçek adı "Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası" aslı misyonunu yansıtır; "kalkınma" Bölümü sonradan düşünüldüğü eklenmiş sayılır.

1930'lardaki küresel bunalımlar, Bretton Woods'da toplananların aklından hiç çıkmıyordu. Yaklaşık yetmiş beş yıl önce kapitalizm en ciddi krizlerinden birini yaşıyordu. Kriz en kötü halini aldığı anda Amerika'nın işgücünün dörtte biri işsizdi. Büyük Bunalım bütün dünyayı sardı ve işsizlikte eşi görülmemiş artışlara yol açtı. Daha sonra Bretton Woods'daki önemli katılımcılardan biri olan İngiliz iktisatçı John Maynard Keynes, basit bir açıklama ve yine basit bir reçete öne sürdü: toplam talep yetersizliği ekonomik çöküşleri açıklıyordu, devlet politikaları toplam talebi teşvik edebilirdi. Para politikasının etkisiz olduğu durumlarda devletler maliye politikalarına yönelebirlirler; bunu da harcamaları artırarak ya da vergileri azaltarak yapabiliirdi. Keynes'in analizinin dayandığı modeller sonradan eleştirilip düzeltilse de piyasa güçlerinin neden ekonomiyi hemen tam istihdama ulaştıracak kadar hızlı çalışmadığını daha iyi anlamayı sağlamıştı ve alınan temel dersler hala geçerlidir.

Uluslararası Para Fonu küresel bir bunalımın bir daha çıkmasını engellemekle görevlendirildi. ... Gerekliğinde ekonomik çöküşle karşı karşıya kalan ve toplam talebi kendi kaynaklarıyla canlandıramayan ülkelere likidite de sağlayacaktı.

IMF ekonomik istikrarı sağlamak için küresel düzeyde bir kolektif faaliyete ihtiyaç olduğu inancına dayanarak kurulmuştu; tıpkı Birleşmiş Milletlerin politik istikrarı sağlamak için küresel düzeyde bir kolektif faaliyete ihtiyaç olduğu inancına dayanarak kurulması gibi. IMF bir kamu kuruluşudur, dünya çapında vergi mükelleflerinin ödediği paralarla kurulmuştur. Bunu unutmamak gerekir çünkü bu kuruluş ne kendisini finanse eden vatandaşlara ne de yaşamlarını etkilediği insanlara rapor vermiyor. ... Bazı ufak tefek değişiklikler oldu ama başlıca gelişmiş ülkeler şovü yönetiyor ve tek bir ülkenin fiili veto hakkı var: Amerika Birleşik Devletleri. (Bu anlamda BM'ye benziyor, orada da veto hakkını kimin elinde tuttuğunu çağ dışı bir olgu belirliyor: İkinci Dünya Savaşı'ndan galip çıkan güçler. Ama en azından orada veto hakkını beş ülke paylaşıyor.)

IMF... Piyasaların çoğu zaman kötü işlediği inancına dayanarak kurulmuşken, şimdi ideolojik bir coşkuyla piyasaların üstünlüğünü savunuyor. Ükelere daha genişlemeci ekonomi politikaları (ekonomiyi canlandırmak için harcamaları artırmak, vergileri azaltmak ya da faiz oranlarını düşürmek gibi politikalar) izlemeleri için uluslararası bir baskı uygulamak gerektiği inancına dayanarak kurulmuşken, bugün IMF, ancak açıkları kapama, vergileri artırma ya da faiz oranlarını yükseltme gibi ekonomide bir küçülmeye yol açacak politikaları benimseyen ülkelere fon sağlıyor. Keynes, çocuğunun ne hale geldiğini görseydi mezarında ters dönerdi.

IMF ve Dünya Bankası, verecekleri borç ve bağışlara fena halde ihtiyacı olan, serbest piyasa ekonomisine geçmeye gönülsüz fakir ülkelere bu fikirleri dayatmak için kullanılan yeni misyoner kuruluşlar haline geldi. ... 1981'deki nöbet değişimi ile birlikte yeni bir başkan (William Clausen) ile uluslararası ekonomi uzmanı olan ve "rant kollama" üzerine yaptığı (özel çıkar sahiplerinin başkalarının sırtından kendi gelirlerini artırmak için gümrük tarifeleri ve diğer korumacı önlemleri nasıl kullandığını anlatan) çalışmayla tanınan yeni bir Baş ekonomist (Ann Krueger) geldi. Chenery ve ekibi gelişmekte olan ülkelere piyasaların nasıl başarısızlığa uğradığı ve devletlerin piyasaları iyileştirmek ve yoksulluğu azaltmak için ne yapabileceği üzerine yoğunlaşırken, Clausen sorunun devletler olduğunu düşünüyordu. Gelişmekte olan ülkelerin sorunlarının çözümü serbest piyasalardı. Chenery'nin topladığı birçok birinci sınıf ekonomist, bu yeni ideolojik coşku dalgası sırasında işten ayrıldı.

İki kurumun görevleri ayrıken bu dönemde faaliyetleri gittikçe daha çok birbiri içine girmeye başladı. 1980'lerde, Dünya Bankası sadece projelere (yol, baraj projeleri gibi) kredi vermekten öteye geçti ve yapısal uyum kredileri adı altında daha geniş kapsamlı destek sağlamaya başladı; ama bunu yalnızca IMF onay verince yapıyordu; tabii bu onayla birlikte IMF'nin ülkeye dayattığı şartlar geliyordu. IMF'nin krizler üzerine yoğunlaşması gerekiyordu ama gelişmekte olan ülkelerin her zaman yardıma ihtiyacı oluyordu; dolayısıyla IMF, gelişmekte olan ülkelerin yaşamlarının kalıcı bir parçası haline gelmişti.

Berlin Duvarı'nın yıkılması, IMF için yeni bir faaliyet alanı yarattı: eski Sovyet cumhuriyetleri ve Avrupa'daki komünist blok ülkelerinde piyasa ekonomisine geçişi yönetmek. ... Prensipde bir iş Bölümü vardı. IMF'nin, bir ülkeyle ilgilenirken kendini makro ekonomi meseleleriyle, yani devletin bütçe açığı, para politikası, enflasyonu, dış ticaret açığı, dış borçlanması gibi konularla sınırlaması; Dünya Bankası'nın ise yapısal meselelerle yani devletin parayı nereye harcadığı, ülkenin mali kuruluşları, emek piyasası, ticaret politikası gibi konularla uğraşması gerekiyordu. Ama IMF meseleye daha emperyalist bir açıdan yaklaştı: her yapısal mesele, ekonominin genel performansını, dolayısıyla devlet bütçesi ya da dış ticaret açığını etkileyebileceğinden neredeyse her şeyi kendi alanı içinde görmeye başladı. Serbest piyasa ideolojisinin hüküm sürdüğü yıllarda bile ülke şartlarına hangi politikanın en uygun olduğu konusunda sık sık tartışmaların yaşandığı Dünya Bankası'na karşı çoğu zaman tahammülsüz davranıyordu.

Bu iki kuruluş, ülkelere kalkınma ve geçişin sorunları ile ilgili alternatif görüşler sunabilir ve böyle yaparak demokratik işleyişi güçlendirebilirdi. Ama ikisi de G-7'nin (en önemli yedi gelişmiş sanayi ülkesinin devletleri) ve özellikle bu devletlerin hazine ve maliye bakanlarının ortak istekleriyle yönetiliyordu.

Bretton Woods anlaşması üçüncü bir uluslararası ekonomik örgüt topladı; Dünya Ticaret Örgütü. Bu örgütün görevi, uluslararası ticari ilişkileri yönetmekti; IMF'nin uluslararası mali ilişkileri yönetme görevine benzer bir iş. Ülkelerin, kendi

ekonomilerini korumak için komşularının ekonomilerini kötüleştirme pahasına gümrük tarifelerini artırdığı komşunu fakirleştir (beggar-thy-neighbor) ticaret politikaları, bunalımın yayılması ve ağırlaşmasından büyük ölçüde sorumlu tutuluyordu. Hem bu olayların tekrarlamasını engellemek hem de mal ve hizmetlerin serbest dolaşımını teşvik etmek için bir uluslararası örgüt gerekiyordu. Her ne kadar GATT (Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması) gümrük tarifelerini indirmekte inanılmaz bir başarı sağlamış olsa da kesin bir anlaşmaya varması zordu; savaşın üstünden yarım asır, Büyük Bunalım'ın üstünden üçte iki asır geçti ve WTO (Dünya Ticaret Örgütü) ancak 1995'te hayata geçti. Ama WTO diğer iki örgütten belirgin bir şekilde farklıydı. Bu örgüt, kuralları kendi koymuyordu; ticaret pazarlıklarının yapılacağı bir forum oluşturuyordu ve anlaşmalara uyulmasını sağlıyordu.

Uluslararası ekonomik kuruluşların yaratılmasının altında yatan fikir ve niyetler iyiydi ama yıllar içinde değişe değişe başka bir şeye dönüştüler. IMF'nin piyasaların başarısızlıklarını ve devletlerin iş sahası yaratmadaki rolünü vurgulayan Keynesci çıkışı, 1980'lerde yerini; gelişmekte olan ülkeler için "doğru" politikalar üzerine, IMF, Dünya Bankası ve ABD Hazinesi arasında varılan bir anlaşmanın, ekonomik kalkınma ve istikrara bambaşka bir bakış getiren yeni "Washington Uzlaşması"nın bir parçası olan serbest piyasa mantrasına bıraktı.

İkinci Dünya Savaşı'ndan hemen sonraki yirmi otuz yıl içinde bölgedeki bazı ülkelerdeki muazzam büyüme sürdürülemedi, bunun sebebinin aşırı devlet müdahalesi olduğu iddia ediliyor. ... Ekonomik büyümeyi teşvik ettiğini gösterir hiçbir kanıt olmamasına karşın sermaye piyasasını liberalleştirme politikası ülkelere dayatıldı.

Amerika Birleşik Devletleri ve Japonya da dahil olmak üzere gelişmiş sanayi ülkelerinin çoğu, sanayilerinin bir Bölümünü, yabancı şirketlerle rekabet edebilecek kadar güçlenene dek akıllı ve seçici bir tavırla koruyarak ekonomilerini geliştirdiler. Sınırsız bir korumacılık çoğunlukla ülkelerin işine yaramazken, ticareti hızla liberalleştirme de aynı şekilde işe yaramadı. Gelişmekte olan bir ülkede bazı sanayi kolları diğer ülkelerdeki güçlü benzerleriyle rekabetten tehlikeli bir şekilde zarar görebilirdi; böyle bir durumda bu piyasaları ithal ürünlerle rekabete açmak için baskı yapmak, toplumsal ve ekonomik olarak korkunç sonuçlara yol açabilirdi. Ancak henüz ülkelerin sanayi ve tarım sektörleri yeni iş alanları yaratacak kadar güçlenmeden, mevcut iş alanları sistematik bir şekilde yok edildi: gelişmekte olan ülkelerdeki fakir çiftçiler Avrupa ve Amerika'nın yüksek sübvansiyonlarla desteklenen ürünleriyle rekabet edemedi. Daha kötüsü, IMF'nin gelişmekte olan ülkelere sıkı para politikalarını korumaları konusunda ısrar etmesi, faiz oranlarının, en iyi şartlarda bile yeni iş alanı yaratmayı imkânsız hale getirebilecek seviyelere ulaşmasına neden oldu. Ve ticaret, henüz işçiler için hiçbir güvenlik ağı sağlanmadan serbestleştirildiği için, işlerini kaybedenler yoksulluğa mahkûm edildi. Bu yüzden liberalleşmenin ardından vaat edilen büyüme değil artan bir sefalet geldi. İşlerini kaybetmemiş olanlar da korkunç bir güvensizlik duygusuna kapıldılar.

Ama adil olup olmamayı bir kenara bırakın, bu kötü bir ekonomidir; çoğu zaman sermaye piyasasının liberalleştirilmesinden sonra yoğun bir şekilde ülkeye giren ve çıkan sıcak para akımı, ardında bir hasar bırakır.

Bugün bu kuruluşlar, dünya ekonomisinin egemen aktörleri haline geldiler. Yalnızca onlardan yardım isteyen ülkeler değil, uluslararası sermaye piyasalarına daha iyi erişebilmek için bu kuruluşlardan "onay damgası" isteyen ülkeler de onların, serbest piyasa ideolojilerini ve teorilerini yansıtan ekonomik reçetelerine uymak zorundalar.

Sonuç, birçok insan için yoksulluk, birçok ülke için de toplumsal ve politik kaos oldu. IMF, bulaştığı bütün alanlarda (kalkınma, kriz yönetimi) ve komünizmden kapitalizme geçiş yapan ülkelerde hata yaptı. ... Bir ekonomik programın başarılı olması için sıralamaya (reformların gerçekleştirileceği sıra) ve hıza son derece büyük bir önem verilmelidir. Örneğin, piyasalar, daha güçlü finans kuruluşları kurulmadan alelacele rekabete açılırsa, yeni iş alanları yaratılmadan mevcut iş alanları yok olur. Birçok ülkede, sıralama ve hız konusunda yapılan hatalar işsizliğin ve yoksulluğun artmasına yol açtı. ... Birçoğu, enflasyon düşürülse de sürekli yüksek işsizlik oranlarıyla karşı karşıya. ... Sınırlı bir büyüme yaşayan ülkelerde bile zenginlerin (% 10'luk en üst tabaka) sağladığı faydalar artarken, yoksulluğun hala yüksek seviyelerde kaldığı, hatta bazı durumlarda en alt tabakanın gelirinin azaldığı görüldü.

Bu kuruluşlara yalnız zengin sanayi ülkeleri değil, bu ülkelerdeki ticari ve finansal çıkarlar da hükmediyor; doğal olarak bu kuruluşların politikaları da bunu yansıtıyor. ... Bugün IMF Dünya Bankası'nın faaliyetlerinin hemen hemen hepsi (verdikleri kredilerin kesinlikle hepsi) gelişmekte olan ülkelereyken, bu kuruluşlar sanayileşmiş ülkelerin temsilcileri tarafından yönetiliyorlar.

Gerçek şu ki ticaret engellerinin tüketiciler için fiyatları artırıyor olması sübvansiyonların vergi mükelleflerine yük olması, üreticilerin karlarından daha az önemseniyor; çevre ve iş gücü meseleleri ise daha da az önemseniyor; bunlar, yalnızca aşılması gereken engeller gibi görülüyor. ... Bu insanlar dünyayı finans dünyasının penceresinden görürler. Bir kurumun kararları doğal olarak kararları alan kişilerin bakışını ve çıkarlarını yansıtır... Uluslararası ekonomik kuruluşların politikalarının çoğu zaman gelişmiş sanayi ülkelerinin ticari ve finansal çıkarlarıyla sıkı sıkıya bağlı olması hiç şaşırtıcı değildir.

Gelişmekte olan ülkelerin, IMF borçlarını ödemek için çalışan çiftçileri ya da IMF'nin ısrarlarıyla konan yüksek katma değer vergilerinin acısını çeken işadamları için IMF, bir çeşit "temsil edilmeden vergi ödeme" biçimidir.

İnsanlar hiçbir alternatifleri kalmayınca, kaygılarını gösterebilecekleri, işlerin değişmesi için baskı uygulayabilecekleri hiçbir yolları olmayınca isyan ederler. ... Yalnız sıradan vatandaşlar değil, politika üretkenler de; yalnız gelişmekte olan ülkelerde yaşayanlar değil, gelişmiş ülkelerdekiler de uygulandığı şekliyle küreselleşmenin, savunucularının vaat ettiklerini ya da yapabileceklerini ve yapması gerekenleri başaramadığını net bir şekilde görmeye başladılar. ... Washington Uzlaşması'nın belirlediği politikaların net etkisi çoğunlukla, çok kişinin zarar görmesi pahasına az kişinin, yoksulların durumunun daha kötüleşmesi pahasına zenginlerin yararına oldu. Birçok durumda, çevre, demokrasi, insan hakları ve sosyal adalet kaygılarının yerini ticari çıkarlar ve değerler aldı.

Küreselleşmenin kendisi iyi ya da kötü değildir. Muazzam iyilikler yapabilecek güce sahiptir.

Maalesef ulusal devletlerin ulusallaşma sürecini yönlendirdiği gibi küreselleşme sürecini yönlendirebilecek, her ülkenin halkına karşı sorumlu bir dünya devletimiz yok. Bunun yerine, *küresel devletsiz küresel' yönetim* diye adlandırılacak bir sistemimiz var; birkaç kuruluş (Dünya Bankası, IMF, WTO) ve birkaç aktörün (belirli mali ve ticari çıkarlara sıkı sıkıya bağlı olan maliye, ticaret ve dış ticaret bakanlıkları) sahneye hakim olduğu ve bunların kararlarından etkilenen çok sayıda insanın neredeyse hiçbir söz hakkının olmadığı bir sistem. ... Doğu Asya'da gördüğümüz başarılı kalkınmanın başka yerlerde de sağlanması çok önemli. Küresel istikrarsızlığın sürmesinin muazzam bir maliyeti var. Küreselleşme baştan şekillendirilebilir. Bu yapıldığında ve gerektiği gibi adil bir şekilde, kendilerini etkileyen politikalarla ilgili bütün ülkelere söz hakkı verilerek yürütüldüğünde, hem sürekli ve daha kalıcı bir büyümenin sağlandığı, hem de bu büyümenin meyvelerinin daha eşit bir şekilde bölüştüğü bir küresel ekonomi yaratılması sağlanabilir.

BÖLÜM 2 YERİNE GETİRİLMİYEN VAATLER

Hayalimiz yoksulluğun olmadığı bir dünyadır.

Halkın kafasında çoğunlukla karıştırılan bu iki kurum, kültürleri, tarzları ve görevleri açısından belirgin karşıtlıklar gösterir: biri yoksulluğu yok etmeye adanmıştır, diğeri ise küresel istikrarı korumaya. ... Bir insan, kırlarına gitmeden bir ülkeyi tanıyamaz, sevmeyiz. İnsan, işsizliği yalnızca bir istatistik, ekonomik bir toplam, enflasyon mücadelesinde ya da Batılı bankaların paralarını geri almalarını garanti etme mücadelesinde verilen kayıplar olarak görmemelidir. İşsizler aileleri olan insanlardır; yaşamları, yabancıların önerdiği ya da IMF'nin durumunda olduğu gibi dayattığı ekonomik politikalarından etkilenen, bazen mahvolan insanlar. Yüksek teknoloji ürünü modern savaşlar, fiziksel teması ortadan kaldıracak şekilde tasarlanmıştır: bombaları 15 bin metreden atmak, bombayı atmanın, ne yaptığını "hissetmemesini" sağlar. Modern ekonomi yönetimi de aynı şekildedir: İnsan, hayatını mahvettiği insanları tanısa, lüks otelinde oturup katı bir şekilde dayattığı politikalar üzerine bir kez daha düşünür.

Dünyanın dört bir yanında, günde 1 dolardan az parayla geçinen 1,2 milyar insan için ya da günde 2 dolardan az parayla geçinen 2,8 milyar insan için, yani dünya nüfusunun yüzde 45'i için ne yapabiliriz? ... Görevimi üç katmanlı olarak görüyordum: büyümeyi artırma ve yoksulluğu azaltmada en etkili stratejilerin neler olabileceğini düşünmek; bu stratejileri uygulamak için gelişmekte olan ülkelerdeki hükümetlerle çalışmak; gelişmiş ülkelerde, gelişmekte olan ülkeler konusundaki ilgi ve duyarlılığı artırmak için elimden gelen her şeyi yapmak, bu onları kendi piyasalarını açmaya zorlamak da olabildi, daha etkili bir yardım sağlamak da.

Etiyopya ve İktidar Politikalarıyla Yoksulluk Arasındaki Çatışma

Meles, bu entelektüel özelliğini, kişisel güvenilirlikle birleştirdi: kimse onun dürüstlüğünden şüphe etmiyordu ve hükümetiyle ilgili sadece birkaç kez yolsuzluk suçlaması olmuştu. ... O da hükümeti de genellikle kendilerini ademi merkeziyetçi bir süreçle adanmışlardı: devleti halka yaklaştırmaya ve merkezin uç bölgelerle bağının kesilmesini sağlama. Yeni anayasa her bölgeye, resmen ayrılmak için demokratik olarak oy kullanma hakkı bile veriyordu; böylece başkentteki politik elitler, her kim olurlarsa olsunlar, ülkenin herhangi bir bölgesindeki sıradan vatandaşların sorunlarını önemsememeyi göze alamayacak ya da ülkenin herhangi bir bölümü, kendi görüşlerini diğer bölgelere empoze edemeyecekti. Eritre 1993'te bağımsızlığını ilan ettiğinde, devlet gerçekten verdiği söze bağlı kaldı.

IMF özellikle enflasyonla ilgilenir. Devletleri, vergiler ve dış yardımla aldıklarından daha fazla harcama yapan ülkeler, özellikle açıktan para basarak kapatıyorsa, çoğu zaman enflasyonla karşı karşıya kalırlar. Tabii doğru makro ekonomik politikanın enflasyon dışında boyutları da vardır. *Makro* kelimesi genel büyüme, işsizlik, enflasyon seviyeleri gibi *toplu* hareketleri ifade eder. Bir ülkede düşük enflasyon olabilir ama hiç büyüme olmayabilir ve yüksek işsizlik seviyeleri olabilir. Birçok ekonomist, böyle bir ülkeyi, feci bir makro ekonomik yapı içinde, diye değerlendirir. Birçok ekonomiste göre, enflasyon bir sonuç değil, sonuca giden bir araçtır: aşırı yüksek enflasyon, çoğunlukla düşük büyümeye sebep olduğu ve düşük büyüme de yüksek işsizliğe yol açtığı için enflasyona kötü gözle bakılır. Ama IMF çoğu zaman sonuçlarla araçları birbirine karıştırır ve aslında neyin önemli olduğunu unuttur.

Genel ekonomiyi idare edemeyen devletler, çoğunlukla kendilerinden bekleneceği gibi dış yardımı idare etmeyi de beceremezler.

Küresel finans kuruluşları bir ülkeye girdiklerinde, yurtiçi rekabeti ezabilirler: Bu bankalar, Etiyopya gibi bir ülkede mudileri mahalli bankalardan kendilerine çekerken, iş, çokuluslu büyük firmalara borç vermeye gelince, küçük iş yerlerine ve çiftçilere kredi verirken olduğundan çok daha yardımsever ve cömert olabilirler.

IMF sonuçlarla araçları birbirine karıştırıyordu. İyi bir bankacılık sisteminin ana hedeflerinden biri geri ödeyecek olanlar için iyi koşullarda kredi bulmaktır.

Etiyopya IMF'nin, bankacılık sistemini "açması" talebini iyi bir nedenle geri çevirdi. Doğu Afrikalı komşularından biri IMF'nin taleplerine boyun eğince neler olduğunu görmüştü.

IMF ekonomistleri tabii ki işsizliğin var olduğunu görmezden gelemezler. Piyasa fundamentalizmi altında (varsayıma göre, piyasalar mükemmel işler ve talep, diğer mallar ve etmenlerde olduğu gibi emekte de arza eşittir), işsizlik olamayacağından sorun piyasalarda değildir. Sorun başka bir yerdedir, serbest piyasaların işleyişine müdahale ederek aşırı yüksek ücretler talep eden ve bu ücretleri alan açgözlü sendikalarda ve politikacılar. Buradan çıkarılacak politika açıktır; eğer işsizlik varsa maaşlar düşürülmelidir.

IMF ekonomistleri, politikalarının ülke üzerinde kısa dönemde yapabileceği etkileri umursamazlar *uzun vadede* ülkenin

durumunun iyileşeceği inancıyla içleri rahattır. Kısa vadede oluşabilecek herhangi bir ters etki, sürecin bir parçası olarak çekilmesi gereken bir acıdan ibarettir. Faiz oranlarını yükseltmek bugün için açlığa neden olabilir ama piyasaların verimliliği için serbest piyasalara gerek vardır ve eninde sonunda verimlilik büyümeyi getirecek, büyüme de herkesin yararına olacaktır. Çekilen acılar, kurtulma sürecinin bir parçasıdır ve ülkenin doğru yolda olduğunu kanıtlar. Bence acı bazen *gereklidir* ama başlı başına bir erdem değildir. İyi tasarlanmış politikalar, çekilecek acıların büyük bir bölümünü engelleyebilir; ayrıca bazı tür acılar (örneğin yiyecek sübvansiyonundaki ani kesintilerden kaynaklanan ve isyanlara, kentsel şiddete ve toplumsal dokunun bozulmasına yol açan sefalet) verimliliği düşürür.

IMF ideoloji güdümlü politikalarının ülkelerin uzun vadede başarılı olabilmesi için gerekli olduğuna birçok insanı inandırmayı başarmıştır.

IMF tarzı programların alternatifleri var; mantıklı bir düzeyde fedakârlık gerektiren, piyasa fundamentalizmine dayanmayan ve pozitif sonuçlar elde eden programlar. Etiyopya'nın 3700 kilometre güneyindeki, 1,5 milyon nüfuslu küçük bir ülke olan ve bağımsızlığına kavuştuğundan beri istikrarlı bir demokrasiyi sürdürebilen Botsvana buna iyi bir örnek.

IMF'nin tavrı, liderinin tavrı gibi nettir: o bir bilgelik pınardır, gelişmekte olan ülkelerdekilerin anlayamayacağı kadar usta bir doğruluk kaynağıdır. İletilen mesaj çoğu zaman açıktır: en iyi durum IMF'nin anlamlı bir diyalog kurabileceği, seçkinler sınıfı üyesi birisinin olmasıdır; bir maliye bakanı ya da merkez bankası başkanı. Bu çevrenin dışında konuşmaya çalışmanın bile pek bir anlamı yoktur.

IMF'nin, anlaşmanın bozulduğu ya da ertelendiği yolunda bir açıklaması piyasalara son derece negatif bir sinyal gönderir. Bu sinyal, en iyi ihtimalle faiz oranlarının yükselmesine, en kötü ihtimalle de özel fonların toptan kesilmesine neden olur.

IMF ile gelişmekte olan ülkeler arasındaki tipik anlaşmaların şartlarını şöyle bir okumak bile IMF ve kredi alanlar arasında bir güven eksikliği gösteriyordu. IMF çalışanları, yalnızca mantıklı bir makro yönetim için ilgili değişkenleri (enflasyon, büyüme ve işsizlik) değil, para arzı gibi çoğu zaman esas konusu ile çok uzak bir bağlantısı olan ara değişkenlerdeki gelişmeleri de izliyordu. Ükelere otuz günde, altmış günde, doksan günde ulaşmaları gereken katı hedefler veriliyordu. Bazı durumlarda IMF'nin taleplerini ya da "hedefleri"ni yerine getirmek için ülkenin meclisinden hangi kanunların, ne zamana kadar çıkarılması gerektiğini söyleyen anlaşmalar şart koşuyordu.

IMF, bir ülkeden finans piyasalarını liberalleştirmesini istiyorsa, krediyi taksit taksit ödeyebilir ve taksitleri liberalleşmeye giden onaylanabilir adımlara bağlayabilir. Şahsen şartlılığın, en azından IMF'nin kullandığı şekilde ve oranda kullanılmasının, kötü bir fikir olduğuna inanıyorum; ekonomik politikada bir gelişme sağladığını gösterir pek kanıt yok ama olumsuz politik etkileri oluyor çünkü ülkeler kendilerine şartlar dayatılmasına içerliyorlar.

Şartlılıklar, IMF'nin mutemet sorumluluğu içinde haklı gösterilemez ama ahlaki sorumluluğu olarak algılanan, yardım için kendisine başvuran ülkelerin ekonomisini güçlendirmek için her şeyi yapma yükümlülüğü içinde haklı gösterilebilir. Ama şöyle bir tehlike var ki iyi niyetli olsa bile çok sayıda şart (bazı durumlarda yüzün üstünde ve her birinin kendine ait katı bir zaman çizelgesi var), ülkenin en acil problemleriyle uğraşma yeteneğini azaltır.

Şartlar, ekonomiyi aşır, politika dünyasına ait alanlara giriyordu. ... Biz her zaman ülkelere enflasyon üzerinde yoğunlaşan bağımsız merkez bankaları olması yolunda ısrar ettik. ... Amerika'nın Merkez Bankası yalnızca enflasyon değil işsizlik ve büyüme konusuna da yoğunlaşmakla görevlidir. Başkan değişikliği reddetti. ... Ama kısmen ABD Hazine Bakanlığı'nın etkisi altındaki IMF, çoğu Amerikalının kendileri için kabul edilemez bulduğu bir politik şartı Kore'ye dayatıyordu.

Şartlılığın başarısız olmasının çeşitli nedenleri var. En basiti, ekonomistlerin mübadele edilebilirlik kavramı ile ilgilidir; paranın bir amaç için kullanılıyor olması, başka bir paranın başka bir amaçla kullanılmasına izin verir net etki amaçla tamamen ilgisiz olabilir.

Mesele çok daha basitti: borç verme kararları politiktir ve IMF'nin verdiği tavsiyelere sık sık, politik yargılar karşıyordu. IMF'nin özelleştirme konusunda dayatmasının sebeplerinden biri, hükümetlerin, iktisadi teşebbüsleri yönetirken kendilerini politik baskılardan arındıramadığını düşünmesiydi. Ekonominin politikadan ya da daha geniş bir toplum bilincinden ayrılabileceğini düşünmek dar bir bakış açısının göstergesidir. Kredi verenlerin dayattığı politikalar çeşitli ülkelerde olduğu gibi ayaklanmalara neden olursa, sermaye ülke dışına kaçar, iş yerleri daha fazla para yatırmaya çekinirler ve ekonomik şartlar kötüleşir. Bu tür politikalar ne başarılı bir kalkınma ne de ekonomik istikrar için uygun bir reçete oluşturmaz.

Uygulamada taslak rapor bir şablondur, paragraflar bütün halinde bir ülkenin raporundan alınıp bir diğer ülkenin raporuna kopyalanır. Kelime işlemci programlar bunu çok kolaylaştırıyor. Ama bir keresinde kelime işlemci program "bul ve değiştir" işlemini yapamamıştı ve dolaşıma giren belgenin neredeyse hepsinde diğer ülkenin adı aynen kalmıştı.

IMF'den borç almayan ülkeler bile bu kuruluşun görüşlerinden etkilenir IMF görüşlerini dünyaya yalnızca şartlılık yoluyla dayatmaz. IMF dünya üzerindeki her ülkeye yıllık bir danışmanlık raporu verir. ... Rapor gerçekte IMF'nin ülke ekonomisine verdiği nottur.

Düşük işsizlik oranı, bireyleri risk almaları ve iş güvenliği olmayan işleri kabul etmeleri için cesaretlendirdi ve bu risk alma isteği Amerika'nın Yeni Ekonomi olarak adlandırılan başarısının çok önemli bir parçası oldu.

BÖLÜM 3 SEÇME ÖZGÜRLÜĞÜ?

Mali kemer sıkma politikaları, özelleştirme ve piyasaların liberalleştirilmesi, 1980'ler ve 1990'lar boyunca Washington Uzlaşması'nın üç temel direği idi.

Sorun şu ki bu politikaların birçoğu daha adil ve sürdürülebilir bir büyüme sağlamada araç olacağına kendileri birer sonuç haline geldi. Böyle olunca da bu politikalar aşırı noktalara kadar getirilip çok hızlı bir şekilde uygulandı ve gerekli başka politikalar da bu arada dışlanmış oldu.

Özelleştirme

Sorun devletin fazla büyük olması değil, doğru şeyi yapmıyor olmasıdır.

IMF ve Dünya Bankası meselelere maalesef çok dar bir açıdan yaklaşıyorlardı: özelleştirme son sürat devam etmeliydi. Komünizmden piyasa ekonomisine geçiş yapan ülkeler için puan tablosu tutuluyor ve daha hızlı özelleştirenlere daha yüksek puan veriliyordu. Sonuçta özelleştirme çoğu zaman vaat edilen faydaları sağlamadı. Ortaya çıkan bu sorunlar da özelleştirme fikrine karşı bir antipati yarattı.

Bu başarısızlığın altında yatan varsayımın defalarca tekrarlandığını gördüm; IMF piyasaların her ihtiyaca karşılık vermek için hızla yükseleceğini varsayar oysa devletin faaliyetlerinden büyük bölümü piyasalar gerekli hizmetleri sağlamayı başaramadığı için ortaya çıkmıştır.

IMF'nin rekabet ve yasal düzenlemelerle fazla ilgilenmemesinin doğal bir nedeni var. Yasal düzenlemeler yapılmadan bir tekeli özelleştirmek devlete daha fazla kazanç sağlayabilir ve IMF sanayinin verimliliği ve rekabetçiliği gibi yapısal meselelerden çok devletin bütçe açığının büyüklüğü gibi makro ekonomik meseleler üzerinde durur. Özelleştirilen tekeller devlet elinde olduğundan daha verimli çalışsa da çalışmasa da çoğunlukla kendi tekeli konumlarını süistimal etmekte daha verimlidir: tabii sonuçta da bunun acısını tüketiciler çeker.

Özelleştirme sonucunda yalnızca tüketiciler değil işçiler de zarar görür. Özelleştirmenin istihdam üzerindeki etkisi herhalde özelleştirme taraftarı ve aleyhtarı tartışmaların ana konusudur ve özelleştirme savunucuları verimsiz işçilerin ancak özelleştirme yoluyla işten çıkarılabildiğini iddia ederken, özelleştirmeyi eleştirenler işten çıkarmaların toplumsal maliyetler hiç düşünülmeden yapıldığını söylerler. Aslında her iki bakışta da doğruluk payı var. Özelleştirme çoğunlukla maaş bordrolarını azaltarak zarardaki devlet teşebbüslerini kara geçirir. Ancak ekonomistler genel verimliliğe bakmalıdır. İşsizliğin toplumsal maliyetleri vardır, *özel şirketlerin hiç dikkate almadığı maliyetler*. İş güvenliği minimumdayken, işverenler işçileri çok düşük bir maliyetle ya da hiçbir bedel ödemedi koyabilir, en iyi ihtimalle asgari iş tazminatı öder. Özelleştirme çok kişi tarafından eleştirilir çünkü yeşil alan yatırımları diye adlandırılan yatırımlar (özel yatırımcıların mevcut firmalar devralmasının aksine yeni firma yatırımları yapmaları) dışında özelleştirme çoğu zaman yeni iş alanı yaratmadığı gibi mevcut işleri de ortadan kaldırır.

Sanayileşmiş ülkelerde işten çıkarmaların acısı işsizlik sigortalarıyla biraz olsun hafifletiliyor gelişmiş ülkelerde ise işsiz kalan işçiler topluma yük olmuyorlar çünkü bu ülkelerde işsizlik sigortası projesi pek olmuyor. Bununla birlikte büyük bir toplumsal maliyet çıkabiliyor ve kentsel şiddet, artan suç oranı, toplumsal ve politik huzursuzlukla kendini en kötü şekilde gösteriyor. Ama bu sorunlar olmasa bile işsizliğin çok yüksek maliyetleri var. Bunlardan bazıları, işlerini kaybetmemeyi başarmış işçiler arasında yaygın bir endişe, artan bir yabancılaşıma, işini kaybetmeyen aile üyelerinin sırtına yüklenen ekstra mali yük ve aileye katkı sağlamak için çocukların okuldan alınması. Bu tür toplumsal maliyetler, işin kaybedilmesinden hemen sonra başlar ve uzun süre devam eder. Firma yabancılara satıldığında bu durum özellikle belirgindir. Yerli firmalar en azından toplumsal koşullara alışık oluyorlar ve eğer işçilerin başka iş bulma imkânları olmadığını biliyorlarsa işten çıkarma konusunda gönülsüz oluyorlar. Yabancı şirket sahipleri ise maliyetleri azaltarak hisse senetlerinin değerini artırmak konusunda hisse sahiplerine karşı daha büyük bir sorumluluk hissedip "fazlasıyla şişmiş iş gücü" dedikleri insanlara karşı ise pek bir sorumluluk hissetmeyebiliyorlar.

Devlet teşebbüslerini yeniden yapılandırmak önemlidir ve özelleştirme de bunu yapmanın etkili bir yoludur. Ama insanlar devlet teşebbüslerindeki az verimli işlerden çıkıp işsiz bırakmak bir ülkenin gelirini artırmaz, işçilerin refah düzeyini ise hiç artırmaz. Çıkarılacak ders çok basit ve bunu defalarca tekrarlıyorum: Özelleştirme, daha ayrıntılı bir programın parçası olmalıdır, bu program, özelleştirmenin çoğunlukla getirdiği kaçınılmaz iş kayıplarını dengelemek için iş sahası yaratmalıdır. Düşük faiz oranları da dahil olmak üzere iş sahası yaratmayı sağlayan makro ekonomik politikalar yürürlüğe konmalıdır. Zamanlama (ve sıralama) her şeyden önemlidir. Bunlar yalnızca pratikle, "uygulama"yla ilgili meseleler değildir, bunlar prensip meselesidir.

Özelleştirme konusundaki en ciddi kaygı herhalde birçok kez yaşandığı gibi yozlaşmadır. Piyasa fundamentalizmi, özelleştirmenin, devlet teşebbüslerinin karlarının kaymağını alan ya da ihaleleri ve işleri arkadaşlarına veren devlet yetkililerinin, ekonomistlerce "rant kollama" diye adlandırılan bu eylemlerini azaltacağını iddia eder. Oysa tam aksine, özelleştirme işleri öyle kötüleştiriyor ki özelleştirmeye "rüşvetleştirme demek, bugün birçok ülkede yapılan bir espri. Eğer bir devlet yozlaşmışsa, özelleştirmenin bu sorunu çözeceğini gösteren pek bir kanıt yok. Zaten özelleştirmeyi yürütecek olan da işletmeyi kötü yönetmiş olan devlettir. Birçok ülkede devlet yetkilileri anladı ki özelleştirme, artık yıllık karlarının kaymağını almakla yetinmek zorunda olmadıkları anlamına geliyordu. Bir devlet teşebbüsünü piyasa fiyatının altında satarak büyük bir aktif değerini gelecekteki hisse sahiplerine bırakmak yerine kendi ceplerine indirebiliyorlardı. Yani gelecekteki politikacılar tarafından kaymağı alınacak olanı bugünden çalabiliyorlardı. Tabii hileli özelleştirme süreci, devletin hazinesine gidecek miktar değil bakanların kendi faydalarını maksimuma çıkarabilecekleri şekilde düzenleniyordu; ekonominin genel verimliliğinden bahsetmeye bile gerek yok. ... Rusya "neye mal olursa olsun özelleştirme"nin zararlarını incelemek için çok iyi bir örnek. Özelleştirmenin savunucuları şuna safça inanmışlar: bu maliyetler göz ardı edilebilir çünkü özel mülkiyet hakları bir

kez açık bir şekilde tanımlandıktan sonra ders kitaplarında yazdığı gibi yeni sahipler aktiflerin iyi yönetilmesini sağlayacaktır. Bu yüzden de durum kısa dönemde kötü olsa da uzun dönemde düzelecektir. Ama şunu göz ardı ediyorlar ki uygun yasal yapı ve piyasa kurumları olmadığı sürece, yeni sahipler, sanayiye geliştirmek yerine aktifleri cebe indirmek gibi bir dürtüyle hareket edebilirler.

Liberalleştirme

Liberalleştirmenin (finans piyasalarında, sermaye piyasalarında ve ticaret engellerinde devlet müdahalesinin ortadan kaldırılması) birçok boyutu var. Bugün, IMF bile bu gündemi biraz fazla zorladığını, sermaye ve finans piyasalarının liberalleştirilmesinin 1990'lardaki küresel mali krize katkıda bulunduğunu ve yeni gelişmeye başlayan küçük bir ülkeye büyük bir zarar verebileceğini kabul ediyor.

Liberalleştirmenin geniş bir destek toplayan bir yönü (en azından gelişmiş sanayi ülkelerindeki seçkinler arasında) ticaretin serbestleştirilmesidir.

Ticaretin serbestleştirilmesinin, kaynakları, az verimli kullanımlardan çok verimli kullanımlara doğru kaydırarak bir ülkenin gelirini artıracığı varsayılır; ekonomistlerin dediği gibi karşılaştırmalı üstünlükten yararlanma. Ama kaynakları az verimli kullanımlardan *sıfır* verim getiren kullanımlara aktarmak ülkeyi zenginleştirmez ve IMF programlarında sık sık karşılaşılan durum budur. İşleri yok etmek kolaydır, çoğu zaman ticareti serbestleştiriminin direkt etkisi budur çünkü verimsiz sanayiler uluslararası rekabetin baskısı altında ezilir. IMF ideolojisi, korumacı duvarların arkasında yaratılmış olan eski, verimsiz işler yok olurken yeni, daha verimli işlerin yaratılacağına inanır. Ama durum hiç de böyle olmaz; ayrıca şipşak iş sahası yaratımına inanan ekonomist en azından Büyük Bunalım'dan beri pek kalmadı. Yeni firma ve iş sahası yaratmak için sermaye ve girişimcilik gerekir ve gelişmekte olan ülkelerde çoğunlukla, eğitim eksikliği nedeniyle girişimcilik, banka finansmanının azlığı nedeniyle de sermaye kıtlığı vardır. IMF birçok ülkede işleri daha da kötü hale getirir çünkü kemer sıkma programları çoğu zaman o kadar yüksek faiz oranlarına neden olur ki (bazen yüzde 20'yi, bazen yüzde 50'yi geçer; hatta bazen yüzde 100'ün üstüne bile çıkar) ekonomik ortam Amerika Birleşik Devletleri'ninki kadar iyi olsa bile iş ve girişim yaratılması imkânsızdır. Büyüme için gerekli sermaye çok maliyetlidir.

Doğu Asya'da... Gelişmekte olan ülkeler arasında en başarılı olan ülkeler, kendilerini dış dünyaya açtılar ama bunu çok yavaş ve sıralı bir şekilde yaptılar. Bu ülkeler ihracatlarını artırmak için küreselleşmeden yararlandılar ve sonuçta daha hızlı bir şekilde büyüdüler. Ama korumacı engelleri dikkatli ve sistematik bir şekilde ve ancak yeni işler yaratılınca aşama aşama kaldırdılar.

Ticaretin serbestleştirilmesi için baskı yapanların *ikiyüzlülüğü* ve baskı yapma şekilleri de hiç şüphesiz ticaretin serbestleştirilmesine karşı duyulan düşmanlığı körükliyor. Batılı ülkeler kendi ihrac ettikleri ürünlerde ticaretin serbestleştirilmesi için baskı yapıyorlardı ama o sırada gelişmekte olan ülkelerin rekabetinin kendi ekonomileri için bir tehdit oluşturabileceği sektörleri korumayı sürdürüyorlardı.

Son Uruguay Turu ticaret müzakerelerinde hizmet ticareti konusu gündeme getirildi. Ama sonuçta piyasalar temelde, gelişmiş ülkelerin ihrac ettiği hizmetlere (finans hizmetleri ve bilgi teknolojileri) açılırken gelişmekte olan ülkelerin bir avantaj yakalayabilecekleri gemicilik ve inşaat hizmetlerine açılmadı.

Gelişmekte olan ülkeler uzun yıllardır süren *ikiyüzlülük* ve eşitsizlik tarihi yüzünden bu tür çifte standartlara daha çok kızıyorlar. On dokuzuncu yüzyılda Batılı güçler (birçoğu korumacı politikalar sayesinde gelişmişti) hiç adil olmayan ticaret anlaşmaları imzalamak için baskı yaptılar. Herhalde en kötüsü, Afyon Savaşları'nın ardından İngiltere ve Fransa'nın yaptığıydı. Zayıf Çin'e karşı birleşip, Rusya ve Amerika Birleşik Devletleri'nin de desteğiyle 1858'de Çin'i, Tianjin Anlaşması'nı imzalayarak hem ticari ve bölgesel tavizler vermeye hem de Batı'nın istediği ürünleri düşük fiyattan ihrac etmeye ve piyasalarını afyona açmaya zorladılar ki bu, milyonlarca Çinlinin afyon bağımlısı olmasına yol açacak bir hareketti. ... Yükselen piyasalar bugün askeri güç kullanma tehdidiyle değil de ekonomik güç yoluyla açılmaya zorlanıyorlar: yaptırım uygulama ya da bir kriz döneminde gereken yardımı geri çekme tehdidiyle.

Çin'in Kasım 2001'de WTO'ya girmesini sağlayan ABD-Çin anlaşması, ABD'nin görüşündeki çelişkilerin iki yönünü de gösteriyor. ABD, Çin'in gerçekten gelişmiş bir ülke olduğu konusundaki mantıksız ısrarıyla pazarlığı uzatırken Çin uyum sürecini başlattı. Sonuçta Amerika Birleşik Devletleri Çin'e ihtiyacı olan ilave zamanı sağlamış oldu. Ama yapılan anlaşma, *burada* dönen çifte standartları ve eşitsizliği ortaya koyuyor. İşin komik yanı, ABD Çin'in gelişmiş bir ülke gibi çabuk uyum göstermesi için ısrar ederken... *Kendisine* az gelişmiş bir ülkeymiş gibi davranılmasını talep ediyor, 1994 müzakerelerinin bir parçası olan, tekstil ürünlerindeki ticaret engellerini kaldırmak için yalnızca on yıl verilmeyip dört yıl da ek süre verilmesini istiyordu.

Hiç adil olmayan bir ticaret gündemi dayatılıyor olsa da en azından, ticaretin serbestleştirilmesinin, doğru uygulandığı takdirde, iyi bir şey olduğuna dair önemli miktarda teori ve kanıt vardı. Finans piyasalarının liberalleştirilmesi çok daha sorunluymuştu. Birçok ülkedeki finansal düzenlemeler gerçekten sermaye akışını engellemekten başka bir işe yaramaz, bunlardan kurtulmak gerekir. Ama bütün ülkeler finans piyasalarını düzenler ve dünyanın dört bir yanında, gelişmiş ülkelerde bile, devlet düzenlemesini kaldırmaya yönelik aşırı istek, sermaye piyasalarında dev sorunlar yaratır.

Gelişmiş sanayi ülkeleri, gelişmelerinin son dönemine kadar sermaye piyasalarını liberalleştirmeye kalkışmamışken (Avrupa ülkeleri sermaye piyasası üstündeki denetimlerini kaldırmak için 1970'lere kadar beklemişlerdi), gelişmekte olan ülkeler bunu hemen yapmaya teşvik ediliyorlardı.

Ticareti serbestleştirme, gelişmekte olan ülkeler için son derece vakitsiz ve kötü yönetilmişken, sermaye piyasalarının liberalleştirilmesi birçok açıdan daha da kötüydü. Sermaye piyasasının liberalleştirilmesi, ülkeye giren ve çıkan sıcak para akışını kontrol altına almayı amaçlayan yasal düzenlemelerin ortadan kaldırılmasını gerektirir; kısa vadeli krediler ve kontratlar genellikle döviz kuru hareketleri üzerine girilen bahislerden başka bir şey değildir. Bu spekülatif para, fabrika

yapmak ya da iş sahası yaratmak için kullanılmaz, şirketler anlık bir kararla çekilebilecek bir parayı kullanarak uzun vadeli yatırımlar yapmazlar hatta bu tür sıcak paranın getirdiği risk, gelişmekte olan ülkeyi uzun vadeli yatırımlar için daha az çekici hale getirir. Büyüme üzerindeki olumsuz etki daha da fazladır. Gelişmekte olan ülkelere, bu uçucu sermaye akışlarının taşıdığı risklerle başa çıkabilmeleri için, rutin olarak, kısa vadeli yabancı kaynaklı kredilere eşit miktarda rezerv ayırmaları tavsiye edilir. ... Bunun gelişmekte olan ülkenin daha hızlı büyümesine nasıl yardımcı olacağını anlamak pek mümkün değil. Daha doğrusu bunun hiçbir mantığı yok.

IMF, sermaye piyasasının liberalleşmesini savunurken çok basit bir mantığa dayanıyor: Serbest piyasalar daha verimlidir, verimliliğin artması büyümeyi hızlandırır. ... IMF'nin uzmanlık iddiası, küresel tecrübesi ve veri hâkimiyetidir. Ancak dikkat çekici olan şu ki veriler bile IMF'nin çıkarımlarını desteklemiyor. En yüksek miktarda yabancı yatırımı çekmiş olan Çin, batının hiçbir reçetesine (makro istikrar dışında) uymamıştı ve ihtiyatlı davranarak sermaye piyasasında tam liberalleşmeyi engellemişti. Kapsamlı istatistik çalışmalar gösteriyor ki IMF'nin kendi tanımladığı haliyle liberalleşme, ne daha hızlı büyümeyi ne de daha yüksek yatırımı gerektirmez.

Liberalleştimenin savunucuları, başka bir iddia daha ortaya atıyorlar, 1997'de başlayan küresel mali krizin ışığında kahkahalarla gülünebilecek bir iddia: liberalleştimenin, fonların kaynağını çeşitlendirerek istikrarı artırdığı iddiası. Buradaki fikir, ülkelerin çöküş dönemlerinde yerli fonlardaki düşüşü karşılamak için yabancılara başvurmasıdır. IMF ekonomistlerinin deneyimli, dünyada olup bitenlerden haberdar insanlar olmaları gerekir. Bankacıların fonlarına ihtiyacı olmayan insanlara kredi vermeyi tercih ettiklerini, ülkeler zorlukla karşılaştığında kredi veren yabancıların paralarını nasıl dışarı çektiğini ve ekonomik çöküşü hızlandırdığını kesinlikle biliyor olmaları lazım.

Liberalleştimenin (özellikle güçlü finans kurumları oluşmadan vakitsiz yapıldığında) istikrarsızlığı neden artırdığına yakından bakarken, bir gerçek net bir şekilde gözler önüne seriliyor: istikrarsızlık ekonomik büyüme için kötü olmakla kalmaz; ayrıca istikrarsızlığın maliyetleri de fazlasıyla fakirlerin sırtına biner.

Yabancı Yatırımın Rolü

Yabancı yatırım, Washington uzlaşmasının üç temel direğinden biri değil ama yeni küreselleşmenin önemli bir Bölümü. Washington Uzlaşması'na göre büyüme, liberalleşirme yoluyla, piyasaları "serbestleşirme" yoluyla olur. Özelleştirme, liberalleşirme ve makro istikrarın, dışarıdan gelen de dahil olmak üzere yatırımı çekecek bir ortam yaratması gerekir. Yatırım büyüme yaratır. Yabancı şirketler teknik uzmanlığı ve yabancı piyasalara erişimi beraberlerinde getirirler ve yeni istihdam olanakları yaratırlar. Ayrıca yabancı şirketlerin finans kaynaklarına erişimi vardır; yerli finans kuruluşlarının zayıf olduğu gelişmekte olan ülkelerde bu, özellikle önemlidir.

Bunların yanında bazı olumsuzluklar da var. Yabancı şirketler ülkeye geldiğinde genellikle yerli rakiplerini ortadan kaldırırlar, yerli sanayiye geliştirmeyi ummuş olan küçük iş adamlarının hırslarını ezip geçer. Bunun birçok örneği var.

Bu tür kaygılar akla yakın olsa da olaylara tarafsız bakmak gerek: WallMart'ın başarılı olmasının nedeni, malları tüketicilere düşük fiyatla sunmasıdır. Gelişmekte olan ülkelerde, birçok insanın kıt kanaat geçindiği düşünülürse, malların ve hizmetlerin fakir insanlara daha verimli bir şekilde ulaştırılması çok daha önemlidir.

Güçlü (ya da etkili bir şekilde uygulanan) rekabet kanunları yoksa uluslararası firma yerli rekabet gücünü dışladıktan sonra fiyatları yükseltmek için tekelleri gücünü kullanır. Düşük fiyatlar kısa ömürlü olur.

Yabancı şirketlerin yerli şirketleri ezdiği sektörlerden biri de bankacılık. Büyük Amerikan bankaları, mudilerine, küçük yerli bankalardan çok daha büyük bir güvence verebilirler (o ülkenin devleti mevduatlara sigorta uygulamıyorsa). ABD devleti, gelişmekte olan ülkelerde finans piyasalarının açılması için baskı yapıyor. Bunun avantajları açık: artan rekabet, hizmetlerin kalitesini artıracak. Yabancı bankaların büyük finansal gücü finansal istikrarı artırabilir. Ama yine de yabancı bankaların yerli bankalara yönelik tehdidi gerçek bir tehdit.

Güvenilir bankalar, kötü krediler yüzünden para kaybetmeyen bankalar yaratmak kolay, tek yapılması gereken bu bankalardan paralarını ABD Hazine Bonolarına yatırımlarını istemek. Önemli olan, yalnızca güvenilir bankalar yaratmak değil, büyüme için kredi sağlayan güvenilir bankalar yaratmak.

En gelişmiş kredi piyasalarından birine sahip olan Amerika Birleşik Devletleri'nde bu boşlukların o kadar önemli olduğu düşünülüyordu ki 1977'de bankalara bu eksik hizmet alan gruplara ve bölgelere kredi vermeleri için bazı zorunluluklar getiren Toplum Yeniden Yatırım Yasası (CRA) çıktı. CRA, kritik toplumsal hedeflere ulaşmanın tartışmalı olsa da önemli yollarından biri oldu.

Herhalde duyulan en büyük kaygı, Amerikan devleti de dahil olmak üzere devletlerin, gelişmekte olan ülkelerin, onlar için son derece adaletsiz olan ve çoğunlukla yozlaşmış hükümetler tarafından imzalanan anlaşmalara bağlı kalmaya zorlanmasında rol oynamaları. ... Bu anlaşmalar, devletlerin yüksek miktarda elektriği yüksek fiyattan satın almayı vaat ettiği hükümler içeriyordu (alma ya da satın alma şartı diye bilinen maddeler). Karı özel sektör alıyordu, riski devletler üstleniyordu. Bu yeterince kötüydü. Ama daha da kötüsü, yozlaşmış hükümetler iktidardan ayrılınca... ABD devleti, yeni gelen hükümlere, anlaşmanın şartlarını yerine getirmemeleri ya da en azından tekrar belirlemeleri yerine anlaşmaya bağlı kalmaları için baskı yapıyordu. Aslında Batılı devletlerin kas güclerini kullandığı "adil olmayan" anlaşmalara dair uzun bir tarih var.

Doğrudan yabancı yatırım hakkında daha birçok mantıklı şikâyet var. Bu tür yatırımlar çoğu zaman devletten alınan özel ayrıcalıklardan türer. Standart ekonomi bu tür ayrıcalıklardan çıkan dürtü bozulmaları üzerine yoğunlaşıyor olsa da aslında işin çok daha sinsi bir yönü var: bu ayrıcalıklar çoğunlukla yozlaşmanın, devlet görevlilerine verilen rüşvetlerin sonucudur. Doğrudan yabancı yatırım ancak demokratik işleyişin zarar görmesi pahasına gelir. Bu özellikle, yabancıların, haklarını düşük

fiyatlardan almak için gerçek bir dürtüye sahip olduğu madencilik, petrol ve diğer doğal kaynaklardaki yatırımlar için geçerlidir.

Ayrıca bu tür yatırımların başka ters etkileri de vardır ve bu yatırımlar genellikle büyümeyi artırmaz. Madencilik haklarının getireceği gelir paha biçilmez olabilir ama gelişme toplum için bir dönüşümdür. Örneğin ülkenin uzak bir bölgesindeki bir maden ocağına yapılan bir yatırımın gelişme dönüşümüne, yarattığı kaynaklardan başka bir katkısı olmaz. Bu yatırım bir dual ekonomi, içinde para dolu ceplerin olduğu bir ekonomi yaratılmasına yol açabilir. Ama dual ekonomi gelişmiş ekonomi demek değildir. Aslında kaynakların ülke içine akışı, bazen 'Hollandalı Hastalığı' adı verilen bir mekanizma yoluyla kalkınmayı gerçekten engelleyebilir. Ülkeye kaynak akışı, para biriminin değer kazanmasını sağlar ve ithal malları ucuzlatırken ihraç mallarını pahalılandırır. Bu isim, Hollanda'nın, Kuzey Denizi'nde gaz bulunca yaşadığı tecrübeden gelir.

Uluslararası finans kuruluşları altını çizdiğim sorunları görmezden gelme eğilimindedir. IMF'nin bu konu üzerine eğildiğinde verdiği iş sahası yaratma reçetesi basit: Devlet müdahalesini kaldırın (bunaltıcı yasal düzenlemeler şeklindeki), vergileri azaltın, enflasyonu mümkün olduğunca aşağı çekin ve ülkeye yabancı girişimcileri davet edin. Buradaki politika bile bir anlamda, daha önceki Bölümde tanımlanan sömürgeci düşüncesi yapıyı yansıtır: gelişmekte olan ülkeler tabii ki girişimcilik için yabancılara bel bağlamak zorundadır. Yabancı yatırımın hiç rol oynamadığı olağanüstü Kore ve Japonya başarısının ne önemi var?!

Sıralama ve Hız

IMF'nin hataları içinde herhalde en fazla dikkat çekenler, sıralama ve hız konusunda yaptığı hatalar ve genel toplumsal şartlara karşı duyarlı olmadaki başarısızlığıdır: daha sosyal güvenlik ağıları kurulmadan, uygun bir yasal çatı oluşturulmamışken, ülkeler modern kapitalizmin bir parçası olan piyasa fikrindeki ani değişikliklerin ters sonuçlarına direnemiyorken, liberalleşme uygulanması için baskı yapmak; yeni iş sahaları yaratmak için gerekli koşullar hazırlanmadan iş sahalarını yok edecek politikaların uygulanması için dayatmak; uygun rekabet ve yasal çerçeve hazır olmadan ülkeleri özelleştirme yapmaya zorlamak.

Serbest piyasa ideolojisinin arkasında, çoğunlukla Adam Smith'e mal edilen bir model vardır. Bu modele göre piyasa güçleri (kar güdüsü) ekonomiyi *sanki görünmez bir el* itiyormuş gibi verimli sonuçlara doğru yöneltir. Modern ekonominin en büyük başarılarından biri, Smith'in çıkarımlarının hangi mantıkta ve hangi şartlar altında doğru olduğunu göstermektir. Sonuçta bu şartların son derece sınırlı olduğu ortaya çıkmıştır. Aslında ekonomik teorideki en son gelişmeler ... Bilgi eksik olduğunda ve piyasalar gelişimini tamamlamamış olduğunda ki bunun *özellikle gelişmekte olan ülkeler* için her zaman böyle olduğunu belirtmek gerekir, görünmez elin çoğunlukla mükemmel bir şekilde işlemediğini gösterdi. Şunu belirtmek gerekir ki temelde piyasanın verimliliğini artırabilecek, arzulanan devlet müdahaleleri vardır. Piyasaların verimli çalışmasını sağlayacak şartları yaratan sınırlar önemlidir; devletin temel etkinliklerinden birçoğu, piyasadaki başarısızlıklara verilen tepkiler olarak alınabilir. Artık biliyoruz ki bilgi mükemmel olsaydı, finans piyasalarının pek bir rolü olmazdı ve finans piyasalarındaki yasal düzenlemelerin de pek önemi olmazdı. Eğer rekabet otomatik olarak mükemmel olsaydı, anti tröst yetkililerine de gerek kalmazdı.

Oysa Washington Uzlaşması politikaları basite indirgenmiş bir piyasa ekonomisi modeline, Adam Smith'in görünmez elinin işlediği, mükemmel bir şekilde işlediği rekabetçi denge modeline dayanıyordu. Bu modelde devlete gerek olmadığından (bu serbest, dizginlenmemiş "liberal" piyasalar mükemmel bir şekilde çalışır), Washington Uzlaşması politikaları zaman zaman "neo-liberal", "piyasa fundamentalizmine" dayalı, on dokuzuncu yüzyılda bazı çevrelerde popüler olmuş laissez-faire (bırakınız yapsınlar) politikalarının dirilişi şeklinde tanımlanır. Büyük Bunalım'ın ardından, kirlilik ve bozulma yüzünden yaşanamaz hale gelmiş şehirlerden büyük eşitsizliklere varıncaya kadar, piyasa sisteminin diğer hataları da fark edildikten sonra, serbest piyasa politikaları daha gelişmiş sanayi ülkelerinde yaygın olarak reddedilmiştir. Ama bu ülkelerde, devlet ve piyasalar arasındaki doğru denge konusundaki tartışma hala sürüyor.

Smith'in görünmez el teorisi gelişmiş sanayi ülkeleri için geçerli olsaydı bile gereken koşullar gelişmekte olan ülkelerde sağlanamazdı. Piyasa sistemi, net bir şekilde oluşturulmuş mülkiyet hakları ve bunları uygulayacak mahkemeler gerektirir ama bunlar gelişmekte olan ülkelerde çoğunlukla yoktur. Piyasa sistemi, rekabet ve mükemmel bilgi gerektirir. Ama rekabet sınırlıdır ve bilgi mükemmel olmaktan uzaktır; ayrıca iyi işleyen rekabetçi piyasalar öyle bir gecede kurulamaz. Teori, verimli piyasa ekonomisi için *tüm* varsayımların gerçekleşmiş olması gerekir, diyor.

Ciddi bütçe sınırlamalarıyla karşı karşıya olan çoğu ülke Washington Uzlaşması'nın tavsiyesini dinleyerek okulları ücretli yaptı. ... Basite indirgenmiş istatistik çalışmanın göz ardı ettiği husus, *sistemi etkileyen* değişimin gücüdür.

Bu isyan, IMF kaynaklı ilk isyan değildi, IMF'nin tavsiyeleri daha yaygın olarak dinlenseydi sayıların daha da çok olacağı kesin. ... IMF'nin dar ekonomik bakış açısı, bu meseleleri kendi geniş bağlamlarında incelemesini olanaksız kılıyordu.

Hâlbuki bu tür isyanlar, buzdağının tepesi gibidir: herkesin dikkatini, toplumsal ve politik şartların göz ardı edilemeyeceği gerçeğine çekerler. ... Dünya Bankası'nda yapılan çalışmalar bu tür iç kargaşaların olumsuz ekonomik faktörlerle sistematik bir şekilde bağlantılı olduğunu gösteriyordu, aşırı sert kemer sıkma politikalarının yaratabildiği işsizlik de bu etmenlerden biriydi. Orta büyüklükte bir enflasyon, yatırım ortamı yaratmak için ideal olmayabilir ama şiddet ve iç kargaşa daha da kötüdür.

Bugün vatandaşları birbirine ve devlete bağlayan bir "toplumsal sözleşme" olduğunun farkındayız. Devlet politikaları bu toplumsal sözleşmeyi feshettiği zaman vatandaşlar da birbirleriyle ve devletle olan "sözleşme"lerine uymayabilirler. Sık sık kalkınma sürecine eşlik eden büyük toplumsal değişikliklerin ortasında, bu toplumsal sözleşmeyi korumak özellikle önemli ve zordur. IMF'nin gözü paradan başka bir şey görmeyen makro ekonomik hesaplamalarında genellikle bu tür kaygılara pek yer yoktur.

Sızıntı Ekonomisi

Toplumsal sözleşmenin bir kısmı "adaleti", toplum büyüdükçe toplumun kazançlarından fakirlerin de pay almasını, kriz zamanlarında ise toplumun acılarını zenginlerin de paylaşmasını gerektirir. Washington Uzlaşması politikaları, dağılım ve "adalet" konularının üstünde fazla durmaz. Bu politikanın yandaşlarından birçoğu, sıkıştırıldıklarında fakirlere yardım etmenin en iyi yolunun ekonominin büyümesini sağlamak olduğunu iddia ederler. Sızıntı ekonomisine inanırlar. Büyümenin faydalarının *eninde sonunda*, fakirlere bile sızacağını söylerler. Sızıntı ekonomisi, her zaman için yalnızca bir inanıştan, bir inançtan ibaret olmuştur. ... Clinton yönetimi sızıntı ekonomisine şiddetle karşı çıkmıştı: bu yönetim, fakirlere yardım etmek için aktif programlar olması gerektiğine inanıyordu. ... "Yükselen su bütün tekneleri kaldırır" savı doğru değildir. Bazen özellikle bir fırtınayla birlikte olduğunda, hızla yükselen sular zayıf tekneleri kıyıya savurup paramparça edebilir.

Nobel ödüllü ekonomist Arthur Lewis, zenginler fakirlerden daha fazla tasarruf yaptığı, büyümeye giden anahtar da sermaye birikimi olduğu için eşitsizliğin kalkınma için iyi olduğunu iddia ediyordu. Nobel ödüllü başka bir ekonomist, Simon Kuznets kalkınmanın ilk aşamalarında eşitsizliğin yükseldiğini ama sonrada bunun tersine döndüğünü iddia ediyordu.

Ancak son elli yıllık tarih bu teorileri ve hipotezleri doğrulamıyor. ... Doğu Asya ülkeleri (Güney Kore, Çin, Tayvan, Japonya) yüksek tasarrufun, yüksek eşitsizlik gerektirmediğini, eşitsizlikte büyük bir artış olmadan da hızlı bir büyümenin sağlanabileceğini gösterdi. Bu devletler, büyümenin fakirlere kendiliğinden fayda sağlayacağına inanmadıkları ve daha büyük bir eşitliğin aslında büyümeyi artıracığına inandıkları için yükselen büyüme sularının, teknelerin çoğunu kaldırdığından, ücretler arasındaki eşitsizliğin belirli sınırları aşmadığından, eğitim fırsatının herkese ulaştığından emin olmak için bazı adımlar attılar. Uyguladıkları politikalar toplumsal ve politik istikrarı sağladı; bu da çok sayıda yeni iş yerinin açıldığı bir ekonomik ortamın oluşmasına katkıda bulundu. Yeni yeteneklerin piyasaya girmesi de sağladığı enerji ve insan yetenekleriyle bölgenin canlanmasına katkıda bulundu.

Kısacası, büyüme tek başına bir ülkedeki bütün insanların yaşamlarını her zaman iyileştirmez. Bu arada doğal olarak "sızıntı" terimi politik tartışmalarda artık hiç duyulmuyor. Ama fikir hafifçe değiştirilmiş halde hala mevcut. Ben bu versiyonu "süper sızıntı" olarak adlandırıyorum. Bu versiyon, yoksulluğu azaltmak için büyümenin gerekli ve *neredeyse* yeterli olduğunu savunuyor ve en iyi stratejinin büyüme olduğunu söylüyor, bu arada kadınların eğitimi ve sağlık konularına da değiniyor. ... Fazlasıyla sıkı "uyum politikaları" arka arkaya birçok ülkeyi eğitim ve sağlık harcamalarında kesinti yapmaya zorladı.

ABD Hazine Bakanlığı, Amerika Birleşik Devletleri için savunulsa, *hükümet içinde* şiddetle karşı çıkılacak ve neredeyse kesinlikle kabul edilmeyecek olan politikaları uygulaması için başka ülkelere baskı yapıyordu. Bu gözle görülür tutarsızlığın nedeni basitti: IMF ve Dünya Bankası, Hazine Bakanlığı'nın arka bahçesi gibidir, birkaç istisna dışında kendi görüşlerini dayattığı bir arenadır, bu arenada diğer bakanlıklar da kendi alanlarıyla ilgili kendi görüşlerini dayatırlar.

ÖNCELİKLER VE STRATEJİLER

IMF'nin yalnızca gündemine ne koyduğuna değil, neleri gündemi dışında bıraktığına da bakmak önemlidir. İstikrar, IMF'nin gündemindeydi, iş sahası yaratmak değildir. Vergilendirme ve olumsuz etkileri gündemdedir, toprak reformu değildir. Bankaları kurtarmak için para vardır ama eğitimi ve sağlık hizmetlerini geliştirmek için ya da IMF'nin makro ekonomik yönetimi sonucunda işlerinden atılan işçileri kurtarmak için para yoktur.

Washington Uzlaşması'nda yer almayan birçok madde hem yüksek büyüme oranı hem de daha fazla eşitlik getirebilir. Toprak reformu birçok ülkede şansa bağlı olan seçenekleri gösteriyor. ... Kore ve Tayvan gibi birçok başarılı kalkınma örneği toprak reformunun ardından gerçekleşmiştir.

İhmal edilen bir diğer husus da finans sektöründeki yasal düzenlemeler. ... Dünyanın dört bir yanında çıkan krizler, üçüncü bir istikrarsızlık sebebinin ortaya koydu: finans sektöründe yasal düzenlemelerin yetersiz olması. ... Toprak reformu ve finans sektöründeki yasal düzenlemelere IMF ve Washington Uzlaşması tarafından gereken önem verilmezken, birçok yerde de enflasyona gereğinden fazla önem verildi. ... Ama IMF'nin enflasyona aşırı odaklanması, faiz oranlarının ve döviz kurlarının yükselmesine neden olurken büyümeye değil işsizliğe yol açıyordu. Finans piyasaları düşük enflasyondan memnun olurken, işçiler (ve yoksulluk kapsamına giren kişiler) düşük büyüme ve yüksek işsizlik oranlarından hiç memnun değildi.

Neyse ki artık yoksulluğu azaltmak, kalkınma önceliklerinde gittikçe artan bir önem kazanıyor. ... Yoksulluğu ortadan kaldırmak için kaynak gerekir, ancak büyüme yoluyla elde edilebilecek kaynaklar. Bu yüzden büyüme ile yoksulluğu azaltma arasında bir bağıntı olmasına şaşmamak gerekir. Ama bu bağıntı, sızıntı (ya da süper sızıntı) stratejilerinin yoksullukla mücadelede en iyi yol olduğunu kanıtlamaz. Aksine istatistikler, bazı ülkelerin yoksulluğu azaltmadan büyüdüğünü ve aynı büyüme oranına sahip ülkelere bazılarının yoksulluğu azaltmada diğerlerinden daha başarılı olduğunu gösteriyor. Mesele, büyümeden yana ya da büyümeye karşı olmak değil. Büyüme-yoksulluk tartışması birçok açıdan anlamsız bir tartışma. Sonuçta hemen hemen herkes büyümeye inanıyor.

Sorun *belirli politikaların* etkisiyle ilgili. Bazı politikalar büyümeyi artırır ama yoksulluk üzerinde çok az etki yapar; bazı politikalar ise büyümeyi artırır ama bu sırada yoksulluğu da fiilen artırır; bazı politikalar ise büyümeyi artırırken yoksulluğu düşürür. Sonuncu türe giren politikalar *pro-poor* büyüme stratejileri olarak adlandırılır. Bazen de toprak reformu ya da yoksullar için eğitim fırsatlarının artırılması gibi herkesin kazançlı çıkacağı ("win-win") politikalar olur, bunlar büyümeyi artırmayı ve daha fazla eşitlik sağlamayı vaat eden politikalar. Ama birçok durumda buna karşılık bazı dezavantajlar oluşur. Ticareti serbestleştirme, büyümeyi artırabilir ama aynı zamanda, özellikle acele yapılmışsa, bazı işçiler işten çıkarılacağından en azından kısa vadede yoksulluğu da artırır. Bazen de herkesin kaybedeceği ("lose-lose") politikalar olur; bunlarda eşitsizlik belirgin bir şekilde artarken, büyümede *dizi* bir artış olur, o da olursa. Birçok ülkede sermaye piyasasının liberalleştirilmesi buna bir örnek teşkil eder. Büyüme-yoksulluk tartışması kalkınma stratejileri ile ilgilidir. Kalkınma stratejileri, büyümeyi artırırken yoksulluğu azaltacak politikalar arar; büyümeyi birazcık artırırken yoksulluğu fazlaştıracak ve dezavantajların olduğu durumlarda yoksulların sırtına ağır bir yük yükleyecek politikalarından kaçınırlar.

Fırsatları anlayabilmek için yoksulluğun nedenlerini ve doğasını anlamak gerekir. Fakirler tembel değildir; hatta çoğunlukla iyi durumda olan insanlardan daha çok çalışırlar ve günün daha büyük bir bölümünü çalışarak geçirirler. Birçoğu kısır döngüler içindedir: gıda eksikliği sağlıklarının bozulmasına neden olur, bu da para kazanma kapasitelerini sınırlar, sonuçta sağlıkları daha da bozulur. Zar zor hayatta kalan bu insanlar çocuklarını okula gönderemezler ve çocukları da yoksul bir hayat yaşamaya mahkûm olur. Yoksulluk nesilden nesle geçer. Fakir çiftçilerin parası verimliliklerini artıracak gübre ve yüksek verimli tohumlara yetmez.

Yoksulluk beraberinde güçsüzlük hissini de getiriyordu. ... Yoksullar hiçbir söz hakları olmadığını ve kendi kaderleri üzerinde hiçbir hâkimiyetleri olmadığını düşünüyordular. Kendi kontrolleri dışındaki güçlerin gazabına uğruyorlardı.

Yoksullar kendilerini güvende hissetmiyorlardı. Gelirlerinin belirsiz olmasının dışında (ekonomik şartlarda denetimleri dışında gerçekleşen değişimler, Doğu Asya krizinin çarpıcı bir şekilde ortaya koyduğu gibi, reel ücretlerin düşmesine ve işten çıkarmalara neden olabiliyordu), sağlıkları tehlikeye düşüyordu ve kimi zaman ailesinin ihtiyaçlarını karşılamak için her şeyi göze alan başka yoksullardan gelen, kimi zaman da polisten ve diğer yetke sahiplerinden gelen sürekli bir şiddet tehdidi altında yaşıyorlardı. Gelişmiş ülkelerde yaşayanlar, sağlık sigortalarının yetersizliğinden şikâyet ederken, gelişmekte olan ülkelerde yaşayanlar hiçbir sigorta olmadan yaşamak zorundaydılar; ne işsizlik sigortaları vardı, ne sağlık sigortaları nede emeklilik sigortaları. Tek güvenlik ağıları aileleri ve içinde yaşadıkları topluluktu; bu yüzden de kalkınma sürecinde bu bağları korumak için elden geleni yapmak çok önemliydi.

İşçiler "düzgün iş" için ne kadar çok mücadele ediyorsa, IMF de "emek piyasası esnekliği" diyerek yumuşatmaya çalıştığı politika için o kadar çok mücadele ediyor. Bu, emek piyasasının daha iyi işlemesini sağlamaktan öte bir şey gibi; bu, uygulamada düşük ücretler ve daha az iş güvenliği için kullanılan bir kod addan başka bir şey değil.

Washington Uzlaşması politikalarının yoksullarla ilgili bütün dezavantajları öngörülemediği ama şu anda hepsi açık seçik ortada. Ticareti serbestleştirme *yüksek faiz oranlarıyla birleştiğinde*, işten çıkarmalar ve işsizlik yaratmak için (yoksulların zararına) neredeyse kesin bir reçetedir. Finans piyasalarının liberalleştirilmesi de, *uygun yasal düzenlemeler yoksa* ekonomik istikrarsızlık için neredeyse kesin bir reçetedir; ayrıca faiz oranlarını düşürmeyip yükseltebilir ve bu da fakir çiftçilerin geçim şartlarını iyileştirecek tohumları ve gübreleri almalarını zorlaştırır. *Rekabetçi politikalar ve tekeli güçlerin kötüye kullanılmamasını sağlayacak öngörü yoksa* özelleştirme, tüketici fiyatlarının düşmesine değil yükselmesine yol açabilir. Mali kemer sıkma politikaları, yanlış şartlarda *körü körüne sürdürülürse*, yüksek işsizlik seviyelerine ve toplumsal sözleşmenin zarar görmesine yol açabilir.

IMF, uygulattığı kalkınma stratejilerinin, fakirleri ilgilendiren risklerini önemsemediği gibi, orta sınıfı mahvederken tepedeki az sayıda insanı zenginleştiren politikaların uzun vadeli toplumsal ve politik maliyetlerini de önemsemiyor ve piyasa fundamentalizminin faydalarını abartıyor. Orta sınıf geleneksel olarak, yasaların işlemesi, halkın evrensel standartta eğitilmesi ve toplumsal sosyal güvenlik ağlarının yaratılması konusunda baskı yapan gruptur. Bunlar sağlıklı bir ekonomi için gerekli unsurlardır ve orta sınıfın zarar görmesi bu önemli reformlara verilen desteğin de zarar görmesine neden olur.

IMF, programlarının maliyetlerini küçümserken faydalarını da yüceltir. İşsizlik sorununu ele alalım. IMF'ye ve piyasalar normal işlediğinde talebin arza eşit olması gerektiğine inanan diğerlerine göre, işsizlik, piyasaların serbest işleyişine müdahale yapıldığını gösteren bir işarettir. Ücretler çok yüksektir (mesela sendikalar yüzünden). İşsizliği azaltmanın bariz çözümü ücretleri düşürmektir, düşen ücretler emeğe olan talebi artıracak ve daha fazla insanın çalışanlar arasına katılmasını sağlayacaktır. Modern ekonomik teori (özellikle asimetrik bilgi ve eksik sözleşmelere dayanan teoriler), emek piyasası da dahil olmak üzere son derece rekabetçi piyasalarda bile işsizliğin neden devam edebileceğini açıkladı. Yani işsizliğin sendikalar ya da devletin asgari ücretlerinden kaynaklandığı iddiası yanlıştır. Ayrıca ücretleri düşürme stratejisiyle ilgili bir eleştiri daha yapılıyor. Düşük ücretler, bazı firmaların az sayıda işçiye işe almasını *belki* sağlayabilir ama yeni işe giren işçiler nispeten az olabilir ve düşük ücretlerin diğer bütün işçilerde neden olduğu sefalet çok vahim olabilir. İşverenler ve sermaye sahipleri karlarının hızla arttığını görünce gayet mutlu olabilirler. Bunlar IMF/piyasa fundamentalizmi modelini ve politika reçetelerini büyük bir hevesle destekleyecekler! Gelişmekte olan ülkelerdeki halktan, okullar için ücret ödemelerini istemek de bu dar dünya görüşüne başka bir örnektir. Bu ücretlerin konulmasını isteyenler, bunun, okula kaydolan öğrenci sayısına çok az bir etkisi olacağını ve devletin bu gelire çok ihtiyacı olduğunu iddia ediyorlardı. İşin kinayeli yanı sıra ki basite indirgenmiş bu modeller, okul ücretlerini kaldırmanın okula kaydolan öğrenci sayısına olan etkisini yanlış hesaplıyorlardı; bu politikanın *sisteme etkilerini* dikkate almadıkları için, toplum üzerindeki genel etkilerini hesaba katmadıkları gibi okula kayıt olan öğrenci sayısının sonuçlarını doğru tahmin etmeye yönelik daha dar kapsamlı çalışmaları da beceremiyorlardı.

IMF'nin piyasalarla ilgili fazlasıyla iyimser görüşleri olduğu gibi devletle ilgili de fazlasıyla kötümser görüşleri vardır. IMF'ye göre, devlet kötülüğün kaynağı değilse bile, devletin, çözümün bir parçası olmaktan çok sorunun bir parçası olduğu kesindir.

Washington Uzlaşmasıyla uygulamaya konulan politikaların sonuçları, hiç de cesaret verici değildi; bu prensipleri benimseyen birçok ülkede kalkınma yavaş oldu, büyüme yaşandığında bu büyümenin faydaları eşit olarak paylaşılmadı, krizlerin üstesinden gelineemedi. Komünizmden piyasa ekonomisine geçiş ... tam bir hüsrana dönüştü.

Alternatif stratejiler vardır, yalnızca nelere önem verildiği konusunda değil politikalar konusunda da farklılık gösteren stratejiler; örneğin, toprak reformunu içeren ama sermaye piyasasının liberalleştirilmesini içermeyen stratejiler ticareti serbestleştirilmesiyle birlikte yeni iş sahaları yaratılmasını sağlayacak rekabetçi politikalar için gerekli düzenlemeleri yapacak stratejiler.

Gerçek şu ki çok sayıda başarı, Washington Uzlaşması'nın söylediği stratejilerden belirgin bir şekilde farklı stratejiler sonucunda elde edildi.

Her zaman ve her ülke birbirinden farklıdır. ... Ama ülkeler alternatifleri değerlendirip bu kararları demokratik süreçlerden

geçerek kendileri vermelidir. Uluslararası ekonomik kuruluşların, görevi, ülkelerin, *bilgilendirildikleri* bu seçenekler arasında kendi seçimlerini, her birinin sonuçlarını ve risklerini anlayarak yapabilmelerini ve bunun getirdiği sorumlulukları üstlenmelerini sağlamak için gerekenleri temin etmek olmalıdır (ve geçmişte de öyle olmalıydı).

BÖLÜM 4 DOĞU ASYA KRİZİ IMF Politikaları Dünyayı Küresel Bir Yıkımın Kıyasına Nasıl Getirdi

Krizin tek başına en önemli nedeni muhtemelen, para ve sermaye piyasalarının aşırı hızlı liberalleşmesiydi.

Yüksek tasarruf oranları, devletin eğitime yaptığı yatırım ve devlet güdümlü sanayi politikasının birleşimi bölgenin bir ekonomi santrali haline gelmesine hizmet etti. Büyüme oranları onlarca yıldır olağanüstüydü ve yaşam standardı on milyonlarca insan için muazzam bir şekilde artmıştı. Büyümenin sağladığı fayda yaygın bir şekilde paylaşıldı. Asya ekonomilerinin gelişme tarzında sorunlar vardı; ancak bütün olarak bakıldığında, devletler işe yarayan bir strateji keşfetmişlerdi ve bu stratejinin Washington Uzlaşması politikasıyla ortak tek bir maddesi vardı: makro istikrarın önemi. Washington Uzlaşması'nda olduğu gibi, ticaret önemliydi; ama üzerinde durulan ithalatın önündeki engelleri kaldırmak değil ihracatı artırmaktı. Ticaret eninde sonunda serbestleşti; ama ihracata yönelik üretim yapan sanayi dallarında yeni iş alanları açıldıkça yavaş yavaş serbestleşti. Washington Uzlaşması politikaları para ve sermaye piyasalarının hızla liberalleşmesi üzerinde dururken, Doğu Asya ülkeleri yavaş yavaş liberalleştiler. ... Washington Uzlaşması politikaları özelleştirme üzerinde dururken, ulusal ve yerel devletler, birkaç ülkenin başarsında anahtar rol oynayan verimli girişimler oluşturulmasına yardım ettiler. Washington Uzlaşması'na göre, devletlerin ekonominin gelecekteki yönünü şekillendirmeye çalıştığı sanayi politikaları bir hatadır. Ama Doğu Asya devletleri bunu temel sorumluluklarından biri olarak aldılar. Kendileriyle daha gelişmiş ülkeler arasındaki gelir uçurumunu kapamak için önce bilgi ve teknoloji uçurumunu kapamaları gerektiğine inanıyorlardı. Bunu gerçekleştirmek için eğitim ve yatırım politikaları oluşturdular. Washington Uzlaşması politikaları eşitsizliğe çok az ilgi gösterirken, Doğu Asya devletleri yoksulluğu azaltmak ve eşitsizliğin büyümesini sınırlamak için faal olarak çalıştılar; çünkü böyle politikaların toplumsal birliği sürdürmek için önemli olduğuna ve toplumsal birliğin de yatırım ve büyümeye elverişli bir iklim sağlamak için gerekli olduğuna inanıyorlardı. Daha açıkçası, Washington Uzlaşması politikaları devlet için minimalist bir rol üzerinde dururken, Doğu Asya'da devletler piyasaların şekillenmesine ve yönetilmesine yardım ediyordu.

Kriz başladığında Batı'dakiler krizin şiddetini fark etmediler. ... kriz, ekonomilerinde ve toplumlarında öfkeli bir kargaşaya neden olacaktı ve IMF politikalarının, krizi geciktirebileceğini düşündükleri önlemleri almalarını engellemesinden ve aynı zamanda da IMF'nin ısrarla dayatacağı politikalar yüzünden, krizin ekonomilerine yapacağı etkinin artmasından korkuyorlardı. Yine de kendilerini direnemeyecek kadar güçsüz hissediyorlardı. Hatta bir krizi önlemek ve hasan en aza indirmek için neler yapılabileceğini ve yapılması gerektiğini de biliyorlardı; ama bu önlemleri alırlarsa IMF'nin onları mahkûm edeceğini biliyor ve sonuçta uluslararası sermayenin çekilmesinden korkuyorlardı. Sonunda IMF'nin gazabı karşısında durmayı göze alacak kadar cesur tek ülke Malezya oldu ve Başbakan Mahathir'in politikalarının (faiz oranlarını düşürmek tutmaya ve spekülasyon paranın hızla ülke dışına akmasını frenlemeye çalışmak) dört bir yandan saldırıya uğramasına rağmen, sonuç olarak Malezya'daki çöküş diğer ülkelerin hepsinden daha kısa ve daha yüzeysel oldu.

Yakında bir devalüasyon olacağına dair sevgiler arttığında, para kazanma şansı dayanılmaz hale gelir ve dünyanın dört bir yanından spekülasyonlular durumdan faydalanmak için ülkeye doluşurlar.

Krizin tanınmış seyirleri varsa, IMF'nin de tanınmış karşılıkları vardır: ülkeler döviz kurunu koruyabilsinler diye muazzam miktarlarda para sağlar. ... IMF'nin düşüncesi şöyledir: eğer piyasalar kasalarda yeterince para olduğuna inanırsa, döviz saldırımanın anlamı kalmaz ve böylece "güven" yeniden sağlanır. Bu paranın bir işlevi daha vardır: ülkelerin, Batı bankalarına olan borçlarını ödeyecek şirketlere dolar vermesini sağlar. Böylece bu, kısmen, ülkeleri olduğu kadar uluslararası bankaları da kurtarmaktır; borç verenler, batık kredi açmış olmanın sonuçlarıyla karşı karşıya kalmazlar. Geçici olarak korunamaz bir düzeyde olan döviz kurunu korumak için IMF parasının kullanıldığı her ülkede bir başka sonuç daha ortaya çıkar: ülkedeki zenginler paralarını uygun döviz kurundan dolara çevirip apar topar yurtdışına götürme şansına sahip olurlar. ... Bu durumun en berbat örneği, IMF 1998 yılının Haziran ayında borç para verdikten sonra Rusya'da yaşandı.

IMF parayı, krize neden olan sorunları düzeltceği sanılan bir pakette bazı şartlarla birleştirdi. Piyasaları borçları ertelemeye ve spekülasyonlular daha kolay hedefler için başka yerlere bakmaya ikna edeceği düşünülen şey, para olduğu kadar bu diğer maddelerdir. Bu maddeler tipik olarak daha yüksek faiz oranları (Doğu Asya olayında çok çok daha yüksek faiz oranları) ile devlet harcamalarında kısıntı ve vergilerde artış içerir. Ayrıca "yapısal reformlar" da içerir; bunun anlamı, ülkenin problemlerinin nedeni olduğuna inanılan ekonomik yapıda yapılacak değişikliklerdir.

IMF bu şartları dayatmanın sorumluluğu gereği olduğunu açıklayacaktı; milyarlarca dolar para sağlıyordu, sadece bu paranın geri döneceğinden değil, bu ülkelerin ekonomik sağlıklarını tekrar kazanmak için "doğru şeyi yaptıklarından" emin olmak gibi bir sorumluluğu vardı. Eğer makro ekonomik krize yapısal sorunlar *neden olduysa*, bu problemlere çözüm aranmalıydı. Şartların kapsamı, IMF yardımını kabul eden ülkelerin, ekonomik egemenliğinin büyük bir kısmından vazgeçmek zorunda olduğu anlamına geliyordu.

Bu programlar (bütün şartlarıyla ve bütün paralarıyla birlikte) başarısızlığa uğradı.

Kriz devam ederken, işsizlik fırmandı, GSYİH (Gayri Safi Yurtiçi Hasıla) düştü, bankalar kapandı. İşsizlik oranı Kore'de dört katına, Tayland'da üç katına, Endonezya'da on katına çıktı. Endonezya'da 1997'de çalışan erkeklerin neredeyse yüzde 15'i, 1998 Ağustosunda işini kaybetti; ekonomik yıkım, ülkenin en büyük adası olan Java'nın şehirleşmiş bölgelerinde daha da kötüydü. Güney Kore'de şehirlerdeki yoksulluk üç katına çıktı ve nüfusun neredeyse dörtte biri yoksulluğun pençesine düştü.

Endonezya'da yoksulluk ikiye katlandı. Tayland gibi bazı ülkelerde, şehirlerde işinden atılanlar köylerine döndüler. Bunun sonucu olarak da kırsal kesim üzerindeki baskı arttı. 1998 yılında, GSÝH Endonezya'da yüzde 13,1, Kore'de yüzde 6,7 ve Tayland'da yüzde 10,8 düştü. Krizden üç yıl sonra, Endonezya'da GSÝH kriz öncesinden hala yüzde 7,5 daha düştü; Tayland'da ise bu oran yüzde 2,5'ti.

IMF/ABD Hazinesi Politikaları Krize Nasıl Yol Açtı

Doğu Asya'daki ülkelerin yüksek tasarruf oranları nedeniyle ilave sermayeye ihtiyaçları yoktu ancak seksenlerin sonunda ve doksanların başında bu ülkeler hala sermaye hesabını liberalleştirilmeye zorlanıyordu. Ben, sermaye hesabının liberalleştirilmesinin, bu krize yol açan tek başına en önemli etmen olduğuna inanıyorum. Bu sonuca, sadece bölgede neler olduğunu dikkatli bir şekilde inceleyerek değil, son çeyrek yüzyılda ortaya çıkan neredeyse yüz diğer krizi inceleyerek vardım. ... Çoğu zaman sermaye hesabını liberalleştirilmenin, karşılığında ödül olmayan riski temsil ettiği her geçen gün daha belirgin hale geliyor. Ülkelerin güçlü bankaları, olgunlaşmış borsaları ve birçok Asya ülkesinin sahip olmadığı diğer kurumları olduğunda bile, bu liberalleştirme muazzam riskler içerebiliyor.

Muhtemelen hiçbir ülke, yatırımcıların düşüncesindeki bu ani değişime dayanamazdı. Bu düşünce hem yabancı hem de yerli yatırımcıların, paralarını başka yerlere koyarak bu büyük akışın yönünü içerden dışarıya çevirmelerine neden oluyordu. Kaçınılmaz olarak bu tür geri dönüşler, bir krize, durgunluğa ya da daha kötüsüne yol açar. ... Gelişmekte olan ülkelerin, geri dönüşe dayanabilme güçleri az olduğu gibi büyük bir çöküşün sonuçlarıyla başa çıkma güçleri de azdır. ... Gelişmekte olan ülkelerde hakim sektör kesinlikle tarımdır.

IMF'yle ilgili şikâyetlerin kökleri daha derindeydi: Sadece IMF'nin krize yol açan liberalleşme politikaları dayatması değil, bu politikaların, büyümeyi teşvik ettiğine dair çok az, gelişmekte olan ülkelere devasa riskler yüklediğine dair gereğinden fazla kanıt varken, bu politikaları dayatmalarıydı.

Sermaye piyasasını liberalleştirmeyi savunanlar, Doğu Asya'nın ilave sermayeye çok az ihtiyacı olduğunu fark edince, benim o zamanlar bile inandırıcı bulmadığım ancak geçmişe bakıldığında özellikle garip görünen bir iddia öne sürdüler: bu, ülkelerin ekonomik istikrarını artıracaktı! Bu, para kaynaklarının daha çok çeşitlendirilmesiyle başarılabilecekti. Sermaye piyasasını liberalleştirmeyi savunanların, sermaye akışlarının ekonomik devrelerle aynı yönde hareket ettiğini ortaya koyan verileri görmemiş olmalarına inanmak zordur. Bunun anlamı, durgunluk sırasında, ülkenin en çok ihtiyacı olduğu zamanda sermayenin ülke dışına çıkması, bir canlanma sırasında enflasyonist baskıları şiddetlendirerek ülkeye girmesidir. Kesinlikle emin olabilirsiniz ki ülkelerin dış fonlara tam ihtiyacı olduğu anda, bankacılar paralarını geri isterler.

Sermaye piyasasını liberalleştirmeyi savunanların öne sürdükleri oldukça zor inanılır (yine kanıtı olmayan) ikinci bir tezleri vardı. Sermaye piyasasının denetiminin ekonomik verimi engellediğini ve sonuç olarak ülkelerin bu denetimler olmadan daha iyi büyüyeceğini iddia ediyorlardı. Tayland, bu iddianın ne denli hatalı olduğunu ortaya koyan bir olaydır. Liberalleştirmeden önce, Tayland'da hangi bankaların spekülâtif gayrimenkul için borç verebileceğine dair katı sınırlamalar vardı. Bu sınırlar konmuştu çünkü Tayland büyümek isteyen fakir bir ülkedydi ve ülkenin zaten yetersiz olan sermayesinin imalata yatırılmasının hem iş sahası yaratacağına hem de büyümeyi artıracığına inanılıyordu. Tayland ayrıca, dünyanın her yerinde, spekülâtif gayrimenkul borçlanmasının, ekonomik istikrarsızlığın temel kaynaklarından biri olduğunu biliyordu. Bu tip borçlanma, balonların (yatırımcılar sektörde görülen canlanmadan kazanç sağlamak için yaygara koparken fiyatların aşırı yükselmesi) artmasına neden olur; bu balonlar her zaman patlar ve bunlar patladığında ekonomi çöker. Bu seyr tanıdık ve Houston'da da Bangkok'ta da aynıdır: gayrimenkul fiyatları yükselince, bankalar teminata dayalı olarak daha çok borç verebileceklerini hissederler; yatırımcılar fiyatların yükseldiğini görünce, çok geç olmadan oyuna katılmak isterler ve bankacılar bunun için onlara para verirler. Kapasite fazlasına erişinceye kadar müteahhitler yeni binalar yaparak hızlı bir şekilde kar edebileceklerini görürler. Müteahhitler yerlerini kiralayamaz, borçlarını ödeyemezler ve balon patlar.

IMF, krizi önlemek için Tayland'ın uyguladığı türden sınırlamaların, piyasanın yapacağı verimli kaynak tahsisatlarını engellediğini iddia ediyordu. Eğer piyasa iş yerleri inşa edin derse, en karlı iş mutlaka ticari yapılardır. Eğer piyasa liberalleştirmeden sonra *fillen* yaptığı gibi boş iş yerleri inşa edin derse, o halde bu doğrudur, yapılmalıdır; IMF'nin mantığına göre en iyisini *mutlaka* piyasa bilir. Tayland altyapısını ve ortaokul, lise ve üniversitelerdeki nispeten zayıf eğitim sistemini güçlendirmek üzere daha fazla kamu yatırımı yapılması için çırpınırken, milyarlar ticari gayrimenkule harcanıyordu. Bu binalar bugün hala boş duruyorlar ve devlet mali kurumları yeterli bir şekilde denetlemediğinde ortaya çıkabilecek aşırı piyasa canlılığı ve yaygın piyasa aksaklıklarının neden olduğu risklere tanık teşkil ediyor.

Kore otuz yıl boyunca, kayda değer bir uluslararası yatırım olmaksızın sağlanan olağanüstü bir ekonomik büyümenin tadını çıkarıyordu. Büyüme ulusun kendi tasarruflarına ve kendi halkının yönettiği kendi firmalarına dayanıyordu. Ülke Batılı fonlara ihtiyaç duymamış, modern teknolojinin ithalatı ve piyasa erişimi için alternatif bir yol sergilemişti. Komşuları Singapur ve Malezya çokuluslu şirketleri davet ederken, Güney Kore kendi şirketlerini kurmuştu. Güney Kore şirketleri, iyi ürünler ve saldırgan pazarlama yöntemleriyle mallarını dünyanın dört bir yanına satmışlardı.

İLK HATA DALGASI

IMF ve Hazine'nin politikalarının, para ve sermaye piyasalarının liberalleştirilmesi için yersiz bir şekilde hızlı adımlar atılmasını cesaretlendirerek, hatta bazı durumlarda bu konuda ısrar ederek, kriz olasılığını artıran bir ortam oluşmasına katkıda bulundukları konusu pek şüphe götürmez.

Doğu Asya, Latin Amerika'dan çok farklıydı; devletlerin bütçe fazlası vardı ve ekonomi düşük enflasyonun tadını çıkarıyordu ama şirketler borç batağına saplanmıştı.

Doğu Asya'da başlamak üzere olan durgunluk ortamında ise sorun talep fazlası değil yetersiz talepti. Talebin hevesini kırmak, işleri daha da kötüleştirmekten başka bir şeye yaramazdı.

Yüksek borçlanma seviyeleriyle, kısa dönem için bile olsa yüksek faiz oranları uygulamak, birçok şirketin ve ekonominin ölüm fermanını imzalamak gibiydi.

Aslında Asya ekonomilerinin ortaya konması gereken bazı zayıflıkları varsa da birçok ülkeden daha kötü durumda değildiler, IMF'nin düşündüğündense kesinlikle çok daha iyi durumdaydılar. Gerçekten de Kore ve Malezya'nın hızla toparlanması, büyük ölçekte bakıldığında, bu çöküşlerin, iki yüz yıllık kapitalizm sırasında gelişmiş sanayi ülkelerindeki piyasa ekonomilerinin başına bela olan düzinelerce durgunluktan pek de farklı olmadığını gösterdi. ... Doğu Asya'nın övülecek yönleri ayıplanacak yönlerinden daha fazlaydı ve eğer Doğu Asya korunmasız idiyse, bu yeni oluşmuş bir korunmasızlık; bu daha çok, para ve sermaye piyasalarının liberalleştirilmesinin sonucuydu ve bu konuda IMF kısmen de olsa suçlanmayı hak ediyordu.

Hoovervari Daralma Politikaları: Modern Dünyada Bir Anormallik

Ciddi bir ekonomik çöküşle karşı karşıya kalan bir ülke için yetmiş yıldan uzun bir süredir standart bir reçete bulunmaktadır. Devletler ya para politikasıyla ya da maliye politikasıyla (vergileri azaltıp harcamaları artırarak ya da para politikasını gevşeterek) toplam talebi canlandırmalıdır. Ekonomik Danışmanlar Konseyi'nin Başkanı iken en önemli amacım, ekonomide tam istihdamı sağlamak ve uzun vadeli büyümeyi en üst düzeye çıkarmaktı.

Kriz patlak verdiği zaman, Doğu Asya kabaca makro dengede idi: enflasyonist baskılar düşüktü ve devlet bütçeleri dengede idi ya da fazla veriyordu. *Bunun* iki belirgin sonucu vardı. Birincisi, azalan yatırım ve tüketimle birlikte, döviz kuruyla borsaların çöküşü ve gayrimenkul balonunun patlaması durgunluğa yol açacaktı. İkincisi, ekonomik çöküş vergi gelirlerinin düşmesine neden olacak ve bir bütçe açığı yaratacaktı. Herbert Hoover yönetiminden bu yana, sorumlu ekonomistler, yapısal açık, yani ekonomi tam istihdamla çalışıyorsa oluşacak olan açık yerine, gerçek açık üzerine odaklanılması gerektiğini tartışmıyorlar. Ancak IMF'nin savunduğu tam da buydu.

Bugün IMF, tavsiye ettiği maliye politikasının aşırı sıkı olduğunu kabul ediyor. Bu politikalar durgunluğu gereğinden çok daha kötü hale getirdi. Bununla birlikte kriz sırasında, IMF'nin Birinci Başkan Yardımcısı Stanley Fischer, *Financial Times*'da IMF politikalarını savunurken, aslında IMF'nin bölge ülkelerinden yalnızca dengeli bir bütçeye sahip olmalarını istediğini yazıyordu! Altmış yıldan beri saygıdeğer ekonomistler, durgunluğa girmekte olan bir ekonominin, dengeli bir bütçesi olması gerektiğine inanmıyorlar.

Bir durgunluk yaşanması durumunda, ekonominin toparlanması için maliye politikasını kullanmak çok daha zor olacaktır. Ekonomi durgunluğa girerken, vergi gelirleri düşecek ve bu yasa değişikliği devletin harcamalarını kısmasını (ya da vergileri artırmasını) gerektirecek; bunun sonucu olarak ekonomi iyice bunalıma sürüklenecektir.

Yayılmacı maliye politikasının, durgunluktan çıkmanın çok az yolundan biri olması gerçeğine ve yönetimin dengeli bütçe konusundaki yasa değişikliğine itirazına rağmen, ABD Hazinesi ve IMF, Tayland, Kore ve diğer Doğu Asya ülkeleri için dengeli bütçe konusundaki yasa değişikliğinin bir eşdeğerini savunuyorlardı.

Kendi Kendini Fakirleştir Politikaları

1997 ve 1998'de Doğu Asya krizi bir ülkeden diğerine sirayet ederken, IMF'nin düştüğü hatalar arasında anlaşılması en zor plan, farklı ülkelerde izlenen politikalar arasındaki önemli etkileşimleri fark edememesidir. Bir ülkedeki daralma politikaları sadece o ülkelerin ekonomilerini bunalıma sürüklemeyi, komşularının üstünde de ters etkileri olur. IMF daralma politikalarını savunarak, çöküşün bir ülkeden diğerine *bulaşmasını*, yayılmasını şiddetlendirmiştir. Bir ülke zayıfladığında, komşularından yaptığı ithalat azalmış ve böylece komşusunu da dibe çekmiştir.

1930'lardaki komşunu fakirleştir politikalarının. Büyük Bunalım'da önemli bir rol oynamış olduğu yaygın olarak düşünülür. Bu dönemde, bir çöküş yaşayan her ülke, ihracatını kısıp tüketici talebini yerli ürünlere kaydırarak ekonomisini desteklemeye çalıştı. Bir ülke gümrük vergileri koyarak ve para birimini rekabetçi bir şekilde devalüe ederek ithalatı kısıyordu, bu da kendi mallarının fiyatı düşerken diğer ülkelerin mallarının fiyatının artmasına neden oluyordu. Bununla birlikte, her bir ülke ithalatını kısarken, ekonomik çöküşü komşularına "ihraç etmeyi" başardı. *Komşunu fakirleştir* terimi buradan gelir.

IMF ... daha kötü etkiye sahip bir strateji icat etti. Ülkelere, bir çöküşle karşılaştıklarında, ticari açıklarını azaltmaları ve hatta ticari fazla oluşturmaları gerektiği söylendi. Eğer bir ülkenin makro ekonomik politikasının temel amacı kredi veren yabancılara ödeme yapmaksa, bu mantıklı olabilir. Bir ülke yabancı para birimlerine set çekerek faturalarını daha iyi ödeyebilir; bunun ülkedekilere ya da başka yerdekilere maliyetinin hiçbir önemi yoktur. Bugün, 1930'lardan farklı olarak, bir durgunlukla karşı karşıya olsa bile, ülkelere, ithalatı azaltmak için gümrük vergilerini ya da diğer ticari engelleri artırmaması için muazzam bir baskı uygulanmaktadır. IMF de daha fazla devalüasyon yapılmasını şiddetle eleştirmiştir. Aslında yardımların esas amacı döviz kurunda daha fazla düşme olmasını *önlemektir*. IMF'nin farklı durumlarda piyasalara olan bariz inancı göz önüne alındığında, bunun çok tuhaf olduğu düşünülebilir: neden piyasa mekanizmalarının, diğer fiyatları belirlediği gibi döviz kurlarını da belirlemesine izin verilmesin ki? Ancak entelektüel tutarlılık hiçbir zaman IMF'nin tarzı olmamıştır ve devalüasyonun enflasyonu tetiklemesi üzerine sabit fikir haline gelmiş olan endişeleri her zaman için var olmuştur. Gümrük vergileri ve devalüasyonlar devre dışında bırakılınca ticaret fazlası oluşturma'nın yalnızca iki yolu vardır. Bu yollardan biri ihracatı artırmaktır ancak bu kolay değildir; özellikle ticaret yaptığınız başlıca ülkelerin ekonomileri zayıfken ve kendi para piyasalarının düzensiz olduğu için ihracatçıları işlerini genişletecek para bulamazken çabucak yapılamaz. Diğer yol ise gelirleri düşürerek ithalatı azaltmak yani büyük bir durgunluğa neden olmaktır. Maalesef ülkeler ve dünya için geriye kalan yegâne seçenek buydu. Ve 1990'ların sonunda Doğu Asya'da olan da buydu: daralmacı maliye ve para politikaları, yanlış yönlendirilmiş finans politikalarıyla birleşince, gelirleri düşürerek devasa ekonomik çöküşlere yol açtı, bu çöküşler de ithalatı azaltarak muazzam dış ticaret fazlalıklarına neden oldu ve bu durum da ülkelerin kredi veren yabancılara ödeme yapmaları için kaynak sağladı.

Eğer rezervlerin artırılması hedefleniyorsa, bu politika başarılıydı. Ama bu, ülkedeki insanlara ve komşularına neye mal oluyordu! Bu nedenle bu politikalara "kendini fakirleştir" adı veriliyordu.

IMF'nin hataları arasında en üzücü olanı belki de budur çünkü tüm varoluş nedenine karşı en büyük ihanetinin göstergesidir. ... Parola *güvendi*. Bir ülkedeki güven eksikliği, yükselen piyasalarda güven eksikliği yayabilirdi. Ama genelde IMF'nin piyasa psikologu olarak performansı, çok da tatminkâr değildi. Büyük iflaslarla derin durgunluklar yaratmak ve/veya yükselen piyasaların en başarılı bölgelerinde köklü sorunlar ortaya çıkarmak, hiç de güven sağlamak üzere planlanacak politikalar değildi. Ancak IMF güveni sağlamak konusunda iyi olsa bile, bazı sorular sorulmalıydı: yatırımcıları korumaya odaklanırken, ülkelerde yardım eli uzatılması gerekenleri unutmuştu; döviz kurları gibi mali değişkenlere odaklanırken, ekonominin gerçek yüzünü neredeyse unutmuştu.

Ekonomiyi Yüksek Faiz Oranlarıyla Boğmak

IMF, Doğu Asya'ya girdiği zaman, faiz oranlarını geleneksel deyişle astronomik olarak değerlendirebilecek seviyelere yükseltmeleri için ülkeleri zorladı.

Bu politikaların ardındaki mantık basite indirgenmiş değilse bile basitti. Eğer bir ülke faiz oranlarını yükselttiyse, sermaye akışı için daha çekici hale gelecektir. Bu ülkeye akan sermaye döviz kurunun desteklenmesine ve böylece kurun dengede kalmasına yardımcı olacaktır. Tartışma bitmiştir.

İlk bakışta bu mantıklı görünür. Yine de Güney Kore olayını bir örnek olarak göz önüne alalım. Güney Kore'de krizi başlatanın, kısa vadeli alacaklarını ertelemeyi reddeden yabancı bankalar olduğunu hatırlayın. Bu ertelemeyi reddetmişlerdi çünkü Güney Kore şirketlerinin geri ödeme güçleri konusunda endişeleri vardı. ... Yüksek borç öz sermaye oranına sahip şirketler, faiz oranı artışlarına, özellikle IMF'nin ısrar ettiği aşırı yüksek seviyelere bilhassa duyarlıdır. Çok yüksek faiz oranı düzeylerinde, yüksek borç öz sermaye oranına sahip bir şirket çabucak iflas eder; iflasa sürüklenme bile, kredi verenlere çok büyük miktarlarda ödeme yapmaya zorlanacağı için, öz sermayesi (net değeri) çabucak azalır.

IMF, Doğu Asya'da krize neden olan sorunların, zayıf mali kuruluşlar ve aşırı borç öz sermaye oranına sahip firmalar olduğunu anladı; yine de bu sorunları gerçekten şiddetlendiren yüksek faiz oranı politikalarını dayattı. Sonuç tam öngörüldüğü gibiydi: yüksek faiz oranları güçlük içindeki firmaların sayısını ve böylece ödenmeyen borçlarla karşı karşıya kalan bankaların sayısını artırdı. Bu, bankaları daha da zayıflattı.

IMF çok fazla geçerliliği olmayan başka bir savunmayla ortaya çıktı. Öne sürdükleri şeydu: eğer faiz oranları büyük miktarlarda artırılmazsa döviz kuru çöker ve dolar bazında borçlu olanlar bu borçları ödeyemeyeceklerinden, bu, ekonomi için yıkıcı olur. Ancak gerçek şeydu: fark edilmiş olması gereken nedenlerden dolayı faiz oranlarını yükseltmek kuru dengelemezdi, bu nedenle bu ülkeler her iki açıdan da kaybetmeye zorlanmıştı. ... Daha fazla devalüasyon yapmak, kredi veren yabancılara zarar verebilirdi ama bu firmaların daha fazla öldüremezdi. Aslında IMF, küçük işletmeleri ve diğer masum seyircileri, aşırı dolar borcu almak için cesaretlendirilmiş olanların borçlarını ödemek zorunda bıraktı ve bunun hiçbir karşılığı yoktu.

Japonya 1997 yılında, gerekli canlandırma hareketlerini finanse etmek üzere bir Asya Para Fonu oluşturulmasına yardım etmek için 100 milyar dolar vermeyi teklif etti. Ancak Hazine bu fikri sulandırmak için elinden geleni ardına koymadı. IMF de buna katıldı. IMF'nin bakışının ardındaki nedeni açıklı: IMF piyasalarda rekabetin ateşli bir savunucusu olsa da kendi alanında rekabet istemiyordu ve Asya Para Fonu buna neden olacaktı. ABD Hazinesi'nin güdülerinde benzerdi. IMF'nin, veto hakkına sahip yegâne hissedar olarak ABD, IMF politikalarında oldukça fazla söz hakkına sahipti. ... Asya Para Fonu'na en büyük katkıyı yapacak olan Japonya ve muhtemelen Çin'in sesleri ağır basacak, Amerikan "liderliği"ne ve denetimine meydan okuyacaktı.

Krizden üç yıl sonra, Doğu Asya ülkeleri, sonunda bir araya geldiler ve zararsız adını, kurulduğu Kuzey Tayland şehriden alan Chiang Mai İnisiyatifi'ni yani Asya Para Fonu'nun daha mütevazı bir versiyonunu oluşturdular.

İKİNCİ HATA DALGASI: YENİDEN YAPILANDIRMA DİYE MIRILDANIP DURMAK

Kriz kötüleşirken, "yeniden yapılandırma" ihtiyacı yeni mantra haline geldi. Hesaplarında batacak olan bankalar kapılarını kapatmalı, borçlu olan şirketler kapatılmalı ya da kredi verenlere devredilmeliydi. IMF yapması gereken, finans ihtiyacı olan harcamalara likidite sağlama rolünü oynamak yerine, buna odaklandı. Ne yazık ki yeniden yapılandırma üzerine bu odaklanma bile başarısızlığa uğradı ve IMF'nin yaptıklarının çoğu, batmakta olan ekonomileri daha da dibe itti.

Mali Sistemler

Doğu Asya krizi, öncelikle ve en önemlisi bir mali sistem kriziydi ve bununla uğraşmak gerekiyordu. Mali sistem ekonominin beyni olarak düşünülebilir: kıt olan sermayeyi, en etkili olacağı yere, başka bir deyişle en yüksek geri dönüşü sağlayacağı yere yönlendirmeye çalışarak rekabet eden kullanımlar arasında paylaşır. Mali sistem aynı zamanda fonları, söz verilen yönde kullanılmalarını sağlayacak şekilde kontrol eder. Eğer mali sistem çökerse, yeni yatırımlar yoluyla mali genişlemeyi bir kenara bırakın, firmalar mevcut üretim düzeylerini sürdürmek için ihtiyaç duydukları işletme sermayesini bile bulamazlar. Bir kriz, bankaların finansmanı, önde gelen firmaların ise üretimini kısıtı; bunun sonucu olarak da üretim ve gelir azaldığı bir kısır döngünün ortaya çıkmasına neden olabilir. Üretim ve gelirler hızla düşerken, kar azalır ve bazı firmalar iflasa zorlanır. Firmalar iflas ettiği zaman, bankaların bilançoları iyice kötüleşir ve bankalar verdikleri kredi miktarını daha da azaltırlar; bu da ekonomik çöküşü şiddetlendirir.

Eğer belli sayıda firma borçlarını ödemeyi başaramazsa, bankalar bile bataabilir. Tek bir büyük bankanın batması bile feci sonuçlar doğurabilir. Mali kurumlar kredi itibarını belirlerler. Bu bilgi oldukça özeldir, kolayca iletilmez ve bankanın (ya da başka bir finans kuruluşunun) kayıtlarında ve kurumsal hafızasında gömülmüştür. Bir banka iş dünyasından çekildiğinde, borç

verdiği müşterileri hakkında sahip olduğu kredi itibarı bilgisinin çoğu yok olur ve o bilgiyi yeniden oluşturmak çok pahalıdır. Daha fazla gelişmiş ülkelerde bile, küçük ya da orta ölçekli tipik bir işletme en azından iki ya da üç bankadan kredi alabilir. Güzel günlerde bir banka iş dünyasından çekildiği zaman, müşterilerinin çoğu gecelik kredi sağlayacak bir alternatif bulmakta zorlanacaktır. Mali kaynakların çok daha sınırlı olduğu gelişmekte olan ülkelerde, bir işletmenin sırtını dayadığı banka batarsa, yeni bir para kaynağı bulmak (özellikle bir ekonomik çöküş sırasında) hemen hemen olanaksız olabilir.

Bu kısır döngüden duyulan korku, dünyanın dört bir yanındaki devletlerin mali sistemlerini ihtiyatlı düzenlemelerle güçlendirmesine neden olmuştur. Serbest piyasa yanlıları bu düzenlemelere karşı hoşnutsuzluklarını tekrar tekrar belirtmişlerdir.

Kredi akışını sağlamanın öneminin kabul edilmesi benzer şekilde, politika üretkenleri de mali yeniden yapılandırma sorunlarını halletmeye yöneltti. "Bilgi sermayesinin yok edilmesi"nin yaratacağı ters etkilerden duyulan korkular, tasarruf kredi fiyaskosu süresince ABD'nin neden çok az bankayı tamamen kapattığını kısmen açıklar. Zayıf bankaların çoğu devralınmış ya da diğer bankalarla birleşmiştir ve müşteriler bu değişimden pek de haberdar olmamıştır. Bu şekilde bilgi sermayesi korunmuştur. Böyle olmasına rağmen tasarruf ve borç krizi, 1991 durgunluğuna katkıda bulunan önemli bir etmendir.

Bankalara Hücumu Yol Açmak

Doğu Asya'daki IMF ekipleri, yeniden yapılandırma sorununa yaklaşırken, zayıf bankaları kapatmaya odaklandılar; sanki kafalarında Darwinci bir rekabet modeli vardı ve bunun sonucu olarak zayıf bankalar hayatta *kalmamalıydı*. Bu bakışın bazı temelleri vardı. ... Eğer şansları yoksa iş dünyasından çekilirlerdi (bunun da bedelini devlet öderdi); ama bu, riskli borç verme stratejisine girilmezse her durumda başlarına gelecek şeydir. Ancak çok sık olarak, böyle riskli borçların aslında batacak borçlar olduğu ortaya çıkar ve hesaplaşma günü geldiğinde, devlet, bankayı daha önce kapatmış olsa karşı karşıya kalacağından çok daha büyük bir kurtarma bütçesiyle karşılaşır. ... Ancak IMF başka bir kritik dersi gözden kaçırdı: kredi akışını korumanın önemi.

Bankaların ödenmemiş borçlarına ve diğer aktiflerine karşılık belirli bir sermaye oranına sahip olmaları gerekiyordu; bu orana *sermaye yeterliliği oranı* adı verilir. Borçların birçoğu ödenmediği zaman, birçok bankanın sermaye yeterliliği oranını karşılayamaması şaşırtıcı değildir. IMF, bankaların ya kapatılması ya da bu sermaye yeterlilik oranını *hızla* karşılaması konusunda ısrar etti. Ancak bankaların sermaye yeterliliği standartlarını hızla karşılaması konusundaki bu ısrar, çöküşü şiddetlendirdi. IMF, neredeyse ilk ekonomi dersinde öğrencilerimizi uyardığımız, "bütünleme safasatısı" (fallacy of composition) adı verilen türden bir hata yaptı. Yalnızca bir bankanın sorunu olduğu zaman, o bankanın, sermaye yeterliliği standartlarını karşılaması konusunda ısrar etmek bir anlam ifade eder. Ancak birçok banka ya da bankaların çoğu sıkıntıya düştüğü zaman, bu politika felakete yol açabilir. Sermayenin borçlara olan oranını artırmanın iki yolu vardır: sermayeyi artırmak ya da borçları azaltmak. Bir çöküşün ortasında, özellikle Doğu Asya'daki kadar büyük bir çöküşün ortasında yeni sermaye artışı gerçekleştirmek zordur. Bunun alternatifi ise ödenmemiş borçları azaltmaktır. Ancak her bir banka borçlarının ödenmesini talep ettikçe, daha fazla firma sıkıntıya düşer. Firmalar yeterli işletme sermayesi olmadan, diğer firmalardan talep ettikleri ürün miktarını azaltarak üretimlerini kısma zorlanır. Girdap gittikçe şiddetlenir. Sıkıntıya düşen firma sayısı arttıkça, bankaların sermaye yeterliliği oranı daha da kötüleşir. Hal böyle olunca, bankaların mali durumunu iyileştirme girişimi geri tepti.

Kapanan çok sayıda bankayla ve gittikçe artan sayıda ödeme sıkıntısına düşmüş borçluyu karşılayarak yaşam savaşı veren ve yeni müşteri edinmek konusunda isteksiz olan bankalarla birlikte, her geçen gün daha fazla işletme, kendisini krediye erişemez halde buldu. Kredi olmadan, en ufak bir umut ışığı bile kalmayacaktı. Para biriminin değerinin düşmesinin anlamı şuydu: bölge ülkelerinin malları yüzde 30 ve daha yüksek oranda ucuzlayacağından ihracat patlamalıydı. İhracat hacmi arttı ama bu artış beklendiği kadar olmadı; bunun basit bir nedeni vardı: ihracatı geliştirmek için, firmaların daha çok üretim yapması için işletme sermayesi gerekiyordu. Bankalar kapanıp verdikleri kredi miktarını kısarken, firmalar, bırakın genişlemeyi, üretimi sağlamak için gereken işletme sermayesini bile alamıyorlardı.

Endonezya'da, on altı özel banka kapatıldı ve diğer bankaların da daha sonra kapatılabileceği uyarısı yapıldı; ancak çok cüzi hesabı olanlar dışındaki mevduat sahipleri kendi başlarının çaresine bakmak üzere terk edildi. Hiç de şaşırtıcı olmayan bir şekilde bu, geriye kalan özel bankalara hücum edilmesine yol açtı ve mevduatlar hızla, tam devlet garantisine sahip olduğu düşünülen devlet bankalarına kaydı.

Güney Kore ise aksine dış tavsiyeleri göz ardı etti ve en büyük iki bankasını kapatmak yerine yeniden finanse etti. Bu, Kore'nin nispeten daha çabuk toparlanmasının nedenlerinden biriydi.

Reel Sektörün Yeniden Yapılandırılması

IMF'nin reel sektörü yeniden yapılandırma (iflasa sürüklenmiş firmaları yeniden yapılandırma) stratejisi, bankaları yeniden yapılandırma stratejisinden daha başarılı değildi. *Finansal* yeniden yapılandırma (firmaya gerçekten kimin sahip olduğunu ortaya koymayı, borçların tasfiyesini ya da hisseye dönüştürülmesini gerektiren), *reel* yapılandırmayı, yani firmanın ne üretmesi gerektiği, üretimi nasıl gerçekleştirmesi gerektiği ve bunun nasıl organize edilmesi gerektiği gibi temel kararları birbirine karıştırdı. ... Ekonomide yalnızca birkaç firma iflas ederse, bu gecikmenin çok az toplumsal maliyeti olur; birçok firma sıkıntıya düştüğü zaman, makro ekonomik çöküş uzayacağından toplumsal maliyet çok büyük olur. Bu yüzden devletin, kararların çabuk alınması için elinden geleni yapması çok önemlidir.

IMF ... şöyle diyordu: devletler finansal yeniden yapılandırmada aktif bir rol *oynamamalı* ancak reel yeniden yapılandırmayı, Güney Kore'nin *sözde* aşırı çip kapasitesini azaltmak için aktiflerin satılmasını ve dışardan (her zamanki gibi yabancı) bir yönetimin başa getirilmesini zorlamalıydı.

EN KORKUNÇ HATA: TOPLUMSAL VE SİYASAL KARGAŞAYI GÖZE ALMAK

Dayatılmakta olan aşırı daralcı para ve maliye politikaları sürdürülürse, özellikle etnik ayrılık geçmişine sahip olan ülkelerde (hemen hemen otuz yıldır kitlesel etnik isyana sahne olan Endonezya'da olduğu gibi) ortaya çıkacak toplumsal ve

siyasal huzursuzluk konusunda uyarıda bulundum. ... Maalesef tahminlerim fazlasıyla doğru çıktı. Yaklaşmakta olan felaket konusunda uyarımı yapmamın üstünden beş aydan biraz fazla bir süre geçmişti ki isyanlar patlak verdi. IMF döviz kurunu ve açtıkları krediyi geri alamayan alacaklıları desteklemek için kullanılmak üzere 23 milyar dolar kadar bir miktar sağlarken, fakir durumdakilere yardım etmek için gereken miktar bundan çok çok daha azdı. Amerikan anlayışında, reel sektörün refahı için milyarlar ve milyarlar vardı ama sıradan vatandaşların refahı için milyonlar yoktu. Endonezya'da fakirlere yiyecek ve yakıt yardımı tamamen kesildi ve ertesi gün isyanlar patladı. Otuz yıl önce de olduğu gibi, Endonezyalı iş adamları ve aileleri ilk kurbanlar oldular.

TOPARLANMA: IMF POLİTİKALARININ DOĞRULANMASI MI?

Hemen hemen her ekonomik çöküşün bir sonu vardır. Ancak Asya krizi, olması gerekenden çok daha şiddetli olmuş; toparlanma, gerektiğinden çok zaman almış ve gelecekteki büyüme için beklentiler gerektiği gibi olmamıştır.

Wall Street'te bir kriz, mali değişkenler ters dönmeye başlar başlamaz biter. Döviz kurları zayıfladığı ya da hisse senedi fiyatları düştüğü sürece dip çizgisinin nerede olduğu belli değildir. Ancak bir kez dibe vurduktan sonra, en azından kayıpların üstü örtülür, en kötü durum biliniyor olur. Bununla birlikte, toparlanmayı gerçek anlamda ölçmek için, döviz kurunun ya da faiz oranlarının dengelenmesi yeterli değildir. İnsanlar döviz kurları ya da faiz oranlarıyla geçinmezler. İşçiler, iş ve ücretlerle ilgili kaygı duyarlar. İşsizlik oranı ve reel ücretler dibe vurmuş olabilir; ama işsiz kalan ya da üç aylık dönemde gelirindeki düşüşü gören işçiler için bu yeterli değildir. İşçiler işlerine geri dönmedikçe ve ücretler kriz öncesi seviyeye döndürülemedikçe, gerçek bir toparlanma olmaz.

Birçok çöküş için en iyi reçete standart Keynesyen reçetedir: genişlemeci para ve maliye politikası. Doğu Asya'daki sorunlar daha karmaşıktı çünkü bu sorunların *bir kısmı* mali zayıflıklardı (zayıf bankalar ve aşırı yüksek borç öz sermaye oranı olan firmalar). ... IMF politikalarının neden olduğu, durgunluğu derinleştiren acı toparlanmayı daha da zorlaştırdı. Latin Amerika'da, Arjantin'de, Brezilya'da ve 1970'ler boyunca birçok diğer ülkede olduğu gibi, bazen krizlere imkânlarının ötesinde harcama yapan savurgan devletler neden olurdu ve devletlerin harcamaları kısması ve vergileri artırması (en azından politik anlamda sancılı kararlar) gerekirdi. Ancak Doğu Asya'da ne gevşek para politikaları ne de savurgan kamu sektörleri olmadığından (enflasyon düşük ve dengeliydi, bütçeleri ise krizden önce artı veriyordu), Doğu Asya kriziyle baş etmek için doğru önlemler bunlar değildi.

Derin bir durgunluğa giren bir ekonomi toparlanma sürecinde daha hızlı büyüyebilir ama kaybettiği zamanı asla kazanamaz. Bugünün durgunluğu ne kadar derinse, bundan yirmi yıl sonra bile muhtemel gelir o kadar düşük olacaktır.

Malezya ve Çin

Bir bankacılık sisteminin mukavemetini hesaplamanın standart yöntemi, sistemi, simülasyon alıştırımlarında baskı testlerine sokmak ve farklı ekonomik koşullar altında verdiği karşılığı değerlendirmektir.

Krizle verilecek uygun karşılığın ne olduğu meselesi Malezya'nın bizzat kendi içinde ateşli tartışmalara neden oldu. Maliye Bakanı Enver İbrahim, "IMF'siz bir IMF programı" önerdi; bunun anlamı faiz oranlarını yükseltmek ve harcamaları kısmaktı. Mahathir kuşkucu konumunu sürdürüp sonunda maliye bakanını azletti ve ekonomik politikalar tersine çevrildi.

Devlet, Malezya vatandaşlarının yurtdışına sermaye transfer etmesine sıkı sınırlamalar getirdi ve yabancı portföy sermayesinin on iki ay süreyle ülkeye girişini durdurdu. Bu önlemler kısa vadeli olarak açıklanmış ve ülkenin uzun vadede yabancı yatırımlara düşman olmadığını açıkça belirtecek şekilde dikkatli bir şekilde tasarlanmıştı. Malezya'ya para yatırması ve kar elde etmiş olanların paralarını yurtdışına çıkarmalarına izin verildi. ... Ünlü ekonomist Paul Krugman, Mahathir'in sermaye denetimi koyması gerektiğini ileri sürdü ancak azınlıkta kaldı. ... Bazı ekonomistler (IMF'dekilerle birlikte Wall Street'ten ekonomistler) yabancı yatırımcıların gelecek yıllarda korkak davranacaklarını söyleyerek, denetimlerin konmasının felakete neden olacağını bildirdiler. Bu ekonomistler, yabancı yatırımların hızla azalmasını, borsa endeksinin düşmesini ve beraberinde getireceği tahrifatlarla birlikte bir ringgit karaborsası oluşmasını bekliyorlardı. Ayrıca bu denetimlerin ülkeye *giren* sermaye akışının kurumasına yol açacağı gibi sermayenin ülke dışına çıkmasını durdurmakta da etkisiz kalacağı uyarısında bulunuyorlardı. Sermaye zaten her durumda ülke dışına kaçacaktı. Uzmanlar, ekonominin acı çekeceğini, büyümenin duracağını, denetimlerin asla kaldırılmayacağını ve Malezya'nın temel sorunların çözümünü ertelemekte olduğunu öngörüyorlardı.

Aslında sonuç çok farklıydı. Benim Dünya Bankası'ndaki ekibim, Malezya'yla birlikte sermaye denetimlerini bir çıkış vergisine dönüştürmeye çalışıyordu. Bir ülkeye ani sermaye girişi ya da bir ülkeden ani sermaye çıkışı büyük karışıklıklara yol açtığı için ekonomistlerin "büyük dış etkenler" (bu sermaye akışlarıyla ilgili olmayan diğer sıradan insanlar üzerinde oluşan etkiler) adını verdiği şeyi üretirler. Bu tür karışıklıkları çözmek üzere önlem almak devletin hakkı hatta yükümlülüğüdür. Genelde ekonomistler, vergi koymak gibi piyasa bazı müdahalelerin daha etkili olduğuna ve doğrudan denetimlerden daha az olumsuz yan etkileri olduğuna inanırlar; bu nedenle biz de Dünya Bankası'nda Malezya'yı doğrudan denetimleri kaldırıp bir çıkış vergisi koyması için cesaretlendirdik. Dahası bu vergi dereceli olarak azaltılabilirdi; böylece en sonunda müdahaleler kaldırıldığında büyük bir karışıklık olmayacaktı.

Her şey planlandığı gibi yürüdü. Malezya denetimlerin yürürlüğe girmesinden bir yıl sonra, tam söz verdiği gibi bu vergiyi kaldırdı. Aslında, Malezya daha önce bir kez geçici sermaye denetimleri uygulamış ve dengeler kurulur kurulmaz bunları kaldırmıştı. Ülkeye böylesine şiddetle saldıranlar, bu tarihsel tecrübeyi göz ardı etmişlerdi. Bir yıllık bir süre içinde, Malezya, bankalarını ve şirketlerini yeniden yapılandırdı ve devletlerin ancak, serbest sermaye piyasalarından gelen disiplinle herhangi ciddi bir şey yapabileceği yolundaki eleştirilerin yanlışlığını kanıtladı.

Geçmişe bakıldığında, Malezya'nın sermaye denetimlerinin, daha yüzeysel bir çöküşle ve gelecekteki büyümeyi sıkıntıya düşüren ulusal borcu çok az tutarak, toparlanmayı daha da çabuklaştırdığı açıktır. Bu denetimler ülkede faiz oranlarının, aksine bir durumdakinden daha düşük olmasını sağladı; düşük faiz oranları daha az firmanın iflas etmesi anlamına geliyordu

ve böylece kamu kaynaklarından sağlanan reel sektör ve finans sektörünü kurtarma harcamaları miktarı daha az oldu. Düşük faiz oranları, aynı zamanda toparlanmanın, maliye politikasına ve sonuç olarak devlet borçlanmasına daha az bağlı olarak gerçekleşebileceği anlamına gelir. Bugün Malezya, IMF'nin tavsiyelerine uyan ülkelerden çok daha iyi bir durumdadır. Sermaye denetimlerinin yabancı yatırımcıların cesaretini kırıldığına dair çok az kanıt vardı. Aslında yabancı yatırım artmıştı. Yatırımcılar ekonomik istikrara önem verdikleri ve Malezya bu istikrarı sağlamakta birçok komşusundan çok daha iyi bir iş çıkardığı için, yatırımları ülkeye çekebildi.

Bağımsız bir yol izleyen diğer ülke Çin'di. Küresel ekonomik krizin tahribatlarından kurtulan iki büyük gelişmekte olan ülkenin (Hindistan ve Çin) ikisinin de sermaye denetimi uygulaması tesadüf değildi. Liberalleştirilmiş sermaye piyasalarına sahip gelişmekte olan ülkeler gelirlerinin azaldığını görürken. Hindistan yüzde 5'i aşan bir oranda, Çin ise yüzde 8'e yaklaşan bir oranda büyüdü. Bu süreç içinde dünya büyümesinde ve özellikle ticaretteki toplu yavaşlama göz önüne alındığında bu, çok daha dikkat çekicidir. Çin, bunu, herkesin kabul ettiği ekonomik reçeteleri izleyerek başardı. Bunlar Hoovervari IMF reçeteleri olmayıp ekonomistlerin yarım yüzyıldan fazla bir süredir öğretiyor oldukları standart reçetelerdi:

Bir ekonomik çöküşle karşı karşıya kalınca, genişlemeci makro ekonomik politikayla karşılık verin. Çin kısa vadedeki ihtiyaçlarını uzun dönemli büyüme hedefleriyle birleştirme şansını yakaladı. Önceki on yıl boyunca elde edilen ve gelecek yüzyılda da sürmesi beklenen hızlı büyüme altyapı sisteminde devasa talepler yaratıyordu. Uygulamaya konan, hızlandırılacak projeler ve önceden tasarlanmış ancak parasızlık nedeniyle rafa kaldırılmış projeler dahil olmak üzere yüksek getirisi olan kamu yatırımları için büyük olanaklar vardı. Standart ilaçlar işe yaradı ve Çin büyük bir durgunluğun önüne geçti.

Bireysel durumlardaki farklılıklar, bir krizin oluşumunun ya da anlaşılması zor olan hızlı bir toparlanmanın nedenleridir ama krizi önlemek için, IMF'nin savunduğu yolun tam tersini izleyen tek büyük Doğu Asya ülkesinin Çin olmasının ve en kısa çöküşü yaşayan ülke olan Malezya'nın da IMF stratejisini açık bir şekilde reddetmesinin tesadüf olmadığını düşünüyorum.

Krizin Gelecekteki Etkileri

Birçok sıkıntıya rağmen Doğu Asya krizinin olumlu etkileri de olmuştur. ... Bozulmanın en kötü yönlerinden olan ahbab çavuş kapitalizmi kontrol altına alınacaktır.

Dünyanın her yerinde, çok az yeni yatırım, yeni hisse çıkarılarak (bir şirketteki hisseler satılarak) finanse edilir. Aslında, yaygın bir şekilde dağıtık hisse mülkiyetinin olduğu ülkeler sadece ABD, İngiltere ile Japonya'dır ve bu üç ülkenin de güçlü yasal sistemleri ve hisse sahiplerini koruyan güçlü kuralları vardır. Bu yasal kurumları geliştirmek zaman alır ve bunu başarmış olan çok az ülke vardır. Şu anda dünyanın her yerindeki firmalar borç paraya bel bağlamak zorundalar. Ancak borcun doğasında risk vardır. Bir kriz olduğu zaman, sermaye piyasasını liberalleştirmek ve faiz oranlarını astronomik seviyelere çıkarmak gibi IMF stratejileri, borçlanmayı daha da riskli hale getirir. Firmalar buna mantıklı bir şekilde karşılık vermek için daha düşük seviyede borca girip kendilerini daha ağırlıklı olarak, edinilmiş kazançlara bel bağlamaya zorlayacaklardır. Böylece gelecekteki büyüme sınırlandırılmış olacak ve sermaye aksi takdirde yapacağı gibi en üretken kullanım alanlarına serbestçe akmayacaktır. Bu şekilde, IMF politikaları daha az verimli kaynak tahsisatına, özellikle gelişmekte olan ülkelerde en kıt kaynak olan sermaye tahsisatına yol açar. IMF bu zayıflığı hesaba katmaz çünkü IMF'nin modelleri, sermaye piyasalarında bilgi eksikliklerinin etkileri dahil olmak üzere bu piyasaların aslında nasıl çalıştığını tüm gerçekliğiyle yansıtmaz.

HATALARI İZAH ETMEK

Asya'da, bu politikaları ya Doğu Asya'yı (dünyanın geçmiş kırk yılda en fazla büyüme kaydetmiş olan bölgesi) zayıflatmak ya da en azından Wall Street ve diğer para merkezlerindeki gelirleri artırmak için kasıtlı bir girişim olarak gören ve benim paylaşmadığım bir komplot teorisi dahil olmak üzere başka teoriler vardı. Bu düşünce çizgisinin nasıl geliştiği anlaşılabilir: IMF Asya'daki ülkelere önce, piyasalarını sıcak kısa vadeli sermayeye açmalarını söyledi. Bu ülkeler söyleneni yaptılar ve para içeri aktı ama sonra birdenbire dışarı aktı. Daha sonra IMF faiz oranlarının artırılması ve bir mali daralma olması gerektiğini söyledi ve derin bir durgunluğa neden oldu. Aktiflerin fiyatları hızla düşerken, IMF durumdan etkilenen ülkeleri, aktiflerini kelepçe fiyatlara satmaya zorladı. IMF, şirketlerin katı yabancı yönetimlere (bu şirketlerin geçmiş on yıllık dönemlerde, kötü yönetimle erişilmesi zor, gıpta edilecek büyüme rekorlarına sahip olduklarını göz ardı etmek işlerine geldiği için) ihtiyacı olduğunu ve bunun ancak bu şirketler yabancılara satılırsa (sadece yabancılar tarafından yönetilirse değil) gerçekleşeceğini söyledi. Bu satışlar, sermayelerini çekerek krizi hızlandırmış olan aynı yabancı mali kurumlar tarafından yürütüldü. Bu bankalar, başlangıçta ülkeye parayı yönlendirirken yaptıkları gibi sıkıntıya olan şirketleri satma ya da bölüştürme işinden de büyük komisyonlar aldılar. Olaylar göz önüne serildikçe, alaycılık daha da arttı: Amerika'dan ya da diğer ülkelerden gelen mali şirketlerden bazıları fazla yeniden yapılandırma yapmadılar; sadece aktifleri ekonomi toparlanana kadar ellerinde tutarak, yok pahasına aldıklarını normal fiyatlara satarak kar elde ettiler.

Daha basit bazı açıklamalar olduğunu sanıyorum; IMF bir komplonun içinde yer almıyordu ama Batı'nın finans dünyasının çıkarlarını ve ideolojisini yansıtıyordu. Dışarı bilgi sızdırmayan operasyon tarzları, kurumu ve politikalarını, Doğu Asya'daki duruma uygun modeller kullanmaya ve politikalar benimseye zorlayabilecek yoğun araştırmalardan uzak tuttu.

ALTERNATİF BİR STRATEJİ

Beni eleştirenler haklı olarak "Sen ne yapardın?" diye sordular. ... Ekonominin olabildiğince çok tam istihdama yaklaşmasını sağlamak. Bu amacı hedeflemek genişlemeci (ya da en azından daraltmacı olmayan) bir para ve maliye politikasının, söz konusu ülkeye bağlı olarak doğru karşımını gerektirir.

Ve reel sektörde yeniden yapılandırma, normalin epeyce ötesinde olan makro ekonomik karşılıkların neden olduğu sıkıntıların hızlı bir şekilde çözülmesini amaçlayan özel bir iflas hükmünün uygulanmasını gerektirdi. ABD iflas kanununda, *Madde 11* adı verilen ve bir firmanın (tasfiye yerine) nispeten çabuk bir şekilde yeniden organize olmasını sağlayan hükümler vardır. Doğu Asya'da olduğu gibi makro ekonomik karşılıkların neden olduğu iflaslar, daha da hızlı çözümlere yol açarlar (ben bunlara *süper Madde 11* diyorum.)

Böyle bir hüküm olsa da olmasa da devletin güçlü bir şekilde müdahale etmesi gerekiyordu. Ancak devletin müdahalesi finansal yeniden yapılandırmayı (firmaların mülkiyetinin açıklığa kavuşturulmasını ve yeniden kredi piyasalarına girmelerini sağlama) amaçlardı. Bu, onların düşük döviz kurundan kaynaklanan ihracat fırsatlarının tüm avantajını kullanmalarını sağlardı. ... Benim fikirlerimin işe yarayabilmiş olacağından emin olamam ama bu strateji ile başarı şansının, başarısızlığa uğrayacağı aşikâr olan ve maliyeti büyük olan IMF planı ile olandan çok daha fazla olduğu konusunda zerre şüphem yok.

Doğu Asya'daki IMF politikalarının, küreselleşmenin eleştirilmesine neden olan sonuçları olduğu kesindi. Gelişmekte olan fakir ülkelerde uluslararası kurumların hataları uzun süre etkisini sürdürdü: ancak bu hatalar manşetlere çıkmadı. Doğu Asya krizi, dünyanın gelişmekte olan bölgelerinde yaşayanların tatminsizliklerinden bazılarının uzun süre hissedileceğini dünyanın daha gelişmiş bölgelerinde yaşayanlar tarafından anlaşılmasını sağladı. 1990'ların büyük kısmında Rusya'da olan bitenler, uluslararası kuruluşların neden böyle büyük bir hayal kırıklığı yarattığının ve neden değişimleri gerektiğine dair çok daha dikkat çeken örnekler sağladı.

BÖLÜM 5 RUSYA'YI KİM MAHVETTİ?

Eski Sovyetler Birliği'nde yaşayanların çoğunluğu için kapitalizm düzenindeki ekonomik hayat, eski komünist liderlerin anlatmış olduğundan bile daha kötü durumda. Gelecekte başarı şansı da çok zayıf. Orta sınıf mahvedildi, bir ahbab çavuş ve mafya kapitalizmi sistemi oluşturuldu ve yegâne başarının yani özgür bir basının da dahil olduğu anlamlı özgürlüklerle yaratılan demokrasinin, özellikle daha önce bağımsız olan televizyon kanalları birer birer kapanırken, olsa olsa kınlgan olduğu görülüyor. ... Çok yetersiz olduğu ispatlanan eskisinin (Marksizm) yerine yeni bir din (piyasa fundamentalizmi) koymak iddiasıyla, Rusya'yı ve birçok diğer ekonomiyi izledikleri yolun başına götürülenlere destek sağladılar.

Rusya her geçen gün daha iyi anlaşılan bir dramadır. Sovyetler Birliği'nin aniden dağılmasını ve Boris Yeltsin'in aniden istifa etmesini çok az kişi bekliyordu. ... Bugün gelirler on yıl öncekinden önemli ölçüde düşük ve yoksulluk çok daha fazla. Kötümserler bu ülkeyi politik ve toplumsal istikrarsızlıklarla sendeleyecek bir nükleer güç olarak görüyor. İyimserler (!) ise bazı demokratik özgürlüklerin kaybı pahasına istikrar sağlayan yarı otoriter bir liderlik olarak görüyor.

Rusya yüksek petrol fiyatlarına ve IMF'nin uzun süre itiraz ettiği devalüasyonun getirilerine bağlı olarak 1998 yılından sonra büyümede bir patlama yaşadı. Ancak petrol fiyatları düşünce ve devalüasyon getirilen elde edilip bitince büyüme de yavaşladı.

Bazı durumlarda politikalar ve sonuçlar arasındaki bağlantıyı görmek kolaydır: IMF rublenin devalüe edilmesinin bir enflasyon dalgasını tetikleyeceğinden endişe ediyordu. IMF'nin para birimi değerinin aşırı yüksek tutulması konusunda ısrar etmesi ve milyarlarca dolar borçla verdiği destek, nihayetinde ekonomiyi çöktürdü. (Ruble en nihayet 1998'de devalüe edildiği zaman, enflasyon IMF'nin korktuğu gibi fırtınanmadı ve ekonomi ilk belirgin büyümeyi yaşadı.)

1917 Devrimi'nin liderleri gördüler ki tehlikede olan, ekonomide yapılacak değişikliğin ötesinde daha fazla bir şeydi; bu, toplumda bütün boyutlarıyla yapılacak bir değişiklikti. Aynı şekilde, komünizmden piyasa ekonomisine geçiş de yalnızca ekonomik bir deneyin ötesinde bir şeydi; bu, toplumların ve toplumsal ve politik yapıların dönüşümüyü. Ekonomik geçişin kasvetli sonuçlarının kısmi nedeni, bu diğer bileşenlerin hayatı önemini görmekteki başarısızlığı.

İlk Devrim dönüşüm görevinin ne kadar zor olduğunu görmüştü ve devrimciler bunun demokratik yollarla başılamayacağına, "proletarya diktatörlüğü"nin önderliğinde yapılması gerektiğine inanıyorlardı. 1990'lardaki ikinci devrimin bazı liderleri başlangıçta, komünizmin prangalarından kurtulan Rus halkının piyasanın faydalarını anlayacağını düşündüler. Ancak bazı Rus piyasa reformcularının (Batılı destekçileri ve danışmanları gibi) demokrasiye çok az inanç ve ilgileri vardı ve eğer Rus halkına seçme şansı tanınırsa, "doğru" (onlarınki) ekonomik modeli seçemeyeceklerinden korkuyorlardı. Bu "piyasa reformu"nun faydaları Doğu Avrupa ve eski Sovyetler Birliği'ndeki ülkelere birbiri ardına maddiyata dönüşürülemeyince demokratik seçimler piyasa reformunun aşırılıklarını reddetti ve sosyal demokrat partileri ya da çoğunun başında eski Komünistlerin olduğu "yenilenmiş" Komünist partileri iktidara getirdi.

GEÇİŞİN YARATTIĞI ZORLUKLAR VE FIRSATLAR

Tayvan on dokuzuncu yüzyılın sonundan beri bir Japon kolonisiydi. Çin'in 1949 devrimiyle birlikte eski milliyetçi liderler için bir sığınak haline geldi ve bu liderler "Çin Cumhuriyeti" adını koruyarak Tayvan'daki üslerinden tüm anakara üstünde egemenlik iddia ettiler. Toprakları millileştirdiler ve yeniden dağıttılar, bir dizi önemli sanayi dalı kurup daha sonra kısmen özelleştirdiler ve daha geniş olarak güçlü bir piyasa ekonomisi oluşturdular.

Rusya'nın (ya da diğer ülkelerin) 1989'da karşı karşıya olduğu sorunları göz önüne alın. Rusya'da adı Batıdakilere benzeyen ama aynı işlevleri yerine getirmeyen kurumlar vardı. Rusya'da bankalar vardı ve bu bankalar mevduat topluyordu; ama kimin borç alacağına karar vermedikleri gibi, verilen borçların geri ödenip ödenmediğini izleme ve bundan emin olma sorumlulukları yoktu. Bunun yerine, sadece devletin merkezi planlama teşkilatının dikte ettiği gibi "para" sağlıyorlardı. Rusya'da mal üreten firmalar, işletmeler vardı; ama bu işletmeler kararları kendileri vermiyorlardı: onlara tahsis edilen girdilerle (ham madde, emek, makineler), ne üretilmesi söyleniyorsa onu üretiyorlardı. ... Rusya, piyasa ekonomisine geçtikçe yalnızca yozlaşmanın artmasına yol açtı.

Bir piyasa ekonomisinde olduğu gibi, Sovyet sisteminde de fiyatlar vardı ama bu fiyatlar piyasa tarafından değil devletin kararıyla belirleniyordu. Temel gereksinme maddelerinin fiyatları gibi bazı fiyatlar suni olarak düşük tutuluyordu; gelir dağılımının en altındakilerin bile yoksullaşması önleniyordu. Enerjinin ve doğal kaynakların fiyatları da suni olarak düşük tutuluyordu ki Rusya'nın bunu karşılayabilmesinin yegâne sebebi bu kaynakların muazzam rezervlerine sahip olmasıydı.

Eski moda ekonomi ders kitapları çoğunlukla piyasa ekonomisinden sanki üç temel bileşeni varmış gibi söz ederler: fiyatlar, özel mülkiyet ve karlar. Rekabetle birlikte bunlar, teşvikleri sağlar, ekonomik karar vermeyi koordine eder ve firmaların, bireylerin istedikleri şeyleri en düşük olası maliyette üretmelerini sağlar. Ancak kurumların öneminin kabul edilmesine de daha uzun bir süre vardı. Bunların arasında en önemli olanı, sözleşmelerin uygulanmasını, ticari anlaşmazlıklar düzgün bir şekilde çözümlenmesini, borçlular borçlarını ödeyemediklerinde düzgün iflas işlemlerinin olmasını, rekabetin oluşturulmasını ve mevduat toplayan bankaların mudiler istediğinde paralarını ödeyebilecek pozisyonda olmasını sağlayacak yasal düzenlemeler sistemidir. Bu yasalar ve araçlar sistemi, menkul kıymet piyasalarının adil bir şekilde işlemlerini, yöneticilerin ne büyük ne de küçük hissedarlardan çıkar elde etmemelerini sağlamaya yardım eder. Olgun piyasa ekonomisine sahip uluslarda, kayıt altına alınmamış piyasa kapitalizminde karşılaşılan sorunlara tepki olarak yasal düzenleme sistemi yüz elli yıl önce kuruldu. Bankalar yönetmeliği çok büyük banka iflaslarından sonra, menkul kıymetler yönetmeliği ise tedbirsiz hisse senedi sahiplerinin aldatıldığı büyük olaylardan sonra yürürlüğe girdi. Bir piyasa ekonomisi oluşturmaya çalışan ülkeler bu felaketleri yeniden yaşamak zorunda değildi: başkalarının tecrübelerinden ders alabilirlerdi. Ancak piyasa reformcuları bu kurumsal altyapıdan söz ettiler ama ona oluşması için çok az zaman tanıdılar. Temelinde kurumsal altyapı olmayan kurumlar ve temelinde kurumları olmayan bir piyasa ekonomisi oluşturarak kestirmeden kapitalizme ulaşmaya çalıştılar.

Benzer olarak, Sovyet dönemi tanrısında, çiftçilere ihtiyaç duydukları tohumlar ve gübre veriliyordu. Çiftçilerin bunları ve diğer girdileri (traktör gibi) almak ya da ürettiklerini pazarlamak için kaygılanmaları gerekmiyordu. Piyasa ekonomisinde, girdiler ve ürünler için piyasalar oluşturulmalıydı ve bu, yeni firmalar ya da işletmeler gerektiriyordu. Toplumsal kurumlar da önemliydi. Sovyetler Birliği'ndeki eski sistemde işsizlik yoktu ve bu yüzden işsizlik sigortasına da ihtiyaç yoktu. İşçiler genellikle tüm yaşamları boyunca aynı devlet teşebbüsü için çalışıyorlardı ve bu firma iskân ve emeklilik ödeneklerini sağlıyordu. ... Bir sosyal güvenlik ağı olmaksızın çok fazla "yeniden yapılandırma" olmayabilir. Maalesef, 1989'un yeni Rusya'sında ne bir iskân piyasası ne de gerçek bir güvenlik ağı mevcuttu.

Nasıl bakılırsa bakılsın bu ekonomiler zor seçimlerle yüz yüzdüler ve hangi seçimin yapılacağına dair acımasız tartışmalar oluyordu. En çok tartışma konusu olan reformun hızıydı: bazı uzmanlar hızla özelleşemezlerse ve kapitalizmden çıkan olan büyük bir insan grubu oluşacağından ve komünizme bir geri dönüş olacağından kaygı duyuyorlardı. Ama diğerleri eğer fazla hızlı hareket ederlerse, reformların bir felakete neden olarak (politik yozlaşmayla birlikte ekonomik başarısızlıklar) aşırı sol ya da sağdan bir geri tepmeye yol açacağından kaygı duyuyorlardı. İlk ekole "şok terapi", ikincisine "aşamalı geçiş" deniyordu.

Mükemmel kurumlara sahip olmak şart değildi; ama bir örnek vermek gerekirse, gerçek bir rekabet ya da düzenleme yapacak otorite olmadan önce bir tekeli özelleştirmek, sadece bir devlet tekelinin yerine tüketiciyi daha da acımasız bir şekilde sömürecek özel bir tekel koymak olur. On yıl sonra aşamalı geçiş yaklaşımının hikmeti nihayet anlaşıldı: kaplumbağalar tavşanları yakaladı. Aşamalı geçiş taraftarlarının yaptığı şok terapi eleştirileri, yalnızca şok terapinin hatalarını kesin bir şekilde öngörmekle kalmadı, aynı zamanda işe yaramama nedenlerini de ana hatlarıyla ortaya koydu. Bu eleştirilerin tek hatası felaketin büyüklüğünü olduğundan daha az tahmin etmesiydi.

Geçişin yarattığı zorluklar kadar fırsatlar da büyüktü. Rusya zengin bir ülkediydi. Yetmiş beş yıllık komünizm, halkını, piyasa ekonomisi anlayışından yoksun bırakırken, öte yandan onlara, özellikle Yeni Ekonomi için çok önemli olan teknik alanlarda yüksek bir eğitim seviyesi de bırakmıştı. Her şeye rağmen Rusya uzaya insan gönderen ilk ülkediydi. Komünizmin hatasını açıklayan ekonomik teori açıklı: merkezi planlama başarısızlığa mahkûmdu çünkü hiçbir devlet dairesi, bir ekonominin iyi işlemlerini sağlamak için gereken, ilgili tüm bilgiyi zor bela toparlayıp işleyemezdi. Özel mülkiyet ve kar dürtüsü olmadan, güdüler (özellikle yönetsel ve girişimsel güdüler) eksik kalırdı. Çok büyük sübvansiyonlar ve keyfi belirlenen fiyatlarla birleşen sınırlandırılmış ticaret rejimi, sistemde çarpıklıkların yaygın olduğu anlamına geliyordu.

Bunu, merkezi planlamayı merkezi olmayan bir piyasa sistemiyle değiştirme, kamu mülkiyetini özel mülkiyet ile değiştirme ve bir ekonomik üretim patlamasına neden olacak üretin serbestleştirilmesi yoluyla çarpıklıkları ortadan kaldırma ya da en azından azaltma izledi. Askeri harcamalarda (SSCB hala mevcutken, soğuk savaş sonrası dönemdekinden beş kat fazla olan ve GSÝİH'nın büyük bir kısmını emen) yapılan kısıntı, yaşam standardında artışlar için daha fazla olanak sağladı. Buna rağmen, Rusya'da ve geçiş yaşayan diğer Doğu Avrupa ülkelerinin birçoğunda yaşam standardı düştü.

"REFORM" HİKAYESİ

İlk hatalar neredeyse geçiş başlar başlamaz yapıldı. Piyasa ekonomisine hızla geçme hevesiyle, 1992 yılında bir gecede fiyatların çoğu serbest bırakılınca, harekete geçen enflasyon, tasarrufları sildi süpürdü ve makro istikrar sorununu gündemin zirvesine çıkardı. Herkes hiperenflasyon (aylık çift haneli rakamlara ulaşan enflasyon) ile başarılı bir geçişin zor olacağını anladı. Böylece şok terapinin ilk turu (fiyatları bir anda serbest bırakmak) ikinci turu gerekli kıldı: enflasyonu aşağı çekmek. Bu sıkı para politikasını (faiz oranlarını yükseltmeyi) zorunlu kıldı.

Fiyatların çoğu tamamen serbest bırakılırken, en önemli fiyatlardan bazıları düşük tutuldu: bunlar doğal kaynakların fiyatlarıydı. Yeni açıklanan "piyasa ekonomisi"yle bu, açık bir davetiye çıkarıyordu: Eğer mesela petrol alıp bu petrolü Batıda satabiliyorsan, milyonlarca hatta milyarlarca dolar kazanabilirsin. İnsanlar da böyle yaptı. Yeni işletmeler kurarak para kazanmak yerine, eski bir girişimcilik türünün yeni şekliyle (hatalı devlet politikalarını istismar etmek) zengin oldular. Reformcular tarafından ortaya atılan, sorunun reformların fazla çabuk değil fazla yavaş olmasından kaynaklandığı iddiasına temel sağlayan, bu "rant kollama" tavrıydı. Keşke **bütün** fiyatlar birdenbire serbest bırakılsaydı! Bu tez, hatırı sayılır derecede doğrudur ama radikal reformların bir savunusu olarak samimi değildir.

Liberalleştirme ve istikrarı sağlama, radikal reform stratejisinin iki temel direğidir. Hızla özelleştirme ise üçüncü temel direktir. Ancak ilk iki temel direk üçüncünün yoluna engeller çıkarır. İlk yüksek enflasyon çoğu Rus'un tasarruflarını silip süpürdü; böylece ülkede özelleştirilen işletmeleri satın alacak kadar parası olan yeterli sayıda kişi kalmadı. Bu işletmeleri satın almaya

durumları elverseydi bile, yüksek faiz oranları ve sermaye sağlayacak mali kurumların olmaması nedeniyle bunları yeniden canlandırmak zor olacaktı.

Özelleştirmenin, ekonomiyi yeniden yapılandırma sürecinde ilk adım olacağı zannediliyordu. Yalnızca mülkiyet değil yönetim de değişmeliydi ve üretim, firmalara ne üretmeleri söylendiyse onu üretmekten, tüketicilerin istediği şeyleri üretmeye yönlendirilmeliydi. Bu yeniden yapılandırma tabii ki yeni yatırımlar ve birçok durumda işten çıkarmalar gerektirecekti. İşten çıkarmalar toplam verim artışına yardımcı olur; tabii eğer işçilerin düşük verimlilik gösterdikleri işlerden yüksek verimlilik gösterdikleri işlere geçmeleriyle sonuçlanırlarsa. Maalesef bu olumlu yeniden yapılandırmanın çok az bir kısmı gerçekleşti, bunun sebebi kısmen, stratejinin yeniden yapılandırmanın yoluna neredeyse aşılabilir engeller çıkarmasıydı.

1940-46 döneminde Sovyetler Birliği'nin reel sektördeki üretimi yüzde 24 azalmıştı. 1990-99 döneminde Rusya'nın reel sektördeki üretimi neredeyse yüzde 60 azaldı (bu GSYİH'daki azalmadan (% 54) bile daha büyüktü). ... çiftlik hayvanlarının sayısı yarı yarıya azaldı, imalat yatırımları neredeyse durmak üzereydi.

İstikrar/liberalleştirme/özelleştirme programı tabii ki bir büyüme programı değildi. Büyüme için ön şartları oluşturmak üzere tasarlanmıştı. Bunun yerine gerileme için ön şartları oluşturdu. Yalnızca yatırımlar durmadı, sermaye de kullanıldı; tasarruflar enflasyonla buharlaştı, özelleştirme kazançları ya da yabancı borçlar çoğunlukla kötüye kullanıldı. Sermaye piyasalarının açılmasına eşlik eden özelleştirme, servet oluşumuna değil aktiflerin satılmasına yol açtı. Bu tamamen mantıklıydı. Milyarlarca dolar değerinde aktif toplamak için politik etkisini henüz kullanabilen bir egemen, çok az bir ücret ödedikten sonra doğal olarak parasını ülke dışına çıkarmak isteyecekti. Parayı Rusya'da tutmak, derin bunalımda olan bir ülkede yatırım yapmak ve yalnızca düşük kazanç riskine değil, özelleştirme sürecinin "gayri meşruluğu" ile ilgili çok haklı şikâyetlerde bulunacağı kaçınılmaz olan bir sonraki hükümet tarafından el konulması riskine de girmek anlamına geliyordu. Özelleştirme bahislerinde kazanacak kadar akıllı olan herkes, parasını patlayan ABD borsasına ya da kıyı bankalarındaki gizli hesabının güvenli sığınağına koyacak kadar da akıllıydı. Paçayı gayet kolay kurtardılar, milyarlarca doların ülke dışına akması hiç de şaşırtıcı olmadı.

GSYİH ve yatırımlardaki zayıflık kamu maliyesindeki zayıflığa yansdı: Rusya devleti ağır bir borç yükü altına girdi. İki yakası zor bir araya gelen bütçeler yapmasına rağmen, ABD, Dünya Bankası ve IMF tarafından hızla özelleştirme yapması için baskı altında tutulan devlet, aktiflerini çok az bir ücret karşılığında sattı ve bunu, etkili bir vergi sistemini yürürlüğe koymadan yaptı. Devlet, vergi borçlarının çok küçük bir kısmını, gerçekte herhangi bir başka ülkede ödeyeceklerinden çok daha azını ödeyen, güçlü bir egemenler ve iş adamları sınıfı yarattı.

Dolayısıyla Doğu Asya krizi sırasında, Rusya tuhaf bir durumdaydı. Bol bol doğal kaynağı vardı ama devleti fakirdi. Devlet değerli aktiflerini neredeyse bedavaya dağıtıyordu ama yaşlılar için emekli maaşı ya da fakirler için sosyal yardım ödeneği sağlayamıyordu. Devlet IMF'den milyarlarca dolar borç alıp gittikçe borca batıyorken, devletten büyük ihsanlar elde etmiş olan egemenler milyarları ülke dışına çıkarıyorlardı. IMF, devleti, serbest bir sermaye akışı sağlamak üzere sermaye hesaplarını açması için cesaretlendirirdi. Bu politikanın ülkeyi yabancı yatırımcılar için daha cazip hale getireceği zannediliyordu; ama gerçekte bu, paranın ülke dışına akın etmesini kolaylaştıran tek yönlü bir kapyıdı.

1998 Krizi

Ülke derin bir borç batağındaydı ve Doğu Asya krizinin kıskırttığı yüksek faiz oranları muazzam bir ilave gerilim yaratıyordu. Bu çürük kule, petrol fiyatları düşünce çöktü; Doğu Asya'da IMF politikalarının şiddetlendirdiği durgunluk ve bunalımlara bağlı olarak, beklendiği gibi petrol talebi artışında azalma olmadı, talebin kendisi azaldı. Sonuçta petrol arz ve talebi arasındaki dengesizlik, ham petrol fiyatlarında etkileyici bir düşüşe dönüştü (1997'deki ortalama fiyatlarla karşılaştırıldığında 1998'in ilk altı ayında % 40 düşüş). Petrol, Rusya için hem, önemli bir ihracat ürünü hem de devletin vergi gelir kaynağıydı ve fiyatlardaki bu düşüş tahmin edilebilir bir yıkım etkisi yarattı. 1998 başlarında fiyatlar, Rusya'nın petrol çıkarma artı nakliye maliyetinin bile altına düşmek üzereydi ki Dünya Bankası'nda biz sorunun farkına vardık. O zamanki döviz kuruyla Rusya'nın petrol endüstrisinin karlılığı kalmamıştı. Devalüasyon kaçınılmaz hale gelmişti.

Rublenin değerinin aşırı yüksek olduğu açıktı. Rusya'ya ithal mallar akıyordu ve yerli üreticiler rekabet etmekte zorlanıyorlardı. Piyasa ekonomisine dönmenin ve askeri harcamalardan uzaklaşmanın, daha fazla tüketim malı ya da bunları üretecek makine üretmek için kaynakların daha verimli bir şekilde düzenlenmesini sağlayacağı zannediliyordu. Ancak yatırımlar durmuştu ve ülke tüketim malı üretmiyordu. Aşırı yüksek döviz kuru (IMF'nin ülkeye yüklediği diğer makro ekonomik politikalarla birleşerek) ekonomiyi ezmişti; resmi işsizlik oranı düşük tutuluyordu ve çok büyük bir gizli işsizlik vardı. Yeterli bir güvenlik ağının yokluğunda birçok firmanın yöneticisi işçileri kovmaya istekliydі. İşsizlik gizli de olsa daha az sarsıcı değildi: işçiler çalışıyormuş gibi yaparken, firmalar maaş ödüyormuş gibi yapıyorlardı. Maaş ödemelerinde çok büyük gecikmeler vardı ve işçilere ödeme yapıldığı zaman, bu sık sık rubleden çok, takas edilmiş mallarla oluyordu.

Eğer bu insanlar ve bir bütün olarak ülke için aşırı yüksek döviz kuru bir yıkımsa, yeni iş adamı sınıfı için aşırı yüksek döviz kuru bir nimetti. Onların Mercedes'lerini, Chanel el çantalarını ve İtalya'dan ithal edilen, damak zevklerine uygun yiyecekleri satın almak için daha az rubleye ihtiyacı oluyordu. Paralarını yurt dışına çıkarmaya çalışan egemenler için de aşırı yüksek döviz kuru bir nimetti; bu, karlarını yabancı bankalardaki hesaplarına aktarıırken rubleleri karşılığında daha çok dolar alabilecekleri anlamına geliyordu.

Rusların çoğunluğunun çektiği bu acıya karşın, reformcular ve onların IMF'deki danışmanları başka bir hiperenflasyon dalgasına yol açacağına inandıkları devalüasyondan korkuyorlardı. Döviz kurundaki herhangi bir değişime şiddetle direniyor ve bunu önlemek için ülkeye gönüllü bir şekilde milyarlarca dolar akıtıyorlardı.

Krizden önceki haftalarda, IMF krizi oluşturacak politikalar dayattı; kriz meydana gelince daha da kötülerini dayattı. IMF, Rusya'yı dövizle daha çok, rubleyle daha az borç almaya zorladı. Tez çok basitti: rublenin faiz oranı doların faiz oranından daha yüksekti. Devlet dolar cinsinden borçlanarak tasarruf edebilirdi. Ama bu akıl yürütmeye temel bir kusur vardı. Temel

ekonomik teori, dolar bonoları ile ruble bonoları arasındaki faiz oranı farkının bir devalüasyon beklentisi yansıtması gerektiğini belirtir. Piyasalar dengelenir böylece borçlanmanın (ya da kredi getirilerinin) riske ayarlı maliyeti aynı olur. ... Eğer ruble devalüe edilirse, dolara bağlı borçları ödemek Rusya'ya çok daha zor gelecekti. IMF bu riski göz ardı etmeyi seçti. IMF, daha fazla yabancı borca neden olduğu ve devalüasyon yaptıktan sonra Rusya'nın pozisyonunu böylesine az savunulabilir hale getirdiği için, sonuçta Rusya'nın borç ödemelerini askıya almasında kısmen suçlanmayı hak ediyordu.

Kurtarma

IMF'nin kurtarma operasyonu için verdiği paranın döviz kurunun desteklenmesi için kullanılacağı farz ediliyordu. Hâlbuki eğer bir ülkenin parası aşırı değerlendirilirse ve bu, ülke ekonomisinin sıkıntıya düşmesine neden oluyorsa, döviz kurunu yüksek tutmak çok fazla bir şey ifade etmez. Döviz kuru desteği işe yararsa ülke sıkıntıya düşer. Ancak bu desteğin işe yaramaması gibi daha olası bir durumda, para çarçur edilir ve ülke daha çok borca batar.

Öyle görünüyordu ki IMF yozlaşmayı ve paraya ne olacağına dair riskleri garip bir şekilde gözden kaçırabiliyordu. Aslında IMF, döviz kurunu aşırı değerli bir seviyede tutmanın iyi bir şey olduğunu ve bu paranın birkaç aydan fazla süreyle bunu sağlayacağını düşünüyordu. IMF ülkeye milyarlarca dolar sağladı.

Kurtarma Başarısız Olur

Kredi verildikten üç hafta sonra, Rusya ödemeleri tek yanlı olarak askıya aldığını ve rubleyi devalüe ettiğini açıkladı. Ruble çöktü.

Bizim tahminlerimiz kısmen doğru çıktı: biz paranın döviz kurunu üç ay yüksek tutabileceğini düşünmüştük oysa bu sadece üç hafta sürdü. Egemenlerin parayı ülkeden dışarı sızdırmalarının günler hatta haftalar süreceğini sanıyorduk oysa sadece saatler ya da günler sürdü. ... IMF gerçeklerle yüzleştiği zaman (Rusya'ya verdiği (kredi açtığı) milyarlarca dolar, kredi verildikten sadece günler sonra Kıbrıs ve İsviçre banka hesaplarında ortaya çıkmıştı), bu dolarların onların verdiği dolarlar olmadığını iddia etti. ... IMF Rusya'ya dolarları (Rusya'ya ayrılan para) borç vermişti; buna karşılık Rusya bu dolarları yurt dışına çıkarmaları için egemenlerine verdi.

Tabii ki bu kurtarma işinden yararlananlar sadece egemenler değildi. Bir kurtarma paketi gönderilmesi için en ateşli şekilde bastırılanlar arasında olan Wall Street ve diğer Batılı yatırım bankacıları bunun sürmeyeceğini biliyorlardı: kurtarabildikleri kadar kurtarmak, her ne kurtarabilirlerse alıp ülkeden kaçmak için onlar da bu kurtarmanın sağladığı kısa moladan faydalandılar. IMF politikaları, başarısızlığa mahkûm bir nedenden dolayı Rusya'ya para vererek, hiçbir kazanç bırakmaksızın ülkeyi daha derin bir borç batağına sürükledi. Bu hatanın maliyeti, krediyi veren IMF görevlileri veya bunu zorlayan Amerika ya da bu krediden faydalanan Batılı bankacılar ve egemenler tarafından değil, Rus vergi mükellefleri tarafından karşılandı.

Bu krizin tek bir olumlu yanı vardı: devalüasyon Rusya'nın ithal mallarla rekabet eden sektörlerini kamçılardı; gerçekten Rusya'da üretilen mallar ülke piyasasında gittikçe artan bir pay aldı. Bu "planlanmamış sonuç" en sonunda Rusya'nın reel (kayıt dışı olanın zıttı) ekonomisinde uzun süredir beklenen büyümeye yol açtı.

BAŞARISIZ GEÇİŞLER

Özelleştirme, liberalleştirme ve ademi merkeziyetçiliğin bileşiminin, belki de kısa bir geçiş duraklamasından sonra, üretimde hızla muazzam bir artışa yol açacağı sanılıyordu. Eski, verimsiz makineler değiştirileceği ve yeni bir girişimci kuşağı yaratılacağı için geçişin yararlarının uzun vadede kısa vadedekinden daha büyük olması bekleniyordu. Getireceği bütün yararlarla birlikte küresel ekonomiye tam entegrasyon da hemen olmasa bile çabucak gerçekleşecekti. Bu ekonomik büyüme beklentileri sadece Rusya'da değil geçiş halindeki ekonomilerin çoğunda gerçekleşmedi.

Artan Yoksulluk ve Eşitsizlik

Ulusal ekonomik pastanın büyüklüğü azaldıkça, gittikçe daha eşitsiz olarak bölünüyor; böylece ortalama bir Rus bu pastadan gittikçe daha küçük dilim alıyor. 1989 yılında Rusya'da yaşayanların yalnızca yüzde 2'si yoksuldu. 1998 sonunda bu rakam yüzde 23,8'e fırladı ve bu insanlar günde 2 dolar standardıyla geçiniyorlardı.

Avrupa'daki birçok tatil yerinde zengin Avrupalıların yerini yirmi yıl önce zengin Ruslar almıştı. Bu yerlerden bazılarında yol işaretleri ana dilin yanı sıra Rusça da yazılıyordu. Ancak kişi başına gelir yıllık 4,730 dolar (1997'deki değer) olduğu bir ülkede, Mercedes'lerin trafık sıkışıklığına neden olması sağlık değil hastalık belirtisiydi. Bu, servetini çoğunluğun arasında dağıtmak yerine azınlıkta toplayan bir toplumun açık bir belirtisiydi.

Bu geçiş, yoksulluk içinde olanların sayısını çok artırıp çok az kişiyi refah seviyesinin zirvesine yerleştirirken, Rusya'daki orta sınıf belki de en sert darbeyi yedi. Gördüğümüz gibi enflasyon önce onların az miktardaki tasarrufunu sildi süpürdü. Ücretleri enflasyonla yarışmadığı için reel gelirleri düştü. Eğitim ve sağlık harcamasındaki kısıntılar yaşam standartlarını daha da aşağı çekti. Göç edebilenler göç etti. (Bulgaristan gibi bazı ülkeler nüfuslarının % 10'unu ve eğitilmiş iş güçlerinin daha büyük bir kısmını kaybettiler.) Rusya ve eski Sovyetler Birliği'nin diğer ülkelerinde tanıştığım başarılı öğrenciler, hırsla, sıkı bir şekilde ders çalışırken, aklılarında tek bir şey vardı: Batıya göç etmek. Bu kayıplar, sadece bugün Rusya'da yaşayanlara ifade ettikleri anlam için değil, gelecek için kötü bir şeyin habercisi olarak da önemliler: orta sınıf, hukuk kuralları ve demokratik değerlere dayanan bir toplum yaratmak için çok önemlidir.

Ve gelecek için tahminler kasvetli: aşırı eşitsizlik özellikle toplumsal ve politik istikrarsızlığa yol açtığında büyümeyi engeller.

YANLIŞ YÖNLENDİRİLEN POLİTİKALAR GEÇİŞTEKİ BAŞARISIZLIKLARA NASIL YOL AÇTI

Yanlış bir şekilde yapılan özelleştirme, verimlilik ya da büyümenin artmasına değil aktif satışlarına ve çöküşe yol açmıştı. ... Sermaye piyasasının liberalleştirilmesi ve özelleştirme ülkeden para çıkarmayı kolaylaştırdı; yasal bir altyapı kurulmadan yapılan özelleştirme, ülkenin geleceğine yeniden yatırım yapmak yerine aktif satış yeteneğini ve dürtüsünü artırdı.

IMF'nin buradaki hatalarının sonuçları, sadece yüksek fiyatlardan çok daha ciddidir: özelleştirilmiş firmalar, kendi karlarını artırmak için, tekel karşıtı etkili politikaların cezalandırmadığı tekeller ve karteller kurmaya çalıştılar. Ve tekel karlarının, piyasa hâkimiyetini elde etmek ya da gizli anlaşmaları yürütmek için mafyavari tekniklere başvurmaya istek duyanları özellikle kendine çektiği bir kez daha ispatlandı.

Enflasyon

Sıkı para politikaları takas kullanımına da yol açıyordu. Parasızlık yüzünden işçilere aynı ödeme (fabrika ne ürettiyse ya da elinde ne varsa, tuvalet kâğıdından ayakkabıya kadar) yapılıyordu. İşçiler en temel yaşamsal ihtiyaçlarını satın almak için nakit para peşinde koştuğu için, ülkenin dört bir yanında kurulan bitpazarları bir tür girişimci faaliyet görüntüsü veriyor ve çok büyük verimsizlikleri gizliyorlardı. Yüksek enflasyon oranlarının bir ekonomi için maliyeti yüksektir çünkü fiyat sisteminin işleyişini engellerler. Ancak takasın da fiyat sisteminin etkili işleyişini üzerinde aynı şekilde yıkıcı bir etkisi vardır ve aşırı para sıkışıklığı bir takım verimsizliklerin yerini muhtemelen daha kötü bir takım verimsizliklerin almasına neden olur.

Özelleştirme

IMF, Rusya'ya özelleştirmeyi mümkün olabildiğince hızlı gerçekleştirmesini söyledi; özelleştirmenin nasıl yapıldığını gözden geçirmek ikinci plandaydı. ... Başarısızlıkların çoğu (hem gelirlerdeki gerileme hem de eşitsizlikteki artış) doğrudan bu hataya bağlanabilir. Geçiş ekonomilerinin on yıllık tarihinin yer aldığı bir Dünya Bankası yayınında, kurumsal altyapının yokluğunda (kurumsal yönetim gibi) özelleştirmenin büyüme üzerine hiçbir olumlu etkisi olmadığı açık seçik ortaya çıktı.

Örneğin, Rusya'da ve diğer ülkelerde iyi kurumsal yönetim sağlayan kanunların olmayışı, bir şirketin denetimini eline geçirebilenin küçük hissedarlardan aktif çalma dürtüleri olduğu ve yöneticilerin de hissedarlardan çalma dürtüleri olduğu anlamına geliyordu. Parayı çalmak bu kadar kolayken neden kazanmak için enerji harcarsın ki?

Radikal "şok terapi" reformcuları, liberalleştirmeye ilgili sorunun çok yavaş olması değil yeterince hızlı olmaması olduğunu iddia ettikleri gibi aynı şeyi özelleştirme için de aynen iddia ettiler. ... Eğer bir devlet, şirketleri özelleştiriyor ama bankaları devletin kontrolünde bırakıyorsa; ya da özelleştirmeyi etkili düzenlemeler olmadan yapıyorsa, o devlet verimliliğe yol açacak katı bütçe kısıtlamalarını hayata geçiremez ama bunun yerine bir seçenek olarak firmaları daha az şeffaf bir şekilde sübvans eder ve yozlaşmaya açık davetiye çıkarır.

Rusya'ya zorla kabul ettirilen özelleştirme (eski Sovyet bloğuna bağımlı birçok ülkede de olduğu gibi), ülkenin ekonomik başarısına katkıda bulunmakla kalmamış; devlete, demokrasiye ve reforma olan güveni de baltalamıştır. Doğal kaynak vergilerini toplamak için bir sistemi yürürlüğe sokmadan zengin doğal kaynaklarını dağıtmanın sonucu, Yeltsin'in eşinin dostunun milyarder olmasıdır oysa ülke emeklilerine ayda 15 dolar emekli maaşı ödeyemez hale gelmiştir.

Kötü özelleştirmenin en rezil örneği kredi paylaşma programıydı. 1995 yılında devlet para ihtiyacı için Merkez Bankası yerine özel bankalara yöneldi. Bu özel bankaların birçoğu, banka imtiyazlarını vermiş olan devlet görevlilerinin arkadaşlarına aitti. Eksik düzenlemelerle çalışan bankaların olduğu bir ortamda, bu imtiyazlar, kendilerine, arkadaşlarına ya da devlete kredi açmak için fiili olarak para basma izni demektir. Kredinin bir şartı olarak devlet kendi işletmelerinin hisselerini de maddi teminat olarak koyuyordu. Sonra aniden: sürpriz! devlet aldığı kredileri ödemedi; düzmece olarak görülebilecek (devlet "açık artırma" yapmak gibi bir saçmalık uygulasa da) bir satışla özel bankalar şirketleri devraldılar ve birkaç egemen aniden milyarder oluverdi. Bu özelleştirmelerin hiçbir politik meşruluğu yoktu.

Kredi paylaşma entrikası, egemenleri yani ülkenin sadece ekonomik değil politik yaşamına da hakim olmak için gelen küçük bir grup insanı (en azından söylendiğine göre, bazıları ortaya çıkışlarını kısmen mafyavari bağlantılara borçluydu), zenginleştirme oyununun final sahnesini oluşturdu. Bir nokta geldi ülke servetinin yüzde 50'sini denetlediklerini iddia ettiler! Egemenlerin savunucuları, onları Amerika'nın soyguncu baronları olan Harriman'lara ve Rockefeller'lara benzettiler. Ancak, Amerika'nın Vahşi Batısında demiryolu ve maden baronları olarak isim yapmış olsalar da on dokuzuncu yüzyıl kapitalizmindeki bu figürlerin yaptıklarıyla, Rus oligarşisinin Vahşi Doğu denilen Rusya'yı sömürmesi arasında büyük bir fark vardır. Amerika'nın soyguncu baronları, kendi servetlerini artırırken bile bolluk yarattılar. Büyük pastanın büyük bir dilimini alsalar da ülkeyi daha zenginleştirdiler. Rusya'nın egemenleri ise aktifleri çaldılar, sattılar ve ülkelerini daha fakirleştirdiler. Egemenlerin banka hesapları şişerken işletmeler iflasın kıyısında bırakıldı.

Toplumsal Koşullar

Piyasa ekonomileri birçok ekonomik ilişki (alışveriş) gerektirir. Bu alışverişlerin birçoğu güven meselesidir. Bir kişi bir başkasına, geri alacağına güvenerek borç verir. Bu güveni destekleyen, yasal bir sistemdir. Eğer kişiler sözleşmeli yükümlülüklerine göre yaşamıyorlarsa onu buna zorlayabilirler. Eğer bir kişi bir başkasının malını çalarsa, mahkemeye çıkarılabilir. Ancak olgun piyasa ekonomileri ve yeterli kurumsal altyapıları olan ülkelerde, bireyler ve şirketler sadece ara sıra kanuni yollara başvurlar.

Ekonomistler toplumu bir arada tutan tutkal olarak sık sık "toplumsal sermaye"ye gönderme yaparlar.

Geçişin Rusya'da yürütülme şekli bu toplumsal sermayenin aşınmasına hizmet etti. İnsanlar çok çalışarak ya da yatırım yaparak değil, özelleştirmelerde ucuza devlet mülkü satın almak için politik bağlantılarını kullanarak zengin oldular. Emekliler devletin değerli devlet aktiflerini dağıttığını görüp de devlet onlara ödeyecek parası olmadığını iddia ettiğinde, vatandaşlarla devleti birbirine bağlayan toplumsal sözleşme bozulmuş oldu.

Piyasa Reformuna Bolşevik Yaklaşımı

Radikal reformcular dar ekonomi odaklarının ötesine baksalardı, fark edeceklerdi ki tarih, radikal reform deneylerinin çoğunun sorunlarla çevrildiğini gösteriyor. ... Bu devrimlerden her birini harekete geçiren güçleri anlamak kolaydır ama her bir devrim kendi Robespierre'ini, ya devrimin yozlaştırdığı ya da devrimi aşırınlara taşıyan kendi politik liderlerini doğurmuştur. Buna karşılık, başarılı Amerikan "Devrimi" toplumdaki gerçek bir devrim değildir; politik yapılarda meydana gelen *devrimci*

bir değişimdir ama toplumun yapısında *evrimsel* bir değişimi temsil eder. Rusya'daki radikal reformcular aynı anda hem ekonomik rejimde hem de toplumun yapısında bir devrim yapmak için çaba gösterdiler. En üzücü yorum şuydu: sonunda her ikisi de başarısızlığa uğramıştı; eski parti üyelerine, daha önce yönettikleri işletmeleri çalıştırıp kar elde etsinler diye genişletilmiş güçler verildiği, eski KGB memurlarının güçlerini hala korudukları bir piyasa ekonomisi. İşin yeni bir boyutu daha vardı: çok büyük politik ve ekonomik güç kullanabilen ve kullanmaya istekli birkaç yeni egemen.

Yaptığı çalışmayla Nobel Ödülü kazanan ekonomist Ronald H. Coase, verimliliği başarabilmek için, iyi tanımlanmış mülkiyet haklarının gerekli olduğunu belirtiyordu. Eğer aktifler bunları iyi yönetmeyi bilmeyen birisine verilirse, iyi tanımlanmış mülkiyet haklarının olduğu bir toplumda o kişi bu aktifleri verimli bir şekilde yönetebilecek birisine satma dürtüsüne sahip olacaktı. Bu nedenle, hızlı özelleştirmeyi savunanlar, özelleştirmenin nasıl başarılıyla çok yakından ilgilenmenin gerçekten gerekmediğini öne sürüyorlardı. ... Çoğunlukla "hukuk kuralı" olarak söz edilen reformları talep edenler orta sınıf olmuştur. Çok varlıklı olanlar, kapalı kapıların ardında özel iltimaslar ve imtiyazların pazarlığını yaparak, kendileri için çoğunlukla çok daha iyisini elde ederler. Güçlü rekabet politikalarına yol açan talepler kesinlikle dünya üzerindeki Rockefeller'lardan ve Bill Gates'lerden gelmez. ... Servetlerini Kremlin'in içinde perde arkası özel pazarlıklarda elde eden egemenler, ancak Rusya'nın yöneticileri üzerinde özel etkilerinin azaldığını gördüklerinde hukuk kuralı talebinde bulundular.

Birkaç kişinin elinde toplanmayan, açık bir medya talebi, kendi güçlerini korumak üzere medyayı denetlemeye kalkışan egemenlerden geldi; ama bu talep ancak devlet, kendi gücünü onların güçlerini ellerinden almak için kullanmaya kalkıştığında geldi. Çoğu demokratik ve gelişmiş ülkede, tekeli fiyatlarını ödemeye zorlanan bir orta sınıf, ekonomik gücün böylesine yoğunlaşmasını uzun süre tolerans göstermezdi. Amerikalılar uzun süredir medya gücünün yoğunlaşmasının tehlikeleri üzerinde duruyorlar ve ABD'de, bugün Rusya'dakiyle karşılaştırılacak bir ölçekte güç yoğunlaşması kabul edilemez.

Etkin ve eleştiren bir medyaya sahip olmanın önemli nedenlerinden biri, alınan kararların sadece birkaç kişinin çıkarını değil toplumun genel çıkarını yansıtmayı sağlamaktır. ... Rusya'da etkili, bağımsız ve rekabetçi bir medya oluşturmaktaki başarısızlıkla ilgili sorunlardan biri, politikaların (kredi paylaşma entrikası gibi) hak ettikleri gibi kamusal eleştiriye maruz kalmamasıdır. Bununla birlikte Batıda bile, hem uluslararası ekonomik kurumlarda hem de ABD Hazinesi'nde, Rus politikasıyla ilgili kritik kararlar büyük oranda kapalı kapılar ardında alındı. Ne bu kurumların sorumlu olduğu batılı vergi mükellefleri ne de nihai bedeli ödeyen Rus halkı, o sıralar neler olup bittiği hakkında fazla bir şey bilmiyordu.

BÖLÜM 6 ADİL OLMAYAN ADİL TİCARET KANUNLARI VE DİĞER KUSURLAR

IMF politik bir kuruluştur. 1998 kurtarma operasyonu, Boris Yeltsin'i iktidarda tutmak kaygısıyla dikte ettirilmişti; borç verirken dikkat edilmesi gereken tüm *ilkeleri* esas almasına rağmen çok mantıklı bir operasyon değildi. Yoz kredi paylaşma özelleştirmesinin sessizce kabullenilmesi, hatta belki de açıkça desteklenmesi, kısmen, yozlaşmanın da sağlam bir amacı olduğu (Yeltsin'in yeniden seçilmesini sağlamak)ı gerçeğine dayanıyordu. Bu bölgelerdeki IMF politikaları, Clinton yönetimi Hazinesi'nin politik kararlarına kaçınılmaz bir şekilde bağlıydı.

Hazine'deki insanların tutumlarının ardında ekonomik olduğu kadar politik düşünceler de yatıyordu. Yakın gelecekte tekrar komünizme kayma tehlikesi onları kaygılandırıyordu. Aşamalı geçiş yanlıları ise gerçek tehlikeyi şok terapinin başarısızlığı olarak görüyor ve kaygılanıyorlardı: yoksulluğun artması ve gelirlerin düşmesi piyasa reformları için verilen desteği baltalayacaktı. Yine aşamalı geçiş yanlılarının haklılığı kanıtlandı.

Yıllardır IMF'nin verebilmiş olduğu en iyi tavsiye istikrardı. büyüme yolunda hiçbir şey önermemiştir. Ve istikrarın (en azından IMF'nin sunduğu şekliyle) büyümeye yol açmadığı açıktı.

Ne Yapılmalıydı

Belirli liderlerle yakın ilişkiye girmeyip demokratik işleyişlere geniş tabanlı destek sağlasaydık, Batının uzun vadeli çıkarlarına çok daha iyi hizmet etmiş olurduk. Bu, Moskova'da ve taşrada, yozlaşmaya karşı olan ve gerçek bir demokrasi oluşturmaya çalışan genç ve yeni liderleri destekleyerek yapılabilirdi.

ABD'nin Çıkarları ve Rus Reformu

Rusya'da (ve başka yerlerde) başarısız politikaların tesadüften ibaret olmadığını düşünen birçok kişi var: bu başarısızlıklar kasıtlıydı, Rusya'nın içini boşaltmayı ve belirsiz bir gelecek için bir tehdit oluşturmalarını engellemeyi amaçlıyordu. Bu nispeten komplocu bakış açısı, IMF ve ABD Hazinesi'ndekilere sahip olduklarını düşündüğünden daha büyük bir kötü niyet ve akıllılık yükleyerek paye veriyordu. Onların, savundukları politikaların başarılı olacağını gerçekten düşündüklerine inanıyorum. Güçlü bir Rus ekonomisine ve istikrarlı bir Rus reformuna yönlendirilmiş bir devletin, hem ABD'nin hem de küresel barışın çıkarları doğrultusunda olduğuna inanıyorlardı.

Ancak bu politikalar tamamen fedakârca değildi. ABD'nin ekonomik çıkarları (ya da daha doğrusu, ABD mali ve ticari piyasalarının çıkarları) bu politikalarda yansıtılıyordu. Örneğin, Haziran 1998 kurtarma operasyonu, Rusya'yı kurtarma operasyonu olduğu kadar, milyarlarca doları kaybetmeyi göze alan (ve nihayetinde gerçekten milyarlar kaybeden) Batılı bankaları kurtarma operasyonuydu.

ABD'deki geniş özel ekonomik çıkarlar, politikaları, geniş ulusal çıkarlarla çatışacak şekillerde etkiledi ve bu, ülkenin biraz daha ikiye bölünmüş görünmesine neden oldu. Amerika Birleşik Devletleri serbest ticareti destekler; ama ne zaman fakir bir ülke ABD'ye ihraç edebileceği bir mal bulmayı başarsa, yerli Amerikan korumacı çıkarları harekete geçer. Bu emek ve ticaret çıkarları karşımı, ithal mallarına karşı dikenli telden engeller oluşturmak için birçok ticaret kanununu (resmi adı "adil ticaret kanunları" ama ABD'nin dışında "adil olmayan adil ticaret kanunları" olarak bilinir) kullanır.

Bir şirket, yabancı bir rakibinin, bir ürünü maliyetinin altına sattığını düşünüyorsa, bu kanunlar, o şirketin, devletten özel vergiler koyup onu korumasını isteme imkânı verir. Ürünleri maliyetinin altına satmaya **damping**, bu vergilere de **damping vergileri** denir. Bununla birlikte, ABD devleti sık sık çok az kanıtı temel alarak ve çok mantıklı olmayan şekillerde fiyat belirler. Çoğu ekonomiste göre **damping vergileri** aslında çıplak korumacılıktır. Bu ekonomistler şu soruyu sorarlar: Neden akli başında bir firma mallarını maliyetinin altında satсын?

Alüminyum Olayı

Hükümette yer aldığım dönem boyunca, ABD'nin özel çıkarlarının, ticaretin (ve reform sürecinin) yoluna çıktığı belki de en ağır örnek, 1994 yılı başlarında, alüminyum fiyatlarının birden bire düşmesinin hemen ardından ortaya çıktı. Fiyattaki bu düşmeye karşılık olarak ABD alüminyum üreticileri Rusya'yı alüminyumda **damping** yapmakla suçladılar. Durumun herhangi bir ekonomik analizi Rusya'nın **damping** yapmadığını açık bir şekilde gösterirdi. Rusya aslında alüminyum, hem küresel büyümedeki yavaşlamanın talepte neden olduğu küresel yavaşlama hem de askeri uçaklar için Rus alüminyumunun kullanımındaki azalma nedeniyle düşen uluslararası fiyattan satıyordu.

Satılık Ulusal Güvenlik

İlginçtir ki Amerika'nın 1990'lardaki bu tek büyük özelleştirmesi, neredeyse özelleştirmenin başka yerlerde başına gelenler kadar kötü sorunlarla çevrelenmişti; durum o kadar kötüydü ki işletmeyi tekrar kamulaştırmak için Kongre'ye iki parti birlikte yasa tasarısı vermişti. Özelleştirmenin Rusya'dan zenginleştirilmiş uranyum ithalatını engelleyeceği yönündeki tahminlerimizin hepsi fazlasıyla doğru çıkmıştı. Aslında bir açıdan ABD'ye yapılan tüm ihracat engellenebilmiş gibi görünüyordu. Sonunda USEC ithalata devam etmek için çok büyük sübvansiyonlar istedi. USEC'in (ve ABD Hazinesi'nin) resmettiği pembe tabloların yanlış olduğu ortaya çıktı ve hisse senedi fiyatlarının hızla düştüğünü gören yatırımcılar öfkelenildiler. Ulusumuzun zenginleştirilmiş uranyum üretiminden sorumlu olup mali varlığını zar zor sürdüren bir firma endişe yaratıyordu. Özelleştirme başladıktan birkaç yıl sonra, USEC'in çalışmaya devam etmesi için kanunun gerektirdiği mali sertifikayı Hazine'nin ciddi ciddi verip veremeyeceğiyle ilgili sorular yükselmeye başladı.

Rusya'ya Dersler

Onlara, başarılı bir piyasa ekonomisi için ticaretin serbestleştirilmesinin gerekli olduğu söyleniyordu ama ABD'ye alüminyum ve uranyum (ve diğer mallar) ihraç etmeye çalışıldığında, kapının kapalı olduğunu anlıyorlardı. Amerika besbelli ki ticareti serbestleştirmeden başarılı olmuştu; ya da bazen söylenildiği gibi, "ticaret iyidir ama ithalat kötüdür." Onlara rekabetin hayati olduğu (bu çok vurgulanmamasına rağmen) söylenmişti ama ABD devleti küresel bir alüminyum karteli oluşturmanın tam ortasında yer alıyordu ve zenginleştirilmiş uranyum ithalatı için tekel haklarını ABD'de tekel olan üfeciye veriyordu. Onlara hızla ve dürüst bir şekilde özelleşin denmişti ama ABD'nin tek bir özelleştirme girişimi yıllarca sürmüştü ve sonunda bu özelleştirmenin güvenilirliği sorgulanmıştı. ABD, özellikle Doğu Asya krizinden sonra herkese ahabap çavuş kapitalizmi ve bunun tehlikeleri hakkında ders veriyordu.

Eğer Batının vaazları her yerde ciddiye alınmıyorsa, bunun sebebini anlamalıyız. Bunun sebebi sadece, önceki bölümlerde söz ettiğim adil olmayan ticaret anlaşmaları gibi geçmişteki zararlar değil. Bunun nedeni bugün yaptıklarımız. Başkaları sadece ne dediğimize değil ne yaptığımıza da bakıyor.

BÖLÜM 7 PİYASAYA GİDEN DAHA İYİ YOLLAR

Rusya'da ve başka ülkelerde uygulanan radikal reform stratejilerinin başarısızlıkları ortaya çıktıkça, bu stratejileri dayatanlar başka seçenekleri olmadığını iddia ettiler. Ancak mevcut alternatif stratejiler vardı. ... Alternatifler vardı, başka ülkeler farklı tercihler yapmıştı ve farklı seçimlerle farklı sonuçlar arasında açık bir bağlantı bulunuyordu.

Polonya ve Çin, Washington Uzlaşması'nın savunduklarına alternatif stratejiler uyguladılar. ... Polonya şok terapinin **hiperenflasyonu** düşürmek için uygun olduğunu ancak toplumsal değişimler için uygun olmadığını hemen fark etti. Aşamalı bir özelleştirme politikası izlerken eşzamanlı olarak gerçekten kredi veren bankalar, sözleşmeleri uygulayabilen ve iflasları adil bir şekilde işleme tabi tutan bir yasal sistem gibi piyasa ekonomisinin temel kurumlarını oluşturdu. ... Bu ülke IMF'nin tavsiye ettiklerini yapmadı; hızlı özelleştirme vaat etmedi ve enflasyonu çok düşük seviyelere düşürmeye, diğer tüm makro ekonomik sorunlardan daha fazla önem vermedi. Ayrıca IMF'nin yeterli dikkati göstermediği bazı şeylere önem verdi; işsizliği düşük tutmaya çalışmak, işsiz olanlar için faydalar sağlamak, emekli maaşlarını enflasyona göre ayarlamak ve piyasa ekonomisinin işlemesi için gereken kurumsal altyapıyı oluşturmak üzere gerekli olan reformlar için demokratik desteğin önemi gibi.

Benzer olarak, Çin'in son on yıldaki başarısı Rusya'nın başarısızlığına bariz bir şekilde tezat teşkil eder. Çin 1990'larda yüzde 10'un üstünde bir yıllık ortalamaıyla büyürken, Rusya yüzde 5,6'lık bir yıllık ortalamaıyla küçülmüştür. On yılın sonuna doğru, Çin'deki reel gelirler (satın alma gücü) Rusya'dakiyle karşılaştırılabilir durumdaydı. Çin'in geçişi, tarihte, böylesine kısa bir zaman aralığında yoksullukta görülen en büyük azalmayı (herkesin kabul ettiği günde 1 dolarlık düşük yoksulluk standardına göre, 1990'da 358 milyondan, 1997'de 208 milyona) sağlarken, Rusya'nın geçişi, tarihte, böylesine kısa bir zaman aralığında yoksullukta görülen en büyük artışlara (savaş ve kıtlık dışında) neden olmuştur.

Çin'in stratejisiyle Rusya'nın stratejisi arasındaki tezat daha açık olamazdı ve geçiş yolundaki ilk hareketle birlikte başlamıştı. Çin'in reformları, tarımda üretimin komün (kollektif) sisteminden "bireysel sorumluluk" sistemine geçişle, aslında *kısmi* özelleştirmeyle başladı. Bu tam bir özelleştirme değildi; bireyler toprağı serbestçe alıp satamıyorlardı ama üretim artışları, kısmi ve sınırlı reformlardan bile ne kadar kazanç sağlanabildiğini gösteriyordu. Yüz milyonlarca çalışanı kapsayan bu büyük başarı birkaç yılda sağlanmıştı. Ancak yaygın bir desteğe yol açacak şekilde yapılmıştı; bir vilayette başarılı bir denemenin ardından vilayette gerçekleştirilen eşit derecede başarılı denemeler. Kanıtlar öylesine teşvik ediciydi ki devletin bu değişimi *zorla* yapması gerekmedi: değişim gönül nzasıyla kabul edildi.

Özelleştirme ikincil önem taşıyordu. Çinlilerin ortaya attığı en zorlu sorular dinamik sorulanydı ve özellikle çarpıtılmış fiyatlardan piyasa fiyatlarına nasıl geçileceği sorusuydu. Çinliler ortaya ustaca bir çözüm attılar: iki kademeli fiyat sistemi. Bu sistemde, bir firmanın eski kotalara (eski emir ve denetim sistemi altında üretilmesi gereken miktar) uygun olarak ürettikleri, eski fiyatlar kullanılarak fiyatlandırılacak; eski kotayı aşan miktarlarda üretilen her şey serbest piyasa fiyatları kullanılarak fiyatlandırılacaktı. ... İki kademeli fiyat sistemi amacına ulaşır ulaşmaz kaldırıldı.

Bu arada, Çin, yaratıcı bir yok etme sürecini, yeni bir ekonomi yaratarak eskisini ortadan kaldırma sürecini harekete geçirdi. Kasabalar ve köyler, tarım yapma zorunluluğundan kurtulmuş, dikkatini başka bir yere çevirebilen milyonlarca yeni teşebbüs oluşturdu. Aynı zamanda, Çin devleti, ortak teşebbüslere katılmaları için yabancı şirketleri ülkeye davet etti. Bir sürü yabancı firma geldi; Çin yükselen piyasalar arasında doğrudan yabancı yatırımının en büyük alıcısı haline geldi.

Büyüme için istikrar önemlidir ve Çin tarihine aşina herkes nüfusu bir milyardan fazla olan bu ulusta istikrarsızlık korkusunun derinlere gittiğini anlar. Sonuçta, uzun vadeli istikrar için, yaygın olarak paylaşılan büyüme ve refah yeterli olmasa da gereklidir. Buna karşılık, Batının demokrasileri, serbest piyasaların, (çoğunlukla devletlerin kontrol altında tuttuğu) bir bireysel özgürlük ortamı içinde büyüme ve refah getirmeyi başardığını görmüş oldu. Bu temel kurallar geçmişte geçerli olduğu kadar muhtemelen geleceğin Yeni Ekonomileri için daha da fazla geçerli olacaktır.

Çin, hem istikrar hem de büyüme sağlamaya çalışırken, özelleştirme ve mevcut işletmeleri yeniden yapılandırmadan önce rekabet, yeni teşebbüsler ve iş sahaları oluşturdu. Çin makro istikrarın önemini görürken, sonuçlarla araçları asla birbirine karıştırmadı ve enflasyonla mücadeleyi asla aşın bir noktaya taşımadı. Eğer toplumsal istikrarı sağlayacaksa, aşın işsizliği önlemesi gerektiğinin farkındaydı. İş sahaları yaratma, yeniden yapılandırmayla birlikte yürütülmeliydi. Ülkenin birçok politikası bu işiğin altında yorumlanabilir. Çin liberalleşirmeyi, aşamalı olarak ve yerine yenisi konan kaynakların, verimsiz bir ataletle terk edilmeden, daha verimli kullanımlara kaydırılması sağlanacak şekilde yapıldı. Para politikası ve finans kurumları, yeni teşebbüslerin ve işlerin oluşmasına yardımcı oldu. Yetersiz kamu teşebbüslerinin desteklenmesine biraz para harcandı; ama Çin, yüksek işsizlikle baltalanacak toplumsal istikrarı sağlamanın yalnızca politik olarak değil ekonomik olarak da daha önemli olduğunu düşünüyordu. Çin kamu teşebbüslerini hızlı bir şekilde özelleştirmemesine rağmen, yeni teşebbüsler oluşturulurken, kamu teşebbüslerinin önemi öylesine azaltıldı ki bunlar, geçiş başladıktan yirmi yıl sonra reel sektördeki üretimin yalnızca yüzde 28,2'sini gerçekleştiriyordu. Ülke kendisini doğrudan yabancı yatırıma açarken, sermaye piyasasının tam liberalleştirilmesinin tehlikelerini fark etmişti.

Geçişin ilk yıllarında kasaba ve köylerdeki kamu teşebbüsleri önemliydi. IMF ideolojisi *kamu* teşebbüsleri oldukları için bunların başarılı olamayacağını söylüyordu. Ama IMF yanılıyordu. Kasaba ve köy teşebbüsleri, IMF'nin fazla önem vermediği ancak başka yerlerden birçok başarısızlığın temelinde yatan yönetim sorununu çözdüler. Kasabalar ve köyler değerli kaynaklarını servet yaratmaya yönelttiler ve başarı için güçlü bir rekabet ortaya çıktı. Kasaba ve köylerde yaşayanlar paralarına ne olduğunu görebiliyorlardı; iş sahalarının açılıp açılmadığını ve gelirlerinin artıp artmadığını biliyorlardı. Demokrasi olmamasına rağmen sorumluluk vardı. Çin'deki yeni sanayiler kırsal alanlarda kuruldu. Bu, kaçınılmaz olarak sanayileşmeye eşlik eden toplumsal değişimin azaltılmasına yardımcı oldu. Böylece Çin, Rusya'nın aksine toplumsal sermayesini koruyup artırarak, Yeni Ekonomi'nin temellerini mevcut kurumlarının üstüne inşa etti.

İşin en ironik yanı şu ki daha aşamalı politikalar benimseyen ülkelerin birçoğu, daha derin reformları daha hızlı başardılar. Çin'in borsası Rusya'ninkinden büyüktür. Bugün Rusya'da tarımın büyük kısmının yönetimi on yıl öncesinden çok farklı değil oysa Çin "bireysel sorumluluk sistemi"ne beş yıldan kısa bir sürede geçti. Bir tarafta Rusya ile diğer tarafta Çin ve Polonya arasında olduğunu gösterdiğim bu tezatlar, geçiş halindeki ekonomilerin olduğu başka herhangi bir yerde de tekrarlanabilir.

Polonya ve Çin alternatif stratejilerin var olduğunu göstermiştir.

Başarıların doğal özelliklerinden biri "yerli malı" olması, her ülkenin ihtiyaçlarına ve sorunlarına hassas vatandaşları tarafından planlanmış olmasıydı.

Bilim, ekonomi gibi muğlak bir bilim bile, tahminlerle ve *nedense* bağlantıları analiz etmekle ilgilenir. Aşamalı geçiş yanıllarının tahminleri doğrulandı; hem onların stratejilerini izleyen ülkelerde hem de alternatif yolu izleyen çok terapi ülkelerinde. Aksine çok terapistlerin tahminleri doğrulanmadı.

Çin'deki sonuçlar IMF'nin tahmin ettiğinin tam aksidir ama aşamalı geçiş yanıllarının öne sürdüğüne uygundur, ne var ki daha iyidir.

Şok terapistlerin, reçetelerinin gerektirdiği önlemlerin asla tam olarak yerine getirilmediği şeklindeki özü inandırıcı değildir. Ekonomide hiçbir reçete tam olarak izlenmez; politikalar (ve tavsiyeler), bu reçeteleri karmaşık politik oluşumlarda çalışan yanılabılır bireylerin yerine getireceği gerçeğine dayanmalıdır. Eğer IMF bunu fark edemiyorsa, bu bizzat ciddi bir ithamdır.

Geleceğe Uzanan Yol

Rusya için ... Önerilen tek "büyüme" stratejisi, ülkenin, yurtdışına kaçmış olan sermayeyi geri alacak politikalar benimsemesi gerektiğiydi. Bu mevkide olanlar, bu tavsiyenin, egemenlerinin ve onların temsil ettiği hırslı egemenliği ile ahhap çavuş/Mafya kapitalizminin kalıcı olarak yerleşmesi anlamına gelebileceğini gözden kaçınıyorlardı. Batıda iyi kartlar elde edebilirken, sermayelerini geri getirmeleri için başka hiçbir neden olamazdı. Dahası IMF ve ABD Hazinesi, serveti olanların birçoğunun, paralarını, tüm güvenilirliğini ve meşruluğunu yitirmiş bir liderle (Boris Yeltsin) politik bağlantıları ve yaptıkları gizli işler sayesinde elde ettiği, politik meşruiyeti kalmamış bir sistemi destekledikleri gerçeğini asla söylemiyordu. ... Rusya'nın gelecekteki amacı, daha fazla yağma yapılmasını önlemeye, hukukun egemenliğini yerleştirerek ve daha genel olarak cazip bir iş ortamı yaratarak meşru yatırımcıları ülkeye çekmeye çalışmak olmalıdır.

Rusya birçok ders aldı. Komünizm sonrası dönemde: birçok kişi eski Marks dininden, yeni serbest piyasa dinine döndü. Bu yeni dinin parıltısı yok edilmiş ve içine yeni bir faydacılık yerleştirilmişti.

IMF toplam talepteki herhangi bir artışın enflasyonu körükleyeceğini iddia ediyordu. Eğer bu doğruysa, korkunç bir başarısızlık itirafıdır. Altı yılda, Rusya'nın üretim kapasitesi yüzde 40'tan fazla kısılmıştı; bu oran savunma harcamalarındaki azalmadan çok daha fazla, en kötü savaşlarda oluşan herhangi bir kapasite kaybından çok daha büyüktü. Ben IMF politikalarının üretim kapasitesinde azalmaya büyük bir katkıda bulunduğunu biliyordum ama toplam talebin eksikliğinin halen bir sorun olarak kaldığına inanıyordum. Bu olup bittiği zaman IMF'nin yine yanlışlığı ispatlandı: devalüasyon yapıldığı zaman, yerli üreticiler sonunda yabancı ithalatla rekabet edebildiler ve yeni taleplerle karşılaşabildiler. Üretim arttı.

Büyüme ancak, eğer Rusya yatırıma dost bir ortam oluştursa sağlanacaktır. ... Devletin alt kademelerinde suiistimleri azaltmayı amaçlayan politikalar, merkeze aşırı güç vermek için suiistimal edilebilir ve yerel ve bölgesel yetkililerin yetkileri yaratıcı ve girişimci büyüme stratejileri planlama kapasitesinden mahrum bırakabilir.

Ancak iyi bir iş ortamı kurabilmek için temel bir etmen vardır; bu, son on yılda olan biten göz önüne alındığında başarılması özellikle güç olacağı ispatlanan bir şeydir: politik ve toplumsal istikrar.

Son olarak Rusya vergi toplamalıdır. Rusya'da hakim sektör olan doğal kaynak işlerinde vergi toplamak zor olmamalıdır çünkü doğal kaynaklar sektöründe gelirler ve giderler *prensip olarak* kolaylıkla izlenir; bu nedenle vergilerin toplanması kolay olmalıdır.

Nasıl ki vergi borcu olanlar borçlarını ödüyorsa, bankalara (özellikle borçların ödenmemesi sonucu artık devletin elinde olan bankalara) borcu olanlar da, borçlarını ödemek zorunda bırakılmalıdır. Yine, bu, teşebbüslerin etkili bir şekilde yeniden kamulaştırılmasını gerektirebilir; bu yeniden kamulaştırmayı, daha önce yapılandan daha meşru bir özelleştirme izleyebilir.

Yapılacak bu işlerin başarısı, ortak refahın iyileştirilmesine ilgi duyan oldukça dürüst bir hükümetin varlığına bağlı. ... Ülkeyi çok az tanıyanların, dar bir ekonomik bakışla, kendini beğenmiş bir şekilde tarihin akışını değiştirmeye kalkışmaları başarısızlığa mahkûm bir girişimdir. Beyin takımları kurarak, kamuya açık diyalog için mekân yaratarak, bağımsız medyayı destekleyerek, demokrasinin nasıl çalıştığını anlayan yeni bir neslin eğitime yardım ederek demokrasinin temellerini oluşturan kurumları destekleyerek bu ülkelere yardımcı olabiliriz.

George Soros tek bir bireyin sağladığı yardımın bir değişikliğe neden olabileceğini gösterdi; eğer iyi yönetilirse Batının ortak çabaları kesinlikle daha fazlasını yapabilir. Daha yaygın demokratik etkileşimleri şekillendirirken, egemenlerin yeni yeni ortaya çıkan güç yapılarıyla olduğu kadar, geçmişin güç yapılarıyla müttefik olanlardan da (en azından *gerçekçi siyaset* izin verdiği sürece) uzak durmalıyız. Her şeyin önünde şu gelir: Zarar vermemeliyiz. Rusya'ya verilen IMF kredileri zararlıydı. Bu krediler ve bunların arkasındaki politik kararlar, ülkeyi daha borçlu ve daha yoksul bırakmanın ve döviz kurlarını ekonomiyi boğacak yüksek seviyelerde tutmanın yanı sıra ne kadar yozlaşmış oldukları açık olan iktidardaki mevcut grupları korumayı da amaçladılar; ülkenin politik yaşamına yaptıkları bu hassas müdahalede başarılı olup özel, dar vizyonlu bir piyasa ekonomisi oluşturma ötesinde canlı bir demokrasinin oluşumunu amaçlayan, daha derin bir reform gündemini aklıca geriye attılar.

BÖLÜM 8 IMF'NİN DİĞER GÜNDEMİ

IMF ... "Finans dünyasının küresel ekonomi için iyi olarak gördüğü şey, küresel ekonomi için iyidir ve yapılmalıdır." Bu, bazı durumlarda doğrudur ama birçok durumda değildir.

Entelektüel Tutarlılığı Kaybetme: Keynes'in IMF'sinden Bugünün IMF'sine

Keynes'in (IMF'nin entelektüel anlamda manevi babası) IMF'yi ve IMF'nin rolünü algılayışında kesin bir tutarlılık vardı. Keynes, piyasanın, toplu hareketten beslenebilen bir başarısızlığını (piyasaların kendi hallerine bırakılamayacağını gösteren bir neden) tespit etmişti. Piyasaların kalıcı işsizlik yaratabileceğinden endişeleniyordu. Bunu daha ileri götürdü. Neden *küresel* bir toplu harekete ihtiyaç olduğunu gösterdi; bir ülkenin hareketleri diğer ülkelere yayılabiliyordu. Bir ülkenin ithalatı başka bir ülkenin ihracatıydı. Bir ülke herhangi bir sebeple ithalatını kısırsa bu, başka ülkelerin ekonomilerine zarar veriyordu.

Piyasaların başka bir başarısızlığı daha vardı: Keynes, ciddi bir çöküşte, para politikasının etkisiz kalabileceğinden ve bazı ülkelerin, ekonomiyi canlandırmak için gereken harcama artışlarını ya da vergi indirimlerini finanse etmek üzere borç alamayacağından endişeleniyordu. Bir ülke gözle görülür bir şekilde kredi değerliliğine sahip olsa da para bulamayabilirdi. Keynes yalnızca bir dizi piyasa hatasını tespit etmekle kalmayıp IMF gibi kurumların bu sorunları nasıl düzeltebileceğini de açıkladı: Ülkelerin ekonomilerini tam istihdamda tutmaları için baskı yaparak, çöküş yaşayan ve devlet harcamalarında genişlemeci bir artışı finanse edemeyecek durumda olan ülkelere likidite sağlayarak, *küresel* toplam talep güçlendirilebilir.

Oysa bugün IMF'ye hakim olan piyasa fundamentalistleri, piyasaların genelde iyi işlediğine, devletlerin de genelde kötü işlediğine inanıyorlar. Burada bariz bir sorun var: Piyasaların belirli başarısızlıklarını düzeltmek için kurulmuş olan bir kamu kuruluşu, şu anda piyasalara büyük bir güven duyan ama kamu kuruluşlarına pek güvenmeyen ekonomistler tarafından yönetiliyor.

Belirli müdahalelerin, piyasa başarısızlıklarıyla mücadele etmek, sorunları *daha ortaya çıkmadan* çözmek ve ortaya çıktığında da çare bulmak için nasıl *en iyi* yol olduğunu göstermek gerekir.

Keynes böyle bir analiz yapmış ve ülkelerin neden kendi kendilerine yeterince genişlemeci politikalar izlemeyebileceklerini açıklamıştır: bunun diğer ülkelere getireceği faydaları hesaba katmadıkları için. Bu yüzden IMF, başlangıçta, ülkelere kendi seçeceklerinden daha genişlemeci politikalar uygulamaları için baskı yapmak için kurulmuştu. Oysa bugün IMF, ülkelere, özellikle gelişmekte olan ülkelere kendi seçeceklerinden daha daralcı politikalar uygulamaları için baskı yaparak rotasını tam tersine çevirmiştir. ... Sonuçta, gördüğümüz gibi, IMF'nin dayattığı politikalar çoğu zaman, çözmeye çalıştığı sorunları daha da ağırlaştırdığı gibi bu sorunların tekrar tekrar ortaya çıkmasına da yol açmıştır.

Yeni Kur Rejimi için Yeni Bir Rol?

Otuz yıl kadar önce dünya esnek kur sistemine geçti. Bu geçişin ardında tutarlı bir teori vardı: kurlar da diğer fiyatlar gibi piyasa güçleri tarafından belirlenmeliydi. Devletin bu fiyatın belirlenmesine müdahale etme girişimleri, başka herhangi bir fiyatın belirlenmesine müdahale etme girişimlerinden daha başarılı değildi. Ama gördüğümüz gibi IMF son zamanlarda büyük müdahalelerde bulunuyor.

Tayland'ın gayrimenkul ve hisse senedi piyasalarının bir balon gibi şişmesine yol açan, aşırı bolluktu. Bu balonu yaratan ya da en azından iyice şişiren de ülkeye giren spekülâtif sıcak para akışıydı. Bu akış aniden tersine döndüğünde bu bolluğun ardından aşırı bir karamsarlık başladı. Aslında spekülâtif sermayede oluşan bu yön değişikliği döviz kurlarındaki aşırı oynaklığın temel sebebiydi. ... IMF, piyasaya milyarlarca dolar akıtarak doğrudan doğruya belirtileri tedavi ederken aslında hastalığın daha da kötüleşmesinin yol açıyordu. Spekülâtörler yalnızca birbirlerinden para kazansa bu hiç çekici olmayan bir oyun ve çok riskli bir hareket olurdu; bazılarının kazancı diğerlerinin kaybına eşit olacağından *ortalamada* sıfır kazanç anlamına gelirdi. Spekülasyonu karlı kılan, IMF'nin desteklediği devletlerden gelen paradır. ... Para buharlaşıp havaya kanmaz. Birilerinin cebine gider, çoğu da spekülâtörlerin cebine. Bazı spekülâtörler kaybedebilir, bazıları kazanabilir ama toplu olarak bakıldığında spekülâtörler, devletin kaybettiğine eşit bir para kazanırlar. Spekülâtörleri piyasada tutan bir bakıma IMF'dir.

Bulaşıcılık

Keynes'in tutarlı bir teorisi vardı: bir ülkedeki çöküş, bu ülkenin daha az ithalat yapmasına neden olur ve bu da komşularına zarar verirdi. ... Asya mal krizinde ... Gelirlerin azalması, ithalatla derhal büyük düşüşlere neden olmuş; bölgedeki ülkelerin ekonomileri birbirleriyle iyice bütünleşmiş olduğundan, bunun sonucunda komşu ülkeler de sırayla fakirleşmişti. Bölge bir çöküş yaşarken, petrol ve diğer mallara olan talebin düşmesi, malların fiyatlarının düşmesine neden olmuş; bu da binlerce kilometre uzaktaki, ekonomisi bu malların ihracatına bağlı olan ülkelerde bir yıkıma yol açmıştı.

Dış Ticaret Açığı Ne Zaman Sorun Olur?

Ödemeler dengesi açıkları, IMF ekonomistlerini çok endişelendirir; onların hesaplarına göre, bu açıklar yakın gelecekteki bir sorunun mutlak işaretidir. Ama bu açıklardan yakınırken paranın ne için kullanılmış olduğuna pek dikkat etmezler. Eğer devletin mali bir fazlası varsa (Tayland'da 1997 krizinden yıllar önce olduğu gibi), o zaman ödemeler dengesi açığı, özel sektör tasarruflarını aşan *özel sektör* yatırımlarından kaynaklanıyor demektir. Eğer özel sektörden bir firma yüzde 5 faizle bir milyon dolar borç alıyorsa ve bu parayı yüzde yirmi gelir getiren bir şeye yatırıyorsa, bu bir milyon doları ödemede hiçbir zorluk çekmez. Bu yatırım, borcu geri ödemekten fazlasını yapacaktır.

Tutarlı bir yaklaşım bunu gözden kaçırmazdı. Ayrıca böyle bir yaklaşım, bir ülkenin ithalatı ihracatından fazlaysa (yani dış ticaret açığı varsa), başka bir ülkenin ihracatının ithalatından fazla (yani dış ticaret fazlası) olacağını da bilirdi. Dünyadaki tüm açıkların toplamının tüm fazlaların toplamına eşit olması, bozulamaz bir uluslararası muhasebe kanunudur.

Yani Çin ve Japonya dış ticaret fazlasını sürdürmekte ısrar ederse, bu bazı ülkelerin dış ticaret açığı olacağını gösterir. Yalnızca açığı olan ülkeleri eleştirmek olmaz, fazlası olan ülkeler de aynı ölçüde hatalıdır. Eğer Japonya ve Çin dış ticaretlerinde fazla vermeyi sürdürürlerse ve Kore de açığını fazlaya dönüştürürse, dış ticaret açığı sorunu başka birinin kapısına dayanmak *zorundadır*.

Büyük dış ticaret açıkları yine de sorun olabilir. Çünkü dış ticaret açıkları bir ülkenin arka arkaya yıllarca borç almak zorunda kalacağını gösterir. Eğer sermayeyi sağlayanlar fikir değiştirir de kredi vermeyi keserlerse, ülke büyük bir sorunla karşılaşabilir: kriz. Ülkenin yurt dışından mal almak için harcadığı para, yurt dışına mal satarak kazandığı paradan fazladır. Eğer başkaları bu ticaret açığını finanse etmeye devam etmeyi reddederse, ülke hızla buna uyum sağlamak zorunda kalacaktır. Çok az durumda uyum kolayca gerçekleştirilebilir: eğer ülke büyük miktarlarda araba alımını finanse etmek için yüklü bir borç alıyorsa (yakın zamanda İzlanda'da olduğu gibi) ve yabancılar arabalar için finansman sağlamayı reddederse, bu harcama kesilir ve dış ticaret açığı kapanır. Ama genellikle uyum böyle pürüzsüz bir şekilde gerçekleşmez. Ve eğer ülke kısa dönemli borç aldıysa sorun daha da ağırlaşır çünkü kredi verenler geçen yılların açıklarını finanse etmek için verdikleri parayı artık talep edebilirler, bu para ister tüketim savurganlıklarını finanse etmek için kullanılmış olsun isterse uzun vadeli yatırımları.

İflas ve Ahlaki Risk

Standart piyasa ekonomisinde, kredi veren, kötü bir kredi vermişse sonuçlarına katlanır. Krediyi alan iflasla gidebilir ve ülkelerin bu iflasların nasıl halledileceğine dair kanunları vardır. Piyasa ekonomilerinin bu şekilde çalışması gerekir. Oysa IMF programları, devletlere, kredi veren Batılı kuruluşları kurtarmaları için sık sık fon sağlıyor. Kredi verenler, IMF'den bir kurtarma operasyonu geleceğini tahmin ettiklerinde, kredi alanın krediyi geri ödeyeceğini garanti etme güdülerini azaltıyor. Bu, sigorta sektöründe ve artık ekonomi biliminde çok iyi bilinen ama onun dışında pek meşhur olmayan ahlaki risk sorunudur. Sigorta, dikkatli ve ihtiyatlı davranma güdünüzü zayıflatır. Kriz durumundaki bir kurtarma operasyonu da "bedava" bir sigorta gibidir. Eğer alacaklı tarafsanız, kredileriniz çürük çıktığında kurtarılacağınızı bilerseniz, kredi başvurularını elerken daha az özenli davranırsınız.

IMF, belirtiler üzerine yoğunlaştığından, yaptığı müdahaleleri savunurken, bunları yapmazsa ülkenin borçlarını ödeyemeyeceğini ve bunun sonucunda da gelecekte kredi alamayacağını söyler. Tutarlı bir yaklaşım bu savın arkasındaki

yanlışlığı fark ederdi. Eğer sermaye piyasaları kesinlikle iyi işlerse, IMF'nin piyasa fundamentalistlerinin iddia ettiği seviyeye yakın bir düzgünlükte işlerse, o zaman ileri görüşlü olurlar; hangi faiz oranlarının uygulanacağını belirlerken *gelecekteki* riske bakarlar. Borçlarını ödeyemeyerek bile olsa büyük bir borç yükünden kurtulan bir ülke, büyüme için daha formdadır ve bu yüzden de alacağı yeni kredileri ödeme yetisi *daha fazladır*. Zaten iflasın mantığı da temelde budur: borçtan kurtulmak ya da borcun yeniden şekillendirilmesi, şirketlerin ya da ülkelerin atılım yapmasına ve büyümesine olanak sağlar.

Bu teorik analizi tarih de destekliyor.

Kurtarma Operasyonlarından Kahtımlı Operasyonlara

Burada IMF'nin esas görevine dair çok daha ciddi bir sorun var. Fon, kredi piyasasının ara sıra mantıksız davranıp aslında kredi değerliliği olan ülkelere kredi vermeyi reddetmesinden kaynaklanan likidite krizleriyle uğraşmak için kurulmuştu. IMF şimdi kredi politikalarındaki gücünü, krizleri yaratmış olan kişi ve kuruluşlara devrediyordu. Ancak onlar kredi vermek isterlerse, o da kredi vermek istiyordu. IMF görmese de kredi verenler bu değişimin derin anlamını hemen kavradılar. Eğer kredi kuruluşları müşteri ülkeye kredi vermeyi reddederlerse ya da hesabı kapatma yoluna giderlerse, borç alan ülke hem IMF'den ve Dünya Bankası'ndan hem de kredilerini İME onayına bağılı olarak veren kuruluşlardan fon alamıyordu. Kredi kuruluşları aniden muazzam bir güce sahip oldular. ... IMF ne zaman özel bankaların vermesini istediği para miktarını azaltsa, özel bankalar da vermek istedikleri miktarı daha da azaltıyorlardı.

En İyi Savunma Saldırısı: IMF'nin Rolünü "Son Kredi Mercii" Olarak Genişletme

Ben sermaye piyasalarının mükemmel bir şekilde işlediğine inanmıyorum. İşin ironik yanı, bu piyasaların, IMF ekonomistlerinin genellikle söylediğinden çok daha kötü işlediğini ama IMF'nin, müdahale ederken inandığından daha "mantıklı" olduğunu düşünüyorum. IMF'den borç almanın avantajları vardır; çoğu zaman IMF, sermaye piyasaları kredi sağlamayı reddettiğinde borç verir. Ama aynı zamanda ülke, IMF'den aldığı ucuz paranın karşılığını pahalıya öder. Eğer ulusal ekonomi bozulursa ve borçlar ödenemiyorsa, kredi verenler arasında IMF tercih edilir. İlk ödemeyi o alır, yabancı kredi kurumları gibi diğer kredi verenler ödeme alamasa da. Onlar geriye kalanları alırlar. Yani hiçbir şey alamayabilirler. Tabii mantıklı bir özel sektör finans kuruluşu risk payı (parayı geri alamama olasılığı yüksek olduğu için bunu karşılayacak yüksek faiz oranı) isteyecektir. Bir ülkenin ne kadar çok parası IMF'ye giderse, kredi veren yabancı özel sektör kuruluşlarına o kadar az para kalacaktır; bu kuruluşlar da bununla orantılı olarak daha yüksek faiz oranlarında direteceklerdir. Tutarlı bir sermaye piyasası teorisi. IMF'nin bunun farkına varmasını sağladı ve kurtarma operasyonlarında milyarlarca dolar vermekte daha gönülsüz davranmasına neden olurdu.

IMF'NİN YENİ GÜNDEMİ?

IMF yalnızca özgün yetkisi içinde belirlenmiş hedeflerin (küresel istikrarı sağlamak ve bir durgunluk tehdidiyle karşı karşıya kalan ülkelere genişlemeci politikalar uygulayabilmeleri için fon sağlamak) peşinde değil. Aynı zamanda finans dünyasının çıkarlarını da kolluyor. Yani IMF'nin hedefleri çoğu zaman birbiriyle çatışıyor.

Yetki ve hedeflerdeki değişim sessizce oldu ama bu öyle belli belirsiz bir değişim değil: küresel *ekonomik* çıkarlara hizmet etmekten küresel finansın çıkarlarına hizmet etmeye. Sermaye piyasasının liberalleştirilmesi küresel ekonomik istikrara katkıda bulunmayabilir ama Wall Street için uçsuz bucaksız yeni piyasalar açmıştır.

Daha önce de belirttiğimiz gibi IMF'nin çekirdek kadrosunun büyük bir bölümü finans dünyasından gelme ve bu kadrodan, bu çıkarlara iyi hizmet edenler, IMF'den ayrılınca finans dünyasında yüksek ücretli işlere geçiyorlar.

IMF, borçların ödenmemesi durumunun sözleşmelerin kutsallığını bozarak kapitalizmin temelini çürütebileceğinden endişeleniyordu. Fakat bu konuda birçok açıdan yanlışlıyordu: İflas her sözleşmenin yazıya dökülmemiş bir bölümüdür. Kanun, borçlu borcunu ödeyemezse ne olacağını söyler. İflas, sözleşmenin kapalı bir parçası olduğundan kredi sözleşmesinin "kutsallığını" bozmaz. Ama aynı ölçüde önemli olan yazıya dökülmemiş bir sözleşme daha vardır vatandaşlar, toplum ve devlet arasında, bazen toplumsal sözleşme adı verilen bir akit. Bu sözleşme, temel toplumsal ve ekonomik korumaların sağlanmasını gerektirir; makul istihdam imkânları da buna dahildir. IMF, yanlış bir prensiple, kredi sözleşmesinin kutsallığını korumaya çalışırken çok daha önemli olan toplumsal sözleşmeyi bozuyordu.

IMF'nin sağladığı milyarlarca dolar, kısa bir dönem için döviz kurlarını sürdürülemez düzeylerde tutmaya harcanıyordu, bu kısa dönemde de yabancılar ve zenginler ülkeden paralarını daha avantajlı şartlarla alabiliyorlardı (IMF'nin ülkelere baskı yaparak uyguladığı açık sermaye piyasaları aracılığıyla). ... Milyarlar da çoğunlukla yabancı kredi kuruluşlarına geri ödemeleri yapmakta kullanılıyordu, borç özel sektöre ait olsa bile. Özel sektöre ait yükümlülükler birçok durumda ulusallaştırılıyordu.

BÖLÜM 5 BUNDAN SONRASI

Bugün küreselleşme dünyadaki birçok fakir yararına çalışmıyor. Çevrenin büyük bölümünün yararına çalışmıyor. Küresel ekonomide istikrar sağlamak için de çalışmıyor. Komünizmden piyasa ekonomisine geçiş o kadar kötü idare edildi ki Çin, Vietnam ve birkaç Doğu Avrupa ülkesi dışında gelirler hızla düşerken yoksulluk çok arttı.

Bazılarına göre cevap basit: Küreselleşmeyi bırakın. Ama bu hem mantıklı değil hem de istenilecek bir şey değil. ... Küreselleşme, sağlık durumlarının daha iyileşmesini sağladı; daha fazla demokrasi, daha çok sosyal adalet için mücadele eden aktif küresel sivil toplumu yarattı. Sorun küreselleşmede değil nasıl idare edildiğinde. Sorunun bir kısmı oyunun kurallarının koyulmasını sağlayan uluslararası ekonomik kuruluşlarda; IMF'de, Dünya Bankası'nda ve WTO'da (Dünya Ticaret Örgütü). Bu kuralları çoğunlukla gelişmekte olan ülkelerin değil, daha gelişmiş sanayi ülkelerinin (ve bu ülkelerdeki özel çıkar sahiplerinin) çıkarlarına hizmet edecek şekilde koyuyorlar.

Çıkarlar ve İdeoloji

Finans çıkarları nasıl Uluslararası Para Fonu'nun düşünüşünde hakimse, ticari çıkarlarının da Dünya Ticaret Örgütü'nde aynı ölçüde hakim bir rolü vardır. IMF nasıl fakirlerin meselelerine pek önem vermezse (bankaları kurtarmak için milyarlar vardır ama IMF programları sonucu işlerini kaybedenlere yiyecek desteği sağlamak söz konusu olduğunda ufak tutarlar bile yoktur), WTO da aynı şekilde ticareti her şeyin üstünde tutar. ... Ticari kaygıların her şeyden önce geldiğini keşfettiler, çevreden de!

En büyük zorluk kurumların içinde değil kafa yapılarındaydı: küreselleşmenin potansiyel faydalarını sağlamak için, çevre konusunu önemsemek, fakirlerin de kendilerini etkileyen kararlarla ilgili söz sahibi olmalarını sağlamak, demokrasiyi ve adil ticareti geliştirmek gerekir. Sorun şu ki bu kuruluşlar, sorumlu oldukları kişilerin kafa yapılarını yansıtıyorlar. Tipik bir merkez bankası başkanı güne, enflasyon istatistikleri konusunda endişelenerek başlar, yoksulluk istatistikleri konusunda değil; ticaret bakanı ihracat rakamları konusunda endişelenir, kirilik endeksi konusunda değil.

Dünya karmaşık bir yer. Toplumdaki her grup, gerçekliğin kendisini en çok etkileyen kısmına odaklanır. İşçiler, işler ve ücretler konusunda endişelenir, finansçılar, faiz oranları ve borçların geri ödenmesi konusunda. Yüksek faiz oranı, parasını geri aldığı sürece, kredi veren için iyidir. Ama işçiler yüksek faiz oranlarını ekonomik yavaşlama nedeni olarak görürler; onlara göre bu işsizlik demektir. Yüksek faiz oranlarını tehlikeli bulmalarına şaşmamak lazım. Parasını uzun vadeli kredi olarak veren finansçı için gerçek tehlike enflasyondur. Enflasyon, geri ödeme zamanında aldığı dolarların, vermiş olduğu dolarlardan az olması anlamına gelebilir.

Ama *tek bir* piyasa modeli yoktur. ... Piyasa İsveç kapitalizminde de Amerikan kapitalizminde de merkezdedir ama devletin oynadığı roller oldukça farklıdır.

Piyanın en etkileyici başarısızlıkları, son iki yüzyıldır kapitalizmle kol kola olan ve çok sayıda işçiyi işsiz, sermayenin büyük bir bölümünü atıl bırakan periyodik krizler, durgunluklar ve bunalımlardır.

Devlet, hem bu piyasa başarısızlıklarını hafifletmede hem de *toplumsal adaleti* sağlamada önemli bir rol oynayabilir ve oynadı da zaten. ... Bu devletler herkese yüksek kaliteli eğitim sundular ve altyapının büyük bir bölümünü (piyasaların verimli çalışabilmesi için gerekli olan yasal sistem gibi kurumsal altyapılar da buna dahil) sağladılar. Finans sektörü için, sermaye piyasalarının daha yolunda işlemesini sağlayan yasal düzenlemeler hazırladılar, fakirler için güvenlik ağıları getirdiler. Telekomünikasyondan tarıma, jet motorundan radara kadar teknolojinin gelişmesine yardımcı oldular. Amerika Birleşik Devletlerinde ve başka yerlerde, devletin rolünün *tam olarak* ne olması gerektiği üzerine hararetli tartışmalar sürerken, devletin, toplumu, ekonomiyi daha verimli ve daha insanca işlemesini sağlamada bir rolü olduğu yaygın olarak kabul ediliyor.

Analitik savlar açık: piyasalarda eksik bilgi varsa (ki her zaman vardır), o zaman genellikle devletin yapacağı, piyasaların verimliliğini artıracak müdahaleler mevcuttur, devlet de aynı bilgi eksikliğinden muzdarip olsa bile. ... Piyasa fundamentalizminin altında yatan varsayımlar, gelişmiş ülkelerde değil yalnızca gelişmekte olan ülkeler için geçerli. ... Adam Smith, piyasaların sınırlarının ve eksik rekabetin getirdiği tehditlerin, bugün onun modern takipçileri olduklarını iddia edenlerden çok daha fazla bilincindeydi. Bütün ekonomilerin hangi toplumsal ve politik şartlarda işlemesi gerektiğinin çok daha iyi farkındaydı. Toplumsal bağlılık bir ekonominin işlemesi için önemlidir: Latin Amerika'daki kentsel şiddet ve Afrika'daki iç kargaşa, yatırımın ve büyümenin düşmanı olan ortamlar yaratmıştır.

Geçiş ülkelerinde gerekli kurumsal altyapı sağlanmadan yapılan özelleştirme gelir yaratacağına aktif satışına yol açtı. Başka ülkelerde de yasal düzenleme olmadan özelleştirilen tekeller, tüketicileri, devlet tekellerinden daha fazla sömürdü. Buna karşılık, yasal düzenlemeler, şirketlerin yeniden yapılandırılması ve kurumsal yönetimi ile birlikte yapılan özelleştirmeler yüksek büyüme seviyeleri yarattı.

Sorun, IMF'nin (bazen diğer uluslararası ekonomik kuruluşların da) üstünde yaygın bir fikir birliğine varılmamış olan politika önerileri ve doktrin savlarını genel geçermiş gibi sunmasıdır; aslında sermaye piyasasının liberalleştirilmesini destekleyen çok az kanıt varken buna karşı yönde dünya kadar kanıt vardı.

Küreselleşme konusundaki büyük hayal kırıklığı, sadece ekonominin her şeyin üstünde tutulmasından değil, belirli bir ekonomik görüşün (piyasa fundamentalizmi) diğer bütün görüşlerin üstünde tutulmasından da kaynaklanıyor. Dünyanın birçok yerinde, küreselleşmeye karşı itirazlar, küreselleşmenin kendisine (büyüme için yeni fon kaynaklarına ya da yeni ihracat piyasalarına) değil, belirli bir doktrinler bütününe, uluslararası mali kuruluşların empoze ettiği Washington Uzlaşması politikalarına karşıdır.

Uluslararası Kamu Kuruluşlarına Olan İhtiyaç

Küreselleşme konusunda geri adım atamayız, küreselleşme artık hayatımızın bir parçası oldu ve öyle de kalacak. Mesele bunu nasıl işler hale getirebileceğimiz. Ve işleyecekse de kuralların koyulmasını sağlayacak küresel kamu kuruluşları olmalıdır.

Son on yılda, toplu hareketin hangi düzeyde (bölgesel, ulusal ya da küresel) arzulanabilir olduğu yaygın bir şekilde anlaşıldı. Daha çok bölgesel faydaları artıran hareketler (bölgesel kirilik gibi) bölgesel düzeyde yürütülmeli; tüm ülkenin vatandaşlarının yararına olanlar ise ulusal düzeyde sürdürülmeli. Küreselleşme, etkilerin küresel olduğu alanlarda artan bir bilinç olduğunu gösteriyor. İşte bu alanlarda küresel toplu harekete ihtiyaç vardır ve küresel yönetim sistemleri gereklidir.

Uluslararası İnsani Yardım, başkaları için duyulan ortak bir merhamet duygusundan kaynaklanan bir toplu hareket biçimidir. Piyasalar ne kadar verimli olursa olsun bireylerin yeterli yiyeceği, giyeceği ya da barınağı olmasını garanti etmez. Dünya

Bankası'nın ana görevi, kriz zamanlarında insani yardım sağlamaktan çok, ülkelerin, büyümesini ve kendi ayakları üstünde durabilmesini sağlayarak yoksulluğun kökünü kazımdır.

Küreselleşme dünya üzerindeki insanların birbirine olan bağımlılığını artırarak küresel toplu hareket ihtiyacını ve küresel kamu mallarının önemini artırdı. Karşılık olarak oluşturulan küresel kurumların mükemmel bir şekilde işlememesi sürpriz değil: sorunlar karmaşık ve hangi düzeyde olursa olsun toplu hareket zor bir şey.

Yönetim

IMF'de masaya oturmuş karar verenler maliye bakanları, merkez bankası başkanları, WTO'da da ticaret bakanları. Kendi ülkelerinin daha geniş kapsamlı ulusal çıkarlarına olan politikaları dayatacak kadar esnediklerinde (ya da nadiren de olsa daha da esneyip geniş kapsamlı küresel çıkarlara olan politikaları dayattıklarında) bile dünyayı çok daha dar bir bakış açısından görmeleri kaçınılmaz.

Bir kuruluşun kafa yapısı doğrudan doğruya sorumlu olduğu kişilerin kafa yapısına kaçınılmaz olarak bağlıdır. ... Kuruluşun yönetimi ile ilgili seçimin sonuçları da aynı şekilde tahmin edilebilir: görüşleri, hakim "hissedarların" görüşleriyle uyumlu bir lider bulmaya; gelişmekte olan ülkelerin sorunları konusunda uzmanlık sahibi birisini bulmaktan daha fazla önem verilir; oysa bu konu IMF'nin bugünkü işlerinin dayanağıdır.

WTO'daki yönetim ise daha da karmaşıktır. IMF'dekine benzer şekilde burada da ticaret bakanlarının sesi duyulur. ... Ancak IMF'deki oy kullanma düzeni, zengin ülkelerin hakim olmasını sağlarken, WTO'da herkesin tek oyu vardır ve kararlar genellikle uzlaşmayla verilir. Ama uygulamaya bakınca geçmişte Amerika Birleşik Devletleri, Avrupa ve Japonya'nın hakim olduğu görülüyor.

Küreselleşmenin olması gerektiği gibi işlemlerini sağlamak için gerekli en yapısal değişim, yönetimde değişikliklerdir.

Dünya Bankası'nda ve IMF'de masada yirmi dört sandalye var. Her bir sandalye birden fazla ülkeyi temsil eder.

Eğer gelişmiş ülkeler, gelişmekte olan ülkelerin seslerine daha fazla kulak verme konusunda ciddiye, bu ülkelerin strateji ve görüş oluşturmalarına yardımcı olacak, uluslararası ekonomik örgütlerden bağımsız bir beyin takımı kurulması için fon sağlayabilirler.

Şeffaflık

Yönetimlerinde yapısal bir değişiklik gerçekleştirilmediği sürece, uluslararası ekonomik kuruluşların, yoksullara, çevreye ve bu kitapta değinmiş olduğum daha yaygın politik ve toplumsal meselelere duyarlı olmasını sağlamak için en önemli yol, açıklığı ve şeffaflığı artırmaktır. ... Şeffaflık, IMF, Dünya Bankası, WTO gibi kamu kuruluşlarında daha da önemlidir çünkü bu kuruluşların başkanları doğrudan seçilmez. Bunlar kamu kuruluşu olsa da kamuya karşı hiçbir doğrudan sorumlulukları yoktur.

WTO anlaşmalarının kurallarının herhangi bir şekilde çiğnenip çiğnenmediğinin tartışıldığı WTO jürisi görüşmeleri de gizli yapılır.

IMF'nin gizlilik eğilimi doğasında var: merkez bankaları, kamu kuruluşu olmalarına rağmen eskiden beri gizlilik içinde çalışır. ... Finans dünyasında gizlilik doğal kabul edilir.

Ama IMF özel bir banka değil, bir kamu kuruluşu.

Halka açık konuşmalar yapılmaması, modellerin ve politikaların, zamanında yapılacak eleştiriye açık olmadığı anlamına geliyor.

Gizlilik, masumane olsun ya da olmasın, konuyla ilgili iyice düşünüp taşınmamaktan kaynaklansın ya da kaynaklanmasın, hataları gizleme imkânı sağlıyordu. Ne demişler "Gün ışığı en güçlü antiseptiktir".

Gizlilik demokrasiyi de baltalar. Ancak ve ancak, bu kamu kuruluşlarının sorumlu olduğu kişiler, bu kuruluşların ne yaptığı konusunda, hangi seçeneklerle karşılaştıkları ve bu kararları nasıl verdikleri de dahil olmak üzere iyi bilgilendiriliyorsa demokratik sorumluluk var olabilir.

IMF'DE VE KÜRESEL MALİ SİSTEMDE REFORM

Ben sorunlarının bir kısmının, sözde hedefiyle, yani yaratılma sebebi olan küresel ekonomik istikrar artırıma hedefiyle sermaye piyasasını liberalleştirme gibi küresel istikrardan çok finans dünyasına hizmet eden yeni hedefleri arasındaki uyumsuzluktan kaynaklandığını belirttim.

İdeoloji ve bilim arasındaki önemli farklardan biri şudur: bilim bilinen sınırların farkındadır. Her zaman belirsizlik vardır.

IMF'nin kendisini esas alanıyla yani krizleri dizginlemeyle sınırlaması gerektiği, (kriz durumları dışında) kalkınmayla ya da geçiş ekonomileriyle uğraşmaması gerektiği konusunda yaygın bir görüş birliği (IMF'nin dışında) vardı. Buna kesinlikle katılıyorum.

IMF'nin diğer bir işi de gözetimdir ... danışmanlık raporları altında bir ülkenin ekonomik performansını gözden geçirme. Bu, IMF'nin, yardımına muhtaç olmayan gelişmekte olan ülkelere belirli görüşlerini dayatmak için kullandığı mekanizmadır. Bir ülkedeki ekonomik yavaşlama başka ülkeler üzerinde olumsuz etkiler yaratabileceğinden ülkelerin birbirine ekonomik güçlerini korumaları için baskı yapmaları anlamlıdır, çünkü bir küresel kamu yaran söz konusudur. Sorun karnenin kendisidir, IMF, enflasyonun üzerinde durur ama işsizlik ve büyüme de eşit ölçüde önemlidir.

Ne Gerekli?

Bence yapılması gereken en önemli reformlar şunlar:

1. Sermaye piyasasının liberalleştirilmesinin yarattığı tehlikelerin kısa dönemli sermaye akışlarının ("sıcak para") çok büyük dış etkenler yarattığının ve bunların yarattığı maliyetlerin işleme doğrudan doğruya taraf olanlar (alacaklılar ve borçlular) tarafından üstlenilmediğinin kabul edilmesi. Böyle büyük dış etkenler olduğunda müdahaleler (bankacılık ve vergi sistemleri yoluyla yapılanlar da dahil) arzulanır. Uluslararası finans kuruluşları, enerjisini, bu müdahalelere karşı çıkmak yerine bu müdahaleleri iyileştirmeye harcamalıdır.
2. İflas reformları ve moratoryumlar. Yerli olsun yabancı olsun özel sektördeki borçlular aldıkları krediyi geri ödeyemediğinde, sorunları çözmek için uygun yöntem iflastır, IMF'nin finanse ettiği, kredi verenleri kurtarma operasyonları değil. Gerekli olan şey, makro ekonomik sıkıntılardan doğan iflasların özel yapısını bilen bir iflas reformudur; bir süper Madde 11'e, yani yeniden yapılandırmayı hızlandıran ve mevcut yönetimin sümesine daha fazla olanak veren bir iflas hükmüne ihtiyaç vardır. ... IMF büyük bir kredi kuruluşudur ve kredi veren ülkelerin hâkimiyetindedir. Kredi verenin ya da onun temsilcisinin iflas konusunda yargı mercii olduğu bir iflas sistemine asla adil denilemez.
3. Kurtarma operasyonlarına daha az bel bağlama. İflas ve moratoryumlar daha çok kullanılınca, kurtarma operasyonlarına daha az ihtiyaç olacaktır; sık sık başarısızlığa uğrayan kurtarma operasyonlarında para ya Batılı kredi kuruluşunun normalde alacağından daha fazla geri ödeme alması ya da döviz kurlarının normalde duracağından daha uzun süre aşırı değerli seviyelerde tutulması için harcanıyor (bu da ülke içindeki zenginlerin daha uygun koşullarla daha fazla para kazanmasına neden olurken, ülkeyi daha fazla borç içinde bırakır). Daha önce gördüğümüz gibi, kurtarma operasyonları işe yaramamakla kalmayıp kredi verirken dikkat etme güdüsünü azaltarak ve döviz kuru risklerini kapatarak sorunu daha da artırırlar.
4. Hem gelişmiş hem de az gelişmiş ülkelerde, bankacılık sektöründe gelişmiş yasal düzenleme (hem planlama hem de uygulama).
5. Gelişmiş risk yönetimi. ... Gelişmekte olan ülkeler bu risklerle nasıl başa çıkacaklarını öğrenmelidir; büyük ihtimalle uluslararası sermaye piyasalarındaki bu dalgalanmalara karşı sigorta yaptırarak. Ne yazık ki bugün ülkeler sadece kısa vadeli dalgalanmalara karşı sigorta yaptırabiliyorlar.
6. Gelişmiş güvenlik ağları. Risk yönetimi işinin bir bölümü de ülkede bulunan riske karşı savunmasız kesimin risk eritme kapasitesini artırmaya çalışmaktır. Gelişmekte olan ülkelerin birçoğunda güvenlik ağları zayıftır, işsizlik sigortası programları yoktur. Gelişmekte olan ülkelere tarım ve küçük işletmeler hakim sektörler olup daha gelişmiş ülkelere bile bu iki sektörde güvenlik ağları zayıf ve yetersizdir. Bu yüzden, gelişmekte olan ülkelerin güvenlik ağları geliştirmeleri için önemli adımlar atmaları sağlanacaksa, uluslararası yardım şarttır.
7. Krizlere verilecek gelişmiş tepkiler. ... Krizlerin üstesinden gelinemediğinde çıkan isyanların yaptığı yıkıcı etkinin dışında, toplumsal ve politik bir karmaşayla karşı karşıya olan bir ülke, sermaye için çekiciliğini kaybedecektir ve hiçbir devlet (en baskıcı devletler hariç), böyle bir karmaşayı dizginleyemez, özellikle politikaların dışardan empoze edildiği anlaşıldıysa.

IMF'nin gelip geçici yatırım psikolojisinin üzerine eğilmek yerine, asıl yetki alanına yani ekonomik durgunlukla karşı karşıya olan ülkelerdeki toplam talebi artırmak için fon sağlama görevine dönmesi gerekiyor. Gelişmekte olan ülkeler Amerika Birleşik Devletleri'nin, kendisi bir çöküşle karşı karşıya olduğunda genişlemeci maliye ve para politikaları uygularken, onlar bir çöküşle karşı karşıya kaldığında neden tam tersi üzerinde ısrar ettiğini sorup duruyorlar.

DÜNYA BANKASI'NDA VE KALKINMA YARDIMINDA REFORM

Kendi bütçe sınırlamaları içinde yaşamamanın önemi, kadınların eğitimi de dahil olmak üzere eğitimin ve makro ekonomik istikrarın önemi. ... Başarı yalnızca ilköğrenimi artırmaktan değil, ileri eğitim desteğiyle güçlü bir teknolojik temel oluşturmaktan da geliyordu. Eşitliği artırma ve hızlı büyüme aynı anda mümkündü. Dış ticareti ve piyasaların açıklığını desteklemek önemliydi ama büyümeyi artıran, ihracat artışının yarattığı işlerdi, ithalat artışının son verdiği işler değil.

Genel olarak bakınca, başarılı ülkeler, kalkınma konusunda çok yönlü bir yaklaşım benimsiyordu. Otuz yıl önce hem soldaki hem de sağdaki ekonomistler çoğunlukla, kaynak dağılımındaki verimliliğin ve sermaye arzının artırılmasının kalkınmanın merkezinde olduğu konusunda hemfikir idiler. Yalnız bu değişikliklerin devletin yürüttüğü planlarla mı yoksa bağımsız piyasalar yoluyla mı gerçekleştirileceği konusunda ayrılıyorlardı. Sonunda ikisi de yürümedi. Kalkınma yalnızca kaynaklar ve sermayeden ibaret değildi, toplumda bir dönüşümü içeriyordu. Şüphesiz uluslararası finans kuruluşları bu dönüşümden sorumlu tutulamazlar ama önemli bir rol oynayabilirler. En azından başarılı bir dönüşüme engel olmamalıdır.

Yardım

Kanıtlar gösteriyor ki seçerek yapılan yardım, hem büyümeyi artırmada hem de yoksulluğu azaltmada belirgin etkiler yapabiliyor.

Borçların Silinmesi

Gelişmekte olan ülkelere yardımın, hem kalkınmalarını artıracak şekilde yapılması hem de miktarın artırılması gerekiyor. Nispeten küçük miktarlarda para, sağlık ve okuryazarlık oranını artırmada muazzam farklar yaratabilir. ... IMF kurulduğunda, bir tür uluslararası para olan Özel Çekme Hakları (SDR) yaratma hakkı verilmişti. Bugün ülkeler kendilerini uluslararası piyasaların iniş çıkışlarından korumak için milyarlarca doları akıllıca rezerve koyduğundan gelirin bir kısmı toplu talebe dönüşmüyor. ... Küresel kamu mallarını (kalkınma yardımının finansmanı) finanse etmek için SDR basmak, hem dünyanın en fakir ülkelerinden bazılarına yardım eder hem de küresel ekonominin gücünün korunmasına yardım eder. İkinci öneri, kalkınma yardımı finansmanı için küresel ekonomik kaynaklardan (deniz yataklarındaki mineraller, okyanuslardaki balıkçılık hakları) gelen getirileri kullanmayı gerektiriyor.

Gelişmekte olan birçok ülke borçları silinmezse büyüyemiyor. Yapmakta oldukları ihracatın büyük bölümü gelişmiş ülkelere olan borçlarını ödemeye gidiyor.

Hükümetleri yozlaşmış ülkelerdeki sıradan vergi mükelleflerinin, onları temsil etmeyen liderlere verilmiş borçları ödemesi birçok insana hiç adil gelmiyor.

WTO'DA REFORM YAPMA VE DIŞ TİCARET GÜNDEMİNİ DENGEME

WTO ... bu örgüt, küresel adaletsizliklerin ve gelişmiş sanayi ülkelerinin ikiyüzlülüğünün en bariz sembolüydü. Bu ülkeler, gelişmekte olan ülkelere, piyasalarını açmaları için vaaz verirken (ve baskı uygularken), kendi piyasalarını geliştirmekte olan ülkelerin mallarına (tekstil, tarım gibi) kapalı tutuyorlardı. Gelişmekte olan ülkelere kendi sanayilerini sübvansetmemeleri için vaaz verirken kendi çiftçilerini sübvansetme işine milyarlarca dolar yatırmayı sürdürüyor ve geliştirmekte olan ülkelerin rekabet etmesini imkânsız hale getiriyorlardı. Rekabetçi piyasaların faziletleri konusunda vaaz veren Amerika Birleşik Devletleri, ithalat, yerli sanayilerini tehdit edince derhal çelik ve alüminyum kartelleri oluşması için bastırdı. ABD, finans hizmetlerinin liberalleştirilmesi için baskı yaparken, geliştirmekte olan ülkelerin güçlü olduğu inşaat ve denizcilik gibi hizmet sektörlerinin liberalleştirilmesini reddetti.

WTO'da reform yapmak için daha dengeli bir dış ticaret gündemi (gelişmekte olan ülkelerin çıkarlarını düşünürken daha dengeli olan, çevre gibi ticaretin ötesine geçen konularla uğraşırken daha dengeli olan bir gündem) üzerinde düşünmek gerekiyor.

DAHA İNSANİ BİR KÜRESELLEŞMEYE DOĞRU

Ana hatlarıyla belirttiğim reformlar, küreselleşmenin daha adil ve özellikle fakirlerin yaşam standartlarını artırmada daha etkili hale gelmesine yardımcı olacaktır. Mesele yalnızca kurumsal yapıları değiştirmek değildir. Küreselleşmenin çevresindeki kafa yapıları değiştirilmelidir. Finans ve ticaret bakanları küreselleşmeyi daha çok ekonomik bir olgu olarak görür ama geliştirmekte olan ülkelere yaşayan birçok insan için küreselleşme bundan daha öte bir şeydir.

Küreselleşmenin eleştirilme nedenlerinden biri, görünüşe göre geleneksel değerleri yok ediyor olmasıdır. Bu çatışmalar gerçektir ve bir dereceye kadar kaçınılmazdır. Ekonomik büyüme, küreselleşmenin tetiklediği büyüme de dahil olmak üzere, şehirleşmeyle sonuçlanacak ve geleneksel kırsal toplumları yavaş yavaş yok edecektir. ... Avrupa, tarım politikalarını yalnızca özel çıkarlar için değil kırsal gelenekleri korumak için de savunuyor. Dünyanın her yerinde, kasabalarda yaşayanlar, büyük ulusal perakendecilerin ve dışveriş merkezlerinin buralardaki küçük işletmeleri ve toplumun karakterini öldürdüğünden yakınıyor.

Aynı derecede üzerinde durulan bir diğer konu da küreselleşmenin demokrasiye etkileridir. Küreselleşme, iddia edildiği gibi çoğu zaman ulusal elit tabakanın diktatörlüklerinin yerine yeni uluslararası finans diktatörlükleri getirir. Ülkelere, belirli şartlara uymazlarsa, sermaye piyasalarının ya da IMF'nin onlara kredi vermeyi reddedeceği söylenir. Temelde, egemenliklerinin bir bölümünden feragat etmek ve ülkenin uzun dönemli büyümesini ve yaşam standartlarının yükseltilmesini değil yalnızca kısa dönemli umursayan spekülâtörlerin de bulunduğu değişken sermaye piyasalarının, ne yapıp ne yapmamaları gerektiğini söyleyerek onları "terbiye etmesine" izin vermek zorunda bırakılırlar.

Ama ülkelerin yaptığı seçimler vardır. Bu seçimlerden biri, kendilerini uluslararası sermaye piyasalarına ne dereceye kadar bağlamak istedikleridir. ... bu seçimleri yapmak uluslararası bürokratların değil politik işleyişin rolüdür. ... Küreselleşme bugüne kadar yapıldığı şekliyle sunulduğunda yurttaşlık haklarının insanların elinden alınmasını temsil eder.

Bugün küreselleşmeye dünyanın dört bir yanında karşı konuluyor. Küreselleşmeyle ilgili hoşnutsuzluklar var ve böyle olması da doğal. Küreselleşme iyi yönde kullanılabilecek bir güç olabilir: demokrasi ve sivil toplum konusundaki fikirlerin küreselleşmesi, insanların düşünüş şeklini değiştirdi, politik hareketlerin küreselleşmesi de borçların silinmesi ve kara mayınları anlaşmasını getirdi. Küreselleşme, yüz milyonlarca insanın, kısa bir süre önce tahayyül edemediği (ya da çoğu ekonomistin tahayyül edemediği) kadar yüksek yaşam standartlarına kavuşmasına yardım etti. Ekonominin küreselleşmesi, ihracat malları için yeni piyasalar arayarak ve yabancı yatırıma kucak açarak bundan faydalanan ülkelerin yararına oldu. Ancak en çok faydalananlar, kendi kaderinin sorumluluğunu üstlenen ve kendi sorunlarını kendi çözen; kendi kendini ayarlayan piyasa düşüncesine bel bağlamak yerine devletin büyümede oynayabileceği rolü fark eden ülkeler oldu.

Ama milyonlarca insan için küreselleşme işe yaramadı. Hatta birçok insanın durumu daha da kötüleşti; işlerini kaybettiler, hayatları daha güvenli hale geldi. Denetimleri dışındaki güçlere karşı kendilerini gittikçe daha güçsüz hissetmeye başladılar. Demokrasilerin zayıflatıldığını kültürlerin yıprandığını gördüler.

Eğer küreselleşme geçmişte yönetildiği gibi yönetilecekse, hatalarımızdan ders almamaya devam edeceksek, küreselleşme, hem kalkınmayı artırmada başanlı olamayacak hem de yoksulluk ve istikrarsızlık üretmeyi sürdürecektir. Reform olmazsa, zaten başlamış olan gerileme daha da fazlalaşacak ve küreselleşmeden duyulan hoşnutsuzluklar da artacaktır.

Bugünkü durum bana dünyanın yetmiş yıl önceki durumunu hatırlatıyor. Dünya Büyük Bunalım'a girdiğinde serbest piyasanın savunucuları "Endişelenecek bir şey yok, piyasalar kendi kendini ayarlar, zaman tanınırsa ekonomik refah geri gelecektir," diyordu. Bu sözde ihtimale kavuşuncaya dek hayatları mahvolan insanların çektiği acıyı boş verin. Keynes piyasaların kendi kendini düzeltmediğini ya da en azından bunu uygun bir zaman dilimi içinde yapmadığını iddia etti. (Meşhur sözünde ifade ettiği gibi, "Uzun vadede hepimiz ölmüş olacağız"). İşsizlik yıllarca sürebilirdi, devlet müdahalesi gerekiyordu. Keynes sosyalist olmakla, piyasa eleştirmeni olmakla itham edildi. Ancak Keynes bir anlamda ateşli bir muhafazakârdı. Temelde piyasalara inancı vardı. Ona göre, devlet bu tek hatayı düzeltebilirse, ekonomi gayet verimli bir şekilde işleyebilirdi. Piyasa sisteminin toptan kaldırılmasını istemiyordu ama biliyordu ki bu temel problemlere çözüm bulunmadığı sürece muazzam halk baskıları olacaktı. Keynes'in tavsiye ettiği ilaç işe yaradı. İkinci Dünya Savaşı'ndan beri Amerika Birleşik Devletleri gibi ülkeler, Keynes'in reçetesine uydular ve daha az sayıda, daha kısa vadeli çöküşler ve eskisinden daha uzun süren genişlemeler yaşadılar.

Bugün kapitalizm sistemi tıpkı Büyük Bunalım sırasında olduğu gibi bir yol ayrımında. 1930'larda kapitalizmi kurtaran iş sahaları yaratmak ve küresel ekonominin çöküşü yüzünden sıkıntı çeken insanları kurtarmak için politikalar düşünen Keynes olmuştu.

Çok koldan gerçekleştirilecek bir reform stratejisi uygulanması gerektiği açıktır. Uluslararası ekonomik ayarlamaların reformuyla ilgilenmek gereklidir. Ama bu reformların gerçekleşmesi uzun zaman alacaktır. Bu yüzden farklı bir koldan, her ülkenin kendi kendine uygulayabileceği cesaret verici reformlar yönetilmelidir. Gelişmiş ülkelerin özel bir sorumluluğu vardır; örneğin ticaret engellerini kaldırmalı ve verdikleri vaazı kendileri de uygulamalıdır.

Gelişmekte olan ülkeler kendi durumlarını düzeltme sorumluluğunu üstlenmelidir. Bütçelerini, yetersiz olsa da kendi kendilerine yetecek şekilde düzenleyebilirler; az sayıda insanın büyük karlar elde etmesini sağlarken tüketicileri yüksek fiyatlar ödemek zorunda bırakan ticaret engellerini kaldırmalıdır. Kendilerini dışarıdan gelen spekülâtlara ve içerideki şirketlerin yanlış davranışlarına karşı korumak için, güçlü yasal düzenlemeler koyabilirler. Hepsinden önemlisi, gelişmekte olan ülkelerin etkili devletlere, güçlü ve bağımsız bir yargı sistemi ve demokratik sorumluluğu olan, kamu sektörünün verimliliğini ve özel sektörün büyümesini engelleyen yozlaşmadan uzak, açık ve şeffaf devletlere ihtiyacı vardır.

Sürdürülebilir, adil ve demokratik büyüme sağlayacak politikalara ihtiyaç vardır. Kalkınmanın nedeni budur. Kalkınma, birkaç kişinin zengin olmasına katkıda bulunmak ya da yalnızca ülkenin elit kesiminin yararlandığı bir avuç anlamsızca korunmuş sanayi dalı yaratmak demek değildir; kalkınma, kentli zenginlere Prada, Benetton, Ralph Lauren ya da Louis Vuitton'u getirip kırsal kesimdeki yoksul insanları sefalet içinde bırakmak demek değildir. Moskova'daki mağazalardan Gucci marka çanta satın alabiliyor olmak ülkenin bir piyasa ekonomisi haline geldiğini göstermez. Kalkınma toplumun dönüşmesi demektir, fakirlerin hayatlarını daha iyileştirmek ve herkesin, başarı şansına, sağlık, eğitim hizmetlerinden yararlanma fırsatına sahip olması demektir.

Eğer ülkelerin uygulayacağı politikaları yalnızca birkaç kişi dikte ederse, bu tür kalkınma gerçekleşmez. Demokratik kararlar alınmasını sağlamak demek, gelişmekte olan ülkelere çok çeşitli ekonomist, yetkili ve uzmanın tartışmaya aktif olarak katılmasını sağlamak demektir. Ayrıca uzmanlar ve politikacıların ötesinde geniş bir katılım olması demektir. Gelişmekte olan ülkeler kendi geleceklerinin sorumluluğunu üstlenmek zorundadır. Ama biz Batıdakiler de sorumluluklarımızdan kaçamayız.

İşlerin yürüyüşünü değiştirmek hiç kolay değildir. Bürokrasiler de insanlar gibi kötü alışkanlıklara kapılabilirler ve değişime uyum sağlama süreci sancılı olabilir. Ama uluslararası kuruluşlar, bu belki de sancılı değişikliklerin gerçekleştirilmesini üstlenmelidir; çünkü bu değişiklikler sayesinde küreselleşmenin yürümesi ve yalnızca zenginler ve sanayi ülkeleri değil, fakirler ve gelişmekte olan ülkeler yararına da çalışması için gereken rolü oynayabileceklerdir.

Gelişmiş ülkeler, küreselleşmeyi yönetecek uluslararası kuruluşların reformu konusunda üstlerine düşeni yapmalıdır. Bu kuruluşları biz kurduk, onları düzeltmek için de biz çalışmalıyız. Küreselleşmeden hoşnut olmadığını belirtenlerin mantıklı endişelerine çözüm aramak istiyorsak, küreselleşmenin şu ana kadar yararına çalışmadığı milyarlarca insan için çalışmasını sağlamak istiyorsak, daha insani bir çehreye sahip bir küreselleşme yaratabilmek istiyorsak, o zaman sesimizi yükseltmemiz gerek. Hiçbir şey yapmadan duramayız, hiçbir şey yapmadan durmamalıyız.